

ÖNSÖZ

Bu tez'in konusu olan "Türk-Yunan ilişkileri 1918-1930", bu iki ülkenin ilişkilerinin sadece 12 yılını kapsamaktadır.

Coğrafyanın komşu yaptığı, tarihin düşman kıldığı bu iki ülkenin ilişkileri, farklı değerlendirilmelerle farklı zamanlara uzanmaktadır. Yunanlıların, kendilerinin Bizans (Doğu Roma) imparatorluğunun devamı oldukları iddialarına bakılırsa; bu ilişki, Türklerin Anadolu'yu fethettiği tarih olan 1071'den itibaren 1000 yılı yani 10 asrı bulmakta, bugünkü Yunanistan'ın Bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışı olan 1830'dan itibaren alınırsa, bu ilişkiler 200 yıla yani 2 asır'a ulaşmaktadır.

Görüldüğü gibi; Türkiye ve Yunanistan'ın arasında asırlardır süren ve yoğun bir şekilde yaşanan Siyasi ve Askeri ilişkilerin bu kadar kısa bir süre içerisinde ele alınması ve ilmi bir sonuç çıkarılması oldukça zordur.

Belirtilen zaman içindeki olayların, daha önceki asırda gelişen büyük tarihi olaylardan etkilendiği bir gerçektir. Bu gerçeğin ışığında, incelenen dönem içindeki olaylara, etki eden daha önceki tarihi olayların, çıkış ve etkinliğine, tezin ilgili bölümlerinde özet olarak yer verilme ihtiyacı duyulmuştur. Diğer yandan gerek bu dönem içindeki Siyasi ve Askeri olayları gerekse bütün Yunanistan tarihi boyunca Türk - Yunan ilişkilerini derinden etkileyen Megali İdea (Büyük Ülkü-Büyük Yunanistan) doktrini çıkışından itibaren tarihi seyri içinde ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır. Tezin "Giriş" bölümünde ilişkilere konu olan Rumların Osmanlı devleti içindeki konumları ve kazandıkları imtiyazlar özet olarak açıklanmıştır. Rumların, bu imtiyazları Türk devleti aleyhine her devirde nasıl kullandıklarına dair tarihi gerçeklere yer verilmiştir.

I nci Dünya Harbinde İtilaf Devletleri'nin siyasi hedefi; Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak, Türk'leri Anadolu'dan atarak, boğazlara ve Anadolu'ya sahip olmaktı. Bu durum; Türk'lerin Avrupa'ya geçişlerinden itibaren başlayan ve yüzyıllardır devam eden "Doğu sorunu"nun da çözümü olacaktı. Harbin sonunda hedeflerden birincisi gerçekleşmiş, yani Osm. İmp. parçalanmış, ancak;

diğer hedefler henüz gerçekleşmemiştir.Başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletleri diğer hedefleri de harpten sonra gerçekleştirmek üzere arayışlara girdiler.Mondros Mütarekesi'ni bu hedefleri ele geçirecek şekilde hazırladılar.İşgalleri, Anadolu'yu ele geçirmek ve Türklüğü yok edecek şekilde yaptılar.Diğer yandan Anadolu üzerindeki ihtirası hiç bitmeyen Yunanistan'ın Megali İdea programı ile galiplerin hedefi tam bir uyum gösteriyordu.İşte Tez'in konusu olan 1918-1930 arasında Türk-Yunan ilişkilerinde cereyan eden, siyasi ve askeri olaylar, Yunanistan'ın, emperyalistlerin, himaye ve desteğinde, Anadolu'dan Türklüğü atmak üzere ileri hareketinin, Türklerin ise binlerce yıllık vatanın'da verdiği bir ölüm kalım savaşının, günümüze kadar önemli sonuçlar taşıyan bir tarih kesitinin incelenmesidir.

Konu incelenirken belirtilen tarihler esas alınmakla beraber, Megali İdea'nın yöneldiği hedefler yönünden konunun sınırları da işlenen bölümün özelliğine göre genişletilmiştir.

Günümüzdeki Türk – Yunan ilişkilerini bile etkileyecek kadar, büyük olaylara sahne olan 1918-1930 arasındaki dönemin özelliği Askeri faaliyetlerin yoğun bir şekilde cereyan etmiş olmasıdır. Bu döneme ait askeri faaliyetlerin planlanması ve muharebelerin icrası incelendiğinde ortaya çıkan gerçek; Yunanistan'ın bu muharebeleri Megali İdea açısından ele aldığı, Türkiye'nin ise askerliğin ve stratejinin icaplarını ön plana çıkardığını görüyoruz.

Türk Yunan ilişkilerinde önemli bir yer tutan Kıbrıs, 5 inci bölümde incelenmiştir.Günümüzde, AB kanalı ile, Megali İdea'nın yoğunlaştığı Kıbrıs'ta, Tez'in konusu olan dönemde, Avrupa ülkelerinin desteğini alan Yunanistan'ın nasıl faaliyet gösterdiği, hedefine ulaşmak üzere iken,gerek Kurtuluş Savaşı döneminde, gerekse Kurtuluş Savaşını takip eden dönemde Atatürk'ün güçlü liderliğinin Kıbrıs Türkleri için nasıl bir güç kaynağı olduğu ve bu sayede Yunanistanın Kıbrıs ele geçiremediği işlenmiştir.

6 ncı bölümde incelenen, Kıbrıs'la ilgili ilişkilerin en önemli özelliği ise; Kıbrıs'ın hem Megali idea'nın hedefi olması, hem de İngiliz idaresinde bulunmasına rağmen Kıbrıs Türkü'nün, Anadolu'daki Milli mücadeleyi yakından takip ederek ve

Atatürk İlke ve İnkılaplarını kendi kendine uygulayarak milli şuurunu ve adadaki Türk varlığını günümüze kadar muhafaza etmiş olmasıdır.

Her şeye rağmen; Türk - Yunan barışı sağlanabilir mi? Konusu ise, 7 inci bölümde,” Atatürk dönemi Türk - Yunan ilişkileri” nde ele alınmış, bilhassa Atatürk dönemi Türk dış politikasında, Türk-Yunan sorunlarının nasıl çözümlendiği ve günümüzde bile Türk-Yunan Barışı'nın sağlanabilirliğinin yegane şartının ne olduğu; Atatürk'ün görüş ve sözleri ile ortaya koymuştur.

Tezin hazırlanmasında desteğini hiç esirgemeyen, her konuda çalışmalarımı yakından takip ederek bana yön veren ve verimli bir ilmi çalışma yapmamı sağlayan tez danışmanım Prof. Dr. Sn. Cemalettin TAŞKIRAN'a ve ilmi kariyerlerinden çok istifade ettiğim, yaptıkları tavsiyeler, ilaveler ve kıymetli teşviklerle Tez'imı değerlendiren ve daha iyi bir eserin ortaya çıkmasını sağlayan; Tez Jüri Başkanı, Prof. Dr. Sn. Bige SÜKAN'a ve Tez Jüri üyesi Doç. Dr. Sn. Neşe ÖZDEN'e ve yapıcı tutumları ve idari desteği ile Tezin sonuçlandırılmasını sağlayan AÜTİT Enstitüsü önceki Müdürü Prof. Dr. Sn.Yavuz ERCAN'a ve yeni Müdürü Prof.Dr. Sn.Temuçin Faik ERTAN'a ve personeline en içten teşekkürlerimi ve minnettarlığımı arz eder, yeni araştırmacıların daha iyi çalışmalar yapacağı inancı ile bu mütevazı çalışmamı tensiplerinize saygılarımla arz ederim.

Aralık 2007

Oğuz KALELİOĞLU

KISATMALAR

AAM	Atatürk Araştırma Merkezi
ATASE	Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
a.g.e	adı geçen eser
bkz.	bakınız
BTTD	Belgelerle Türk Tarihi Dergisi
C	Cilt
EHUR	Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyâseti
Gnkur	Genel Kurmay
HTVD	Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
KHA	Kara Harp Akademisi
TK	Türk Kültürü Dergisi
TKAE	Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
A.	Alay
Alb.	Albay
Bl,	Bölük
Bnb.	Binbaşı
O	Ordu
Kor.	Kolordu
Tb.	Tabur
Tüm.	Tümen
Yb.	Yarbay
Yzb.	Yüzbaşı

İÇİNDEKİLER

ÖZET
IV-A
ÖNSÖZ
V

KISATMALAR VIII

GİRİŞ 1-6

BİRİNCİ BÖLÜM

1918 YILINDA OSMANLI DEVLETİ VE YUNANİSTANIN DURUMU:

1. Osmanlı Devletinin 1918 yılında Siyasi ve Askeri Durumu	7
1.2. Yunanistan'ın 1918 yılında Siyasi ve Askeri Durumu	8
1.2.1. Megali İdea'nın tanımı	10
1.2.2. Megali İdea Hedefleri	15
1.2.3. Megali İdea'nın Kat ettiği Mesafe	19

İKİNCİ BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN, TBMM'NİN AÇILIŞINA KADAR GELİŞEN OLAYLAR

2.1. Mondros Mütarekesi	25
2.1.1. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'nin İmzalanması	25
2.1.2. Mondros Mütarekesi Hükümleri'nin Değerlendirilmesi	26
2.2. Paris Barış Konferansı: (18 Ocak 1919)	28
2.3. Milli Birliğe Faydalı Cemiyetler	29
2.3.1. Trakya – Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi	30
2.3.2. Redd-i İlhak Cemiyeti	32
2.3.3. Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti	32

2.3.4. Trabzon' da Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti	
32	
2.4. Milli Birliğe Zararlı Cemiyetler	33
2.4.1.Mavi Mira Cemiyeti	33
2.4.2. Pontus Cemiyeti	34
2.4.3. Megali İdea'ya hizmet eden diğer zararlı cemiyetler	40
2.5. Patrikhanenin faaliyetleri	40
2.6. Yunan İşgalleri	42
2.6.1. İzmir in İşgali (15 Mayıs 1919)	43
2.6.1.1. İstanbul Hükümeti'nin işgali kolaylaştırması	43
2.6.1.2. İzmir'in işgalinde Yunan katliamı	45
2.6.2 Ege Bölgesindeki diğer işgaller	47
2.7. Mustafa Kemal Paşanın Samsuna Çıkışı ve Milli Mücadeleyi başlatması	
(19 Mayıs 1919)	49
2.8. İşgale karşı direnişler ve yunanlılara karşı açılan cepheler	51
2.8.1. Yurt içinden yapılan tepki ve direnişler	51
2.8.1.1. Ayvalık Cephesi	54
2.8.1.2. Bergama ve Soma Cephesi	54
2.8.1.3 Akhisar Cephesi	55
2.8.1.4 Salihli Cephesi	
55	
2.8.1.5 Aydın ve Nazilli Cepheleri	56
2.8.2. Yurtdışındaki Tepkiler	57
2.9. Kongreler, Milli Ordunun Kurulması Ve Vatanın Savunulması	58
2.9.1. Amasya Genelgesi; (22 Harizan 1919)	59
2.9.2. Erzurum Kongresi; (23 Temmuz – 7 Ağustos 1919)	61
2.9.3. Sivas Kongresi: (4-11 Eylül 1919)	63
2.10. Meb'usan Meclisi'nin İstanbul'da Toplanması ve Misâk-ı Milli'yi	
Kabul Etmesi	67
2.10.1. Meclis-i Mebusan'ın Açılışı ve Misak-ı Milli'nin Kabul Edilişi	67

2.10.2. Misâk-ı Millî'nin Kapsamı	68
2.10.3. Misâk-ı Millî'nin önemi ve sonuçları	
68	
2.10.4. İstanbul'un İngilizler tarafından işgali ve buna karşı Mustafa Kemal Paşa'nın tepkisi	69
2.11. İstanbul Hükümetinin Milli Hareketi yok etme gayretleri	70
2.11.1. Fetvalar Savaşı	70
2.11.2. İstanbul Hükümetinin fetvası	70
2.11.3. Anadolu'nun fetvası	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

23 NİSAN 1920 BÜYÜK MİLLET MECLİSİNİN ANKARA'DA AÇILMASI'NDAN 29 EKİM 1923 CUMHURİYETİN İLANINA KADAR

3. 23 Nisan 1920 Büyük Millet Meclisinin Ankara'da Toplanması ve Gelişen Olaylar	73
3.1. Sevr Barış Antlaşması (10 Ağustos 1920)	73
3.2. Yunanlılara Karşı Gediz Taarruzu (24 Ekim 1920)	77
3. İsyancılar ve Çerkez Ethem Olayı	
77	
3.4. Milli Ordunun Yunanlılara Karşı Savaşları	80
3.4.1. İnönü Muharebesi (6-10 Ocak 1921)	80
3.4.3. II nci İnönü Muharebesi (27-31 Mart 1921)	82
3.4.4. Ashhan Muharebeleri (7-12 Nisan 1921)	83
3.4.5. Kütahya - Eskişehir Muharebesi (10-20 Temmuz 1921)	83
3.4.6. Sakarya Muharebesi (23 Ağustos – 13 Eylül 1921)	86
3.4.7. Büyük Taarruz (26 Ağustos – 9 Eylül 1922)	89
3.5. 11 Ekim 1922 Mudanya Mütarekesi ve Barış Dönemi	94
3.5.1 11 Ekim 1922 Mudanya Mütarekesi	
94	

3.5.2. 23 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşması	95
3.5.3. 29 Ekim 1923 Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı	98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK – YUNAN İLİŞKİLERİNDE KIBRIS (1918 -1930)

4.1. Kıbrıs'ın Tarihi ve Coğrafi Konumu	101
4.2. 1918-1930 Kıbrıs'ın Durumu	104
4.2.1. 1918-1930 Kıbrıs'ta Megali idea'nın Uygulanışı	104
4.2.2. Kurtuluş Savaşının ve Atatürk'ün Kıbrıs Türklerine Etkisi	113

BEŞİNCİ BÖLÜM

KIBRIS'TA MEGALİ İDEA'YA KARŞI ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARININ UYGULANIŞI

5.1. Atatürk İlke ve İnkıplarının Kıbrıs'ta Uygulanışı	123
5.2. Atatürk ilkelerinin Kıbrıs'ta Uygulanışı	123
1. Cumhuriyetçilik	123
5.2.2. Laiklik	127
5.2.3. İnkılapçılık	128
5.2.3.1. Harf İnkılabının Uygulanışı	128
5.2.3.2. Kıyafet İnkılabı'nın Uygulanışı	132
5.2.3.3. Soyadı Kanununun Uygulanışı	133

ALTINCI BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRK YUNAN İLİŞKİLERİ (1923-1930)

6.1. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası	134
6.2. Yunanistan'la Lozan Barış Antlaşmasındaki Sorunların Çözümü	135
6.2.1. Türk-Yunan (établi) Antlaşmazlığı	135
6.2.2. Patrikhane Sorunu	136
6.3. Türk-Yunan Barışı (10 Haziran 1930)	137
SONUÇ	140
KAYNAKLAR	144
EKLER	151
ÖZGEÇMİŞ	162

GİRİŞ

Tezin konusu olan “Türk-Yunan ilişkileri 1918-1930” arası incelenmeden önce; tarih içinde Türk-Yunan ilişkilerinin başlangıcının özet olarak gözden geçirilmesinde yarar görülmektedir.

Evvela Yunan deyince; tarihteki “Eski Yunan” ve onların bıraktığı “Eski Yunan Kültürü” akla gelmektedir.

Halbuki; Yunanlıların, menşe-i hakkında çalışmalar yapan Alman tarih profesörü Jakob Philpp Fallmerayer (1791-1861)¹ “Bizans Tarihi” adlı eserinde, günümüzdeki Yunanlıların antik Yunan ırkıdan gelmediklerini, Slav ve Arnavut asıllı olduklarını kaydetmektedir.²

Diğer yandan yazar ve Yunan tarih Profesörü, Konstandinos Paparrighopoulos (1851-1891)’da 1872 yılında yayınladığı ünlü “Antik çağdan günümüze Yunan halkının etnik tarihi (Epilogos tis istorias tu Elliniku ethnus)”³ adlı eserinde;”Safkan (eski) Yunanlılar M.S. 146’da Romalıların Korent’i işgal ve tahrip etmeleri ile yeryüzünden silinmişlerdir. M.S. 6 ncı yüzyılda kuzey ve batıdan Yunan yarımadasına akan Slav, Arnavut ve Ulahlar bölgeye yayılmışlardır.”⁴ demektedir.

Bugünkü Yunanlıya bütün dünya, Grek-Greece demektedir. Grek, Slavca bir kelime olup; Hilekâr, dolandırıcı anlamındadır. Bu tanımları Fransızların ünlü Ansiklopedileri Larousse XX. Siale’in 1930 tabmın III.cilt 867 sahifesinde görüyoruz.

Osmanlı İmparatorluğu, kullandığı diplomatik lisanında diğer milletleri yüceltmış; Arap’a Kavmi Necip (Asil Kavim) dediği gibi Grek’e de İyon’a izafeten Yunan, halkına da Roma’dan gelen anlamında Rum demektedir.

¹Meydan Larousse cilt:4 s:501

²Encyclopedia Britannica cilt:9 s:51

³Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi cilt:15 s.9149

⁴Başer Cem, Yunan Oyunu ,1988 İstanbul,s.27 Mehmet Uysal, Aldatma ile örtülen Yunan yayılması, Kur.Alb.KHA.Harp Tarihi ABD Bşk.,Harp Akademisi Basımevi, İstanbul-1996 s.3

Osmanlı imparatorluğunun üç kıtayı kaplayan geniş coğrafi hudutları içinde değişik din, ırk ve dillere sahip topluluklar gibi Rumlarda Osmanlı tebaası olarak hiçbir baskı görmeden huzur ve güven içinde yaşıyorlardı. Devletin hukuk sistemi, bu değişik etnik ve dini yapıyı güçlü bir ideal ve müşterek bir şuur etrafında toplamaya göre tanzim edilmişti.

Bu müşterek şuur, Osmanlılık şuru idi kullanılan hukuk sisteminde devlet yönetimine ve ordu idaresine ait hususlar Türklerin Orta Asya'dan beri uyguladıkları örfi hukuka, aile ve fertler arasındaki ilişkiler şer-i hukuka, gayri Müslim tebaanın kendi aralarındaki sorunları ise cemaat (kilise) hukukuna bağlı idi.

Osmanlı devleti; devlete ve müesseselerine işlerlik kazandırmaya çalışırken şer-i ve örfi hukuk sistemlerini kullanmıştır. Devlet yönetimine ve askeri yönetime ait hususlarda daha çok örfi hukuka yer vermiştir. Görülmektedir ki Osmanlı devleti her iki sistemi kaynaştırarak kendisine has bir "Osmanlı hukuku" meydana getirmeye çalışmıştır.⁵

Anadolu'da gerçekleşen Selçuklu hâkimiyetinden sonra, XIII. yüzyılın sonunda kurulan ve Bizans'ı bitirecek olan Osmanlı yükselişi XIV. yüzyıl boyunca batıya doğru sürecek ve Bizans toprakları Türkler tarafından kuşatılacaktı.

1362'de Edirne'yi alan Osmanlı Devleti, 1364'de Sırpsındığı Savaşı'ndan sonra Gümölcine, Serez, Drama ve Kavala'yı ele geçirmiş, 1373'te Sırbistan ve Bulgaristan gibi Bizans'ı da vergiye bağlamıştır. 1396'da Niğbolu Savaşı'ndan sonra Yıldırım Beyazıt tarafından Tesalya, Vardar, Selanik fethedilmiştir.

Ankara Savaşı 1402'de Timur'un Yıldırım Beyazıt'ı yenmesi sonucunda Osmanlı Devleti'nde başlayan Fetret Devri 1402–1413 yılları arasında Bizans bir süre

rahatladıysa da 1413'ten itibaren Osmanlı Devleti bölgedeki üstünlüğünü yeniden sağladı. Çelebi Mehmet (1413–1421) ve II. Murat (1421–1451) dönemlerinde Osmanlılar, Avrupa ve Balkanlar'da kaybedilen toprakları geri almak için seferler yaptılar. 1444'de Varna, 1448'de II. Kosova Savaşları'nda Haçlı Orduları mağlup edilerek Balkan Yarımadası'ndaki Osmanlı egemenliği sürdürüldü. Bu arada 1446'da Korent ve Patras alınarak Mora vergiye bağlandı.1453'te Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethiyle Bizans İmparatorluğu sona erdi.

1461'de Trabzon'un alınması, aynı dönemde Atina Dukalığı'nın ve Mora'nın ele geçirilmesiyle Ege'deki birçok ada Osmanlı egemenliğine girerken, Rodos 1522'de, Sakız ve Naksos 1566'da, Kıbrıs 1571'de, Sisam 1577'de, Girit 1669'da fethedildi. Böylece Ege ve Doğu Akdeniz'deki Ortodoks Rum varlığı, 1830'da Yunan Bağımsızlığına kadar yaklaşık 370 yıl neredeyse bütünüyle, Türk egemenliği altında yaşamaya başladı.⁶

Yunanistan, ahalisiyle, İstanbul'un fethinden sonraki iki yüzyıl boyunca Osmanlılar ile Venedikliler arasında, bölgede üstünlük kurma mücadelesine sahne olmuş, yaklaşık dört yüzyıl süren Türk egemenliği altında Osmanlı Devleti'nin Rum-Ortodoks Kilisesine tanıdığı dini, kültürel ve idari imtiyazlar sayesinde varlığını korumuş, sosyal ve ekonomik yönlerden de serbest bir hayata sahip olmuştur.⁷

1453'te İstanbul'u fetheden Fatih Sultan Mehmet, Rum Kilisesine din ve özel hukuk işlerinde özerklik verdi. Çeşitli cemaatlerin (Rum-Ermeni-Yahudi) başında bulunanlara, topluluklarını yönetme ve masrafları için vergi toplama hakkı verildi. Her milletin, yargılama, maliye, eğitim örgütleri vardı. Millet gruplarına dâhil olan Gayri Müslimler, devlet nazarında Osmanlı tebaası idiler.⁸

Kendilerine tanınan dini serbestlik ile Rumlar Georgios Kurteris Scholalrius'u "Gennadios" unvanıyla Patrik olarak seçtiler. Sağlanan hukuki imtiyazlar ile de Patrik "ruhani" yetkilerinin yanında bir de "cismani" yetkilere kavuşmuştur.⁹

Böylece Patrik, Osmanlı Hükümdarı'nın koruyuculuğunda, kendi dini topluluğunun birçok dünyevi işlerinin de tartışılmaz yöneticisi olmuştur.¹⁰

Osmanlı Padişahının Ortodoks Patriğine verdiği imtiyazlar Yunan Tarih Kaynaklarındaki Belgelerde de açıkça görülmektedir.(EK-1)

Fatih Sultan Mehmet zamanında oluşturulan bu idari statü sonraki hükümdarlar tarafından da verilen fermanlarla, Tanzimat'a kadar aynen korunmuştur.¹¹

XIX. yüzyıla kadar son derece rahat bir hayat süren Gayri Müslim azınlıkları, bu yüzyılın başlarından itibaren büyük devletlerin, azınlıkların haklarını koruma iddiası ile Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışma politikasında kullandıkları görülmektedir.

Gayri Müslimler, 3 Kasım 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile, ayrıcalıklı, üstün bir statüye kavuşmuşlardır. 18 Şubat 1856'da yürürlüğe giren Islahat Fermanı ile;

O güne kadar Müslümanlarla eşit bir statü içinde bütün yerel yönetim birimlerinde temsil edilen Gayri Müslimlerin, bu tarihten sonra devletin merkez teşkilatında da görev almaları sağlandı.

Böylece gayri Müslimler; saray, parlamento ve merkezi hükümette aktif olarak bulunmuşlar, Rumlar ise diğer Gayri Müslimlerden çok önce Devletin merkez teşkilatında görev almışlardır.

Devletin merkez teşkilatında görev almaları bakımından dikkati çeken ilk unsur Rumlardır. Rumlar, Devletin genişlemesi ve büyümesine paralel olarak XVI. yüzyıldan itibaren önem kazanan "tercüman (dragoman)lık" makamını 1821 Yunan isyanına kadar ellerinde bulundurmuşlardır.

Eyalet, Müessese, Divan-ı Hümayun ve Yabancı Elçilik ve Konsolosluk Tercümanlıklarının hemen hepsine Rumlar getirildiği gibi, Baş Tercümanlara yardımcı olarak çalışan "dil oğlanları" ve hizmetkârların da hepsi Rum'du.¹²

Rumlar; Osmanlı Devletinin XVIII. yüzyılın sonlarında Avrupa'nın çeşitli başkentlerindeki sefaret bürolarına çevirmen sekreter olarak gönderilmiştir. XIX. yüzyılda ise Osmanlı Devleti'nin sefaret ve konsolosluklarında görev yapan Rumlara rastlıyoruz. Londra, Paris, Viyana ve Berlin'de açılan bu ilk devamlı sefaretler 1810'dan itibaren Rum maslahatgüzarlarca yönetilmiştir.

İkinci meşrutiyet dönemi başladığında Yunanistan, yayılma siyaseti bakımından daha aktif bir döneme girmiştir. Meclisi Mebusan daki Rum üyeler, sürekli olarak İttihat ve Terraki ile çatışma halinde bulunmuşlardır. Bu grup içinde Serfice Mebusu Yorgi Boso Efendi, milliyetçilik konusundaki tartışmalarda başrolü oynamıştır. İzmir milletvekili Karolidi Efendi, bu yıllarda Atina Üniversitesi'ndeki öğretim üyeliğini de sürdürmüştür.¹³

Aynı dönem içinde Osmanlı devleti bünyesinde yaşayan Rumların sosyo ekonomik durumlarında çok gelişmiş hatta Osmanlı ekonomisine hakim olacak şekle gelmişti.

II. Meşrutiyet den sonra Osmanlı devletindeki sermaye ve emek miktarının sadece % 15'i Türklerin elindedir. Yabancıların elinde olan % 85 oranındaki emek ve sermaye miktarının % 50 sermayesi ile % 60 emeği Rum'un elindeydi.

Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'daki ilk temsilcisi olan Muzurus sefir ve paşa unvanlarını alan ilk Rum olmuştur. 1840-1912 yılları arasında Osmanlı devletinin

Londra, Paris, Roma, Viyana, Berlin, Washington ve Atina başta olmak üzere birçok başkentlere 12 Rum Büyükelçi olarak atanmıştır.

Osmanlı Devletinin gerek Fener Rum Patrikhanesine ve gerekse Rum tebasına tanıdığı geniş imtiyazlar sayesinde örgütlenen Rumlar Osmanlı devleti üzerinde emelleri bulunan Rus çarlığının da desteği ile Etniki Eterya (Azınlıkların birliği) teşkilatlarını kurarak Osmanlı Devletinin aleyhine çalışmışlar ve 1821 de Mora isyanını başlatmışlardır. 1830 yılında bağımsızlığına kavuşan Yunanistan bu tarihten itibaren daima doğuya doğru Türk Topraklarını alarak genişlemiştir. 1897 de Türk-Yunan savaşında Müşir Ethem Paşa Komutasındaki Osmanlı ordusunun Yunan ordularını Dömeke'de ağır bir mağlubiyete uğratmasına rağmen büyük devletlerin araya girmesiyle masada Girit kaybedilmiştir.

Balkan Harbinde Osmanlı devleti batı Trakya'yı ve Ege Adalarını kaybetmiş Yunanistan ise topraklarını dört kat büyütüştür.

Osmanlı devletini parçalamak isteyen İngiltere, Rusya ve Fransa nın her dönem desteğini alarak birinci dünya harbi dönemine gelinmiştir.

Osmanlı devletinin en zayıf anında daima Avrupa devletlerinin himaye ve destekleriyle Türkiye aleyhine genişlemesini sürdüren Yunanistan I 'nci Dünya harbi içinde ve harbin bitiminde Osmanlı devleti ile savaş halinde olmuş, hayat sahasını Türkiye toprakları üzerinde Megali idea mihveri üzerinde aramıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1918 YILINDA OSMANLI DEVLETİ VE YUNANİSTANIN DURUMU:

1.1. Osmanlı Devletinin 1918 yılında Siyasi ve Askeri Durumu:

Osmanlı Devleti; 1914 yılında, iktidardaki İttihat ve Terakki partisinin ileri gelenlerinin yanlış politikalarından kaynaklanan bir emri-vaki sonucu katıldığı I nci Dünya Harbi (1914-1918)'nde 10 ayrı cephede çarpışmış ve harbin en zor dönemine girmişti.

Osmanlı Devleti; I nci Dünya harbinde, 1918 yılına gelinceye kadar, Çanakkale cephesinde büyük bir zafer kazanmakla beraber, hemen bütün cephelerde mağlup olmuştu. 1918 yılı içinde en büyük yenilgisini yaşadı. Alman Generali Liman Von Sanders'in komutasında bulunan üç ordu kuvvetindeki Yıldırım Ordular Grubu, Mustafa Kemal Paşanın bütün uyarılarına rağmen, yanlış tertiplenme sonucu , İngiliz Generali Alenby'e Nablus Meydan Muharebesinde yenilerek Suriye ve Hicazı kaybetti. Bu son savaş, Osmanlı İmparatorluğu'nun I nci Dünya Harbinden ağır bir yenilgi ile çıkacağını ve imparatorluğun fiilen parçalandığını kesin olarak gösteriyordu.

Osmanlı Devleti; I nci Dünya Harbinde, İngiltere, Rusya, Fransa ve İtalyanlara karşı savaşmış, 1917 yılında Yunanistan'ın savaşa girmesiyle Yunanistan'la da çarpışmıştır. Yunanistan, başta İngiltere olmak üzere İtilaf Devletlerinden, Osmanlı Devleti'nden toprak alma vaatleri üzerine savaşa girmiş ve savaştan sonra Anadolu topraklarından önemli bir pay almak ve Megali İdea'sını gerçekleştirme gayretine girmiştir.

Osmanlı Devleti; I. Dünya Harbinde müttefiki olan Bulgaristan'ın 29 Eylül 1918'de mütareke ilan etmesi üzerine, Makedonya cephesinin çöktüğünü Avusturya ve Almanya ile bağlantının fiilen kesildiğini görmüştü. Devleti harbe sokan ittihat ve Terakki partisi 8 Ekim 1918'de hükümetten çekilmiştir.

14 Ekim 1918'de Ahmet İzzet Paşa kabineyi kurmuş ve itilaf devletlerinden Mütareke istemiştir.

1.2. Yunanistan'ın 1918 yılında Siyasi ve Askeri Durumu:

Yunanistan 'nın 1917 yılında I. Dünya Harbine katılması, Kral Konstantin ile Başbakan Venizelos arasındaki uzun bir mücadelenin sonunda, Venizelos 'un kazanması ile gerçekleşmiştir.

İkinci Balkan Savaşından Yunanistan iki komşusu ile münasebetleri bozuk olarak çıkmıştı. Bulgaristan 'dan Kavala 'yı aldığı için bu devletle münasebetleri iyi değildi. Midilli , Limni, ve Sakız adalarını da işgal altında tuttuğundan ve ayrıca şimdi Anadolu'ya da göz dikmeye başladığından , Osmanlı Devletiyle de iyi münasebetlere sahip değildi. Buna karşılık , Sırbistan'la, İkinci Balkan Savaşının arifesinde, bir ittifak imzalamıştı. Fakat bu ittifaka rağmen; Yunanistan , Avusturya Sırbistan'a saldırdığı zaman müttefikinin yanında yer alıp savaşa katılmadı.

I nci Dünya Savaşı çıktığında, Kral; Konstantin, Başbakan'da; Venizelos idi. Konstantin, Alman İmparatoru II. Wilhelm eniştesi oluyordu ve Merkezi Devletlere sempatisi vardı. Bununla beraber , Akdeniz 'de Müttefiklerin kuvvetli olduğunu bildiği için , ihtiyatlı bir politika izlemeye karar verdi. Buna karşılık Başbakan Venizelos Müttefiklerin hararetli bir taraflarıydı ve Yunanistan'ın derhal itilaf devletlerinin safında savaşa katılmasını istiyordu. Bunun için de Kral üzerinde baskıda bulunuyordu. Müttefikler Venizelos 'un bu durumunu bildiklerinden, ona Anadolu' da toprak vaat ederek Yunanistan 'ı kendi yanlarına çekmek istediler. Böylece Kral ile Başbakan arasında bir mücadele başladı.

Müttefikler Çanakkale teşebbüsüne giriştiklerinde, Yunanistan 'a da İzmir ve bölgesini vaat ederek, Yunanistan'ın da bu teşebbüse katılmasını teklif ettiler.

Venizelos bu fırsatı kaçırmak istemedi. Fakat Kral ile Yunan Genelkurmayı bunu uygun görmedi ve Venizelos 'un baskısına karşı koydu.

1915 Ekiminde Bulgaristan savaşa katılıp , Sırbistan'a karşı harekete geçince , Venizelos , Balkanlarda kuvvet dengesinin Yunanistan aleyhine bozulduğunu ileri sürerek savaşa katılmak istediye de , yine başarı kazanamadı. Venizelos , Bulgaristan'ın savaşa katılması üzerine , İngiltere ile Fransa'nın Selânik'e asker çıkarmalarına hiç itiraz etmedi. Bunun üzerine Kral, Venizelos'u Başbakanlıktan uzaklaştırdı.

Bu durum 1916 Ağustosuna kadar devam etti ve Romanya 'nın da savaşa katılacağı bir sırada , Venizelos Selâniğe kaçarak orada bir ayaklanma çıkardı ve ayrı bir hükümet kurdu. Kuzey Yunanistan ile adalar Venizelos 'u destekliyordu. Ayrıca Venizelos, Yunanistan'ın Müttefikler yanında savaşa katıldığını da ilan etti. Bu gayet garip bir durumdu.

Müttefikler Venizelos 'un teşebbüsünden hoşnut kalmakla beraber, Kralı işbaşından uzaklaştırmadıkça arkalarından emin olmayacaklarını gördüklerinden, nihayet 1917 Haziranında Atina'ya İngiliz ve Fransız askerleri çıkarıldı ve Kral Konstantin'den tahttan çekilmesini istediler. Kral bu baskıya boyun eğdi ve hükümdarlığı oğlu Aleksandr'a bırakarak çekildi. Venizelos Atina'ya gelerek yeni hükümeti kurdu ve arkasından 26 Haziran 1917 de Merkezi Devletlere savaş ilan etti. Venizelos, Megali İdea'ya gençliğinden beri inandığından,bütün karar ve uygulamalarında kazandıklarıyla yetinmeyecek,Büyük Yunanistan'a koşacaktır.

Yunanistan'ın milli politikasına yön veren hakim faktör Megali idea'dır. Megali idea, Yunanistanın bağımsızlığını kazanarak siyaset sahnesine çıkışından itibaren, günümüze kadar Dış politikasında ve Askeri Harekatın planlanmasında daima göz önünde tutulmuş hatta kesintisiz uygulanmıştır. Ancak,genişleme siyaseti uygulanırken daima Yunanistan'ın mağdur olduğu güçlü bir Propoganda ile örtülmüştür. (1918–1930) Arasındaki Türk-Yunan ilişkilerinde de Yunanistan'ın dış politikasına hakim olan faktörün Megali İdea olduğu bu incelemenin ilerleyen bölümlerinde görülecektir.

Megali İdea hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıkça, herhangi bir devredeki Türk-Yunan ilişkileri anlaşılabilir ve yeterince değerlendirilemez. Yunanistan'ın, Megali İdea sayesinde hangi kazançlar elde ettiği ve gücünün hangi noktaya ulaştığı da Megali İdea'nın incelenmesiyle görülecektir.

1.2.1. Megali İdea'nın tanımı

Megali İdea; Yunanca "Büyük Fikir", "Büyük Ülkü" anlamına gelmektedir. Yunan hedefleri olarak belirlenen Megali İdea aslında 1798'den itibaren bu ideal peşinde koşan Yunanlıların emperyalist politikalarının amacıdır.

Megali İdea, ortaya atıldığı zaman, "Bağımsız Yunanistan"ın, daha doğrusu "Büyük Yunanistan"ın, "Yunan İmparatorluğu"nun, "Bizans İmparatorluğu"nun, Yunanlık adı altında bir "Kültür İmparatorluğu"nun kurulmasını öngören bir anlamda kullanılmıştır.¹⁴ Batı medeniyeti kendisine tarih ararken Yunan kültür ve tarihini bulur.

1855–1857 yılları arasında Yunanistan'da görevli bulunan Fransız elçisi La Gorce'un 1870 yılında yayınlanan "Çağlar Boyu Yunanlılar" adlı eserinde Megali İdea hakkında şu ilginç satırlar yer almaktadır.¹⁵

"Elli yıl önce bir Avrupalı, Yunanlılara neden haydutlara saygı gösteriyorsunuz?" diye sorduğunda şöyle cevap veriyorlardı: 'Bize zulmeden Türkleri yok ediyorlar da ondan.

— Ama şu soyduğunuz Yunanlılar?

— Onlar haindir.

— Ya haraç kestiğiniz turistler?

— Onlar casustur.

— Peki... Benden aldığınız şu saat?

— O, zaferimizin saatini gösterecek.

—Peki ama zaferi kazanınca?

— O zaman İstanbul'un sahibi olacağız.

— Sonra?

— İstanbul'dan İzmir'e bir adım var.

— Akabinde?

— İzmir'den Kudüs'e bir hamlede gidilir.

— Bunu yapınca?

— Türk kalmayacak.

— O zaman duracak mısınız?

— Durmak mı? Ya bütün Doğunun hâkimiyetini bize iade edecek olan 'Megali İdea'?

— Amma iştahlısınız. Bu kadar büyük ava gönderecek kaç kişisiniz ki?

— Beğenmeyeceğiniz bir milyoncuk efendim.

— Ama batıda bir milyon jandarma var.

— Bizim de bir milyon Yunan severimiz var.

— Ne işinize yarıyorlar?

— Neye mi? Sizin saatinizin bizim malımız olduğunu, soyulacak adam azlığından dolayı kendi toprağımızda gelişemediğimizi, şimdiki Yunanistan bir göl ise, bu da Tuna'dan Fırat'a kadar uzanmadığı için böyle olduğunu size kanıtlamaya yarıyorlar. Emin olun efendim. Bir milyoncuk haydut ve koca bir milyoncuk Yunan sever..."

Yunanlıların Megali İdeası; İstanbul'un (Konstantinopolis) merkezini oluşturduğu Bizans-Yunan İmparatorluğu'nun canlandırılması, kurtarılmamış Yunan topraklarının Yunan Krallığı'na katılması düşüncesidir.¹⁶ Çok toprak alma ihtirası olarak nitelenebilecek olan Megali İdea; Akdeniz'in bütün Levanten kıyılarına, Triyeste'den Mısır'ın İskenderiye'sine kadar, Atina, İstanbul, Trabzon, İzmir ve Kudüs dâhil sahip olmaktı. Üç başkente göz dikmişti; Siyasi başkent olarak İstanbul, güzel sanatlar ve edebiyat başkenti olarak Atina, dini başkent olarak ta Kudüs.¹⁷

Bu düşüncenin isim babası, terimi ilk kez 1884'te kullanan ve Yunanistan'daki Fransız yanlısı kesimin başı olan İoannis Kolettis'tir.

Avrupa Devletlerini Türkiye aleyhine kışkırtıp onların gücüyle Megali İdea'yı gerçekleştirmeyi düşünen Yunanistan'da, 15 Ocak 1844 tarihinde Yunan Milli Meclisi'nde konuşan Yunanlı Politikacı Kolettis şunları söylüyordu:

"Yunanistan Krallığı, Yunanistan değildir. Yunanistan'ın sadece bir parçası, en küçük, en yoksul bir parçasıdır. Yunanlılar, sadece krallık içinde oturanlar değildir, aynı zamanda Yanya'da ya da Selanik'te, Serez'de ya da Edirne'de, İstanbul'da ya da Trabzon'da, Girit ya da Sisam Adası'nda, Yunan Tarihine ya da Yunan ırkına bağlı başka yerlerde oturanlar da Yunanlıdır. Helenizm'in iki büyük merkezi vardır: Krallığın başkenti Atina'dır, (Konstantinopolis), büyük başkent, bütün Yunanlıların kenti, düşü, umududur."¹⁸

Megali İdea; 1910'da Yunanistan'da iktidara gelen Elefterios Venizelos'un ağzından, "Gençliğimden beri ben Skiros Adası'nı (Ege Denizi'nin tam ortasındadır) Helenizm'in merkezi saymışımdır" şeklinde ifade edilmiştir.¹⁹

Yunan yayılmasının güç aldığı en büyük kuvvet olan Megali İdea, Andreas C. Michalopoulos tarafından 1920'de şöyle tanımlanmıştır:

"Gelecekte bir gün tüm Yunanlılar birleşecek ve büyük Yunanistan Krallığı'nın İyonya (Batı Anadolu)'dan Trakya'yı, Küçük Asya sahillerini ve İstanbul'u da içine almak üzere Karadeniz'e kadar uzayacağı ümididir. Bu mağrur bir aydın fantezisi değil, bir rüya değil, Bizans İmparatorluğu'nu hortlatmak gibi vahşi bir ideal değil, bu; yabancı bir irkin hâkimiyetinden kurtularak hür olmak isteyen insanların sesidir."²⁰

Ocak 1919'da Yunanistan İşçi Kurumu temsilcisi Dr. Drakulis "...İstanbul, Yunan Devletinin başkenti olmalıdır" derken, Yunan basını ise yayınlarında isteklerini açıkça belirtiyordu. 13 Kasım 1918 tarihli Nea Hellas Gazetesi; "tüm Helenleri bir Yunanistan içinde toplayacak büyüklüğe sahip olmaktan" bahsediyor, İletheron Vena Gazetesi ise; "Trakya ve Küçük Asya'yı almayacağımı söyleyen Yunanlı aklını kaçırmış olmalıdır" diye yazıyordu.

Fransız İhtilali (1789) bütün çok uluslu devletler gibi Osmanlı Ülkesinde de kaynaşmalara yol açtı. Avrupa'da öğrenim görmekte olan Rum gençleri, Rousseau, Voltaire vb. yazarların eserlerini okuyup yeni idealler kazanırken, Paris'te Yunanlılar hakkında yazılar yazıyorlardı.²¹

Megali İdea'yı ilk defa bütün Yunan adalarını dolaşarak yayan, şair Kosmos O Etolios ile onun öğrencisi olan şair Velestinli K. Rigas Fereos (1757–1798) 'tur. 1797'de, bütün Balkanları, Küçük Asya'yı ve adaları içine alan bir bağımsız büyük Yunanistan haritası dağıtan kişi şair Rigas'tır.²²

Rigas, bir ihtilal programı ve bir de anayasa hazırlamış ve 1797'de yayınlamıştı. Anayasa'da o güne kadarki topraklar aynen korunuyor ve İmparatorluk Osmanlı değil, Helen adını alıyordu.²³

Rigas Anayasası'nın bazı maddeleri şunlardır;

"Sultan adı verilen Tiranın kendi bunakça içgüdülerinin kurbanı haline geldiğini... Ve tüm bölgelerinden bilginlerin övdüğü dünyanın en güzel krallığının, artık kimsenin canı, onuru ve mallarından emin olmadığı derecede iğrenç bir kargaşa durumuna dönüştüğünü göz önüne alarak ilan ediyoruz ki:

Madde 7- Egemen halk, din ya da dil sınırlaması olmaksızın, bu devletin tüm sakinleri olan Yunanlılar (Ortodoks Hıristiyanlar: Yunanlı, Slav ve Araplar), Arnavutlar ve Valaklar (Romenler), Ermeniler, Türkler (Müslümanlar: Arap, Kürt ve Türkler) ve diğer ırklardır.

Madde 21- Ulusun temsilcisi, Ulusal Meclis esası temelinde, yalnızca zenginler ve eşraf değil, halkın tamamıdır.

Madde 53- Tüm kanun ve kararnameler, Yunanlıların basit dilinde kaleme alınacaktır. Bu dil, devleti meydana getiren diğer halklar için de anlaşılması ve öğrenilmesi en kolay dildir.

Madde 172- Anayasa tüm Yunanlı, Türk ve Ermeniler için eşitlik, özgürlük, güvenlik ve her birinin mallarının mülkiyetlerini garanti eder."²⁴

Şair Rigas, ihtilalci bildiriler yayınlayıp Balkanlar'da Türklük aleyhine ihtilal hazırlıkları yaparken 1798 Haziranında yakalanarak idam edilmiştir.

1800'lerin başından itibaren; Megali İdea'yı gerçekleştirmek için teşebbüslerin yoğunlaştığı görülmektedir. Athena, 1810'da Bükreşte kurulan Eterya ton Filomuson (Sanat Tanrıçası Dostları Cemiyeti), 1813'te Paris'te kurulan Hotel Grec ve 1814 yılının sonlarında Odesa'da kurulan Filiki Eterya ihtilalci, gizli cemiyetler arasında yer almaktadır. Bu cemiyetler arasında en etkilisi ise Nardalı Nikolaos Skufas, Yanyalı Athanasios Tsakalof ve Patnaz (Batnaz Ada)'lı Emmanuel Ksanthos tarafından kurulmuş olan Filiki Eterya idi. ²⁵

1.2.2. Megali İdea Hedefleri;

Filiki Eterya kurulurken hazırlanan program, Megali İdea'nın hedefleri olmuştur. Bu hedefler şöyle sıralanabilir:

- (1) Yunan Milletinin tam istiklalinin temini,
- (2) Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a ilhakı,
- (3) Ege Adaları'nın Yunanistan'a ilhakı,
- (4) Oniki Ada'nın Yunanistan'a ilhakı,
- (5) Girit Adası'nın Yunanistan'a ilhakı,
- (6) Batı Anadolu'nun Yunanistan'a ilhakı,
- (7) Pontus Rum Hükümetinin kurulması,
- (8) Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı,
- (9) İmroz ve Bozcaada'nın Yunanistan'a ilhakı,
- (10) İstanbul'un işgal edilerek Doğu Roma İmparatorluğu'nun ihyası.²⁶

Filiki Eterya, kurulurken bir önder arayışı içindeydi. Rusya'da yetişmiş bir Rum'un önderlik için düşünülmesi, derneğin kurulduğu yer ve Rusya'nın Ortodoksluk ve Bizans mirası konusundaki geleneksel yeri bilindiğinde son derece normaldi.

1814–1817 yılları arasında faaliyetini sürdüren Filiki Eterya, 1818'de İstanbul'u merkez yaptı.²⁷

Ksanto'nun Fener'deki evi merkez olarak kullanılmaya başlandı. Cemiyet liderliği için ilk düşünülen Rus Dışişleri Bakanlığı'nı yürüten Kapodistirias kabul etmeyince, liderliğe Aleksandr İpsilanti getirildi. 12 Nisan 1820'de A.İpsilanti'nin Umumi Nazır tayin edildiğine dair bir senet düzenlenerek imzalandı.²⁸

Bu dönemde Cemiyet; Selanik, Tırhala, Çamlıca, Mora, Eflak, Buğdan, Kudüs, İskenderiye, Ege Adaları, İstanbul, Anadolu sahilleri, Bükreş ve Moskova'da şubeler açmıştı. Türkiye'deki şubeleri Rum ticaret şirketleri maskesi altında çalışıyordu. Eterya'nın faaliyetlerinin yürütülmesinde kiliselerin de büyük rolü oldu. Çünkü kiliseler kendilerine verilen imtiyazlar sebebiyle denetlenemiyordu. Yapılan aramalarda, kiliselerin silahdeposu haline getirildiği, silahların tabutlar içerisine yerleştirildiği görülmüştü.²⁹ İstanbul'daki Patrikhane, 1814'den itibaren bu cemiyetin merkezi halinde çalışmıştır. Patrik Grigoryas da cemiyetin üyesiydi.³⁰

İstanbul'daki Rum Ortodoks Patriği'nin idaresinde olmak üzere eski Bizans İmparatorluğu'nu diriltmek amacıyla isyan çıkartmak ve davasını hedefe ulaştırmak uğrunda 23 maddelik bir program hazırlayan Cemiyetin hedefleri özetle şunlardı:

- Osmanlı Devleti'ni meşgul etmek için Sırları ve Karadağlıları Rum isyanı başlamadan önce isyana sevk etmek.
- Tepedelenli Ali Paşa'yı isyana sürükleyip bir kısım Osmanlı kuvvetlerini de onun üzerine çekerek Mora'da serbest kalmak.

- Rusya, Mısır, Napoli Devleti ve Tepedelenli'nin nezdindeki Rum kaptanları Cemiyete dâhil ise Mora'ya gelmelerini sağlamak.
- Mora ve Akdeniz adalarındaki halkı isyana teşvik için paralar göndermek.
- Osmanlı donanmasını ele geçirmek veya yakmak.
- Ticaret gemileri de dâhil bütün Rum gemilerini, isyan için Ege Denizi'nde toplamak.
- Osmanlı Devleti'nin Tuna Filosu'nun İstanbul'a gelmesini önlemek. Eflak ve Buğdan'dan Mora'ya silah, asker ve para sevk etmek.
- Kıbrıs Metropolitisi tarafından vaad olunan para ve zahireyi almak için mahalline özel bir memur göndermek.
- Rum isyanı sırasında Mısır Valisi'nin hiç olmazsa tarafsız kalmasına çalışmak.

Eflak ve Boğdan Boyarlarını Rumlar lehine kazanmak...³¹

Filiki Eteryayn'ın çalışmaları, Osmanlı'ya karşı isyana yönelik düşünce ve eylemleri olgunlaştırırken, Avrupalılar da "Yunan meselesi" ile yakından ilgilenmeye başlamışlardı. Osmanlı Devleti, XVII. yy.'dan sonra çeşitli bakımlardan zayıflamaya başlayınca, devrin bazı büyük devletleri İmparatorluk topraklarını parçalayarak paylaşma yarışına girmişlerdi.³²

Rusya, Osmanlı Devleti'ne karşı Avusturya ile ittifaklar kurarak, Boğazları ele geçirmek, sıcak denizlere açılmak isteğindeydi ve Rumları ayaklandıracak uygun bir zemin kollamaktaydı. İngiltere ise zayıf ama varlığını sürdüren bir Osmanlı Devleti'nden yana olup, Rusya'nın güneye sarkmasını çıkarına uygun görmemekteydi.

Osmanlı bünyesindeki Hıristiyan azınlıklar büyük devletler tarafından kendi gizli maksatları için paylaşılmış bulunuyordu. Rusya, İstanbul ve Boğazlar ile doğu illerini ele geçirmek için Ortodoks ve Gregoryen Hıristiyanları kullanıyor; İngiltere, Ortadoğu, Mısır, Arabistan ve Irak'taki etkisini koruyup yaymada Protestanları alet

ediyor; Fransa ise Çukurova, Lübnan ve Suriye'deki çıkarları için Katolik Gregoryenleri kullanıyordu.

Trakya'da Yunanlılar, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'da Sırlar ve Slavlar, Anadolu'da Rumlar ve Ermeniler, Ortadoğu ve Balkanlar'ı hâkimiyetleri altına almak isteyen büyük devletlerin gizli veya açık yardımlarıyla bağımsızlık için mücadeleye başlıyorlardı.³³

Bu ereve içerisinde, "Megali İdea-Büyük Yunanistan"ı gerçekleştirme çabaları da devam ediyordu.

Böyle bir ortamda, Filiki Etery'a'nın çalışmaları sonucunda Rumlar, yıllardır silahlanıyor ve isyan için fırsat kolluyorlardı. Ancak, 1788'den beri Yanya Valiliğinde bulunan Tepedelenli Ali Paşa'dan çekiniyorlar ve bir an evvel ondan kurtulmaya çalışıyorlardı.

Ali Paşa, Rumların sinsi faaliyetlerini takip ediyor, bütün amaç ve faaliyetlerini oğrenerek belgeleriyle, kararlarıyla Bab-ı Ali'ye bildiriyordu. Ancak Ali Paşa ile Sultan II. Mahmut'un arası, içinde Rum parmağının da bulunduğu, İstanbul Fener Patrikhanesi ve Saray arasında çevrilen entrikalar sonucunda açılmış ve Ali Paşa isyan etmiştir.³⁴

Tepedelenli Ali Paşa 1820 yılında devlet kuvvetleriyle çatışmaya girdi. Onu tenkil için Hurşit Paşa, Mora'daki askeri de yanına alarak Yanya zerine yürüdü ve Ali Paşa intihar etti.

Rumları sıkı bir şekilde takip ederek göz atırmayan Tepedelenli Ali Paşa'nın, Rumlar'ın entrikalarıyla ortadan kalkması sonucu, Megali İdea'nın eylem safhası başlamış oldu. İlk hedef olan Yunan İsyanı başlatıldı ve Megali İdea günümüze kadar daima Türklerin aleyhine işletildi.

1.2.3. Megali İdea'nın Kat ettiği Mesafe

Megali İdea'nın 1814'den beri, Yunanistan'ın iç ve dış politikasında nasıl hâkim faktör olduğu bilhassa bu Tezin konusu olan 1918-1930 dönemiyle ilgili bölümlerinde incelenmiştir.

Megali İdea fikrinin tarih sahnesine çıkışından günümüze kadar ki faaliyeti incelenirse ana hedefinin Türkiye aleyhine genişlemek olduğu kolayca görülür.

Yunanistan, belki askeri alanda değil ama siyasi alanda ve bilhassa dış politikasını destekleyen propaganda alanında son derece başarı ile Megali İdea'nın hedeflerinden birkaçı hariç hemen tamamını gerçekleştirmiş ve daima Türkiye aleyhine genişlemiştir.

Megali İdea hedeflerinin Yunanistan tarafından nasıl ele geçirildiği teker teker incelenirse ortaya çıkan tablo Yunanistan'ın hem (1918-1930) arasında hemde bu günkü politikasında nasıl bir yol izlediği anlaşılır.

Yunan Milletinin Tam İstiklalinin Temini

1821 yılında başlayan Yunan İsyanı, Avrupa devletlerinin'de yardımıyla hedefine ulaşmış ve 4,5 asır süren Osmanlı - Türk egemenliği Yunanistan'da sona ermiştir. Osmanlı devleti güçlü iken bunun olacağı hayal bile edilemezken Megali İdeanın ilk hedefi böylece gerçekleşmiştir.

Batı Trakya ve Selanik'in Yunanistan'a İlhakı

Balkan harbi esnasında (1912 – 1913) bu madde’de gerçekleşmiş Batı Trakya ve Selanik Yunanistan’a katılmıştır.

Ege Adalarının Yunanistan’a İlhakı

Balkan harbinin içinde,

Limni	22 Ekim 1912’de
Taşoz	31 Ekim 1912’de
Semendirek	1 Kasım 1912’de
Midilli	3 Ocak 1913’de
Sakız	3 Ocak 1913’de
Sisam	16 Mart 1913’de
Nikariya	17 Kasım 1913’de

Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu adaların ilk dördü 1456 yılında Fatih Sultan Mehmet zamanında fethedilmiş ve tam 456 yıl Osmanlı - Türk hâkimiyetinde kalmıştı.

Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada’nın Yunanistan’a İlhakı

Balkan harbinden sonra

Gökçeada (İmroz)	31 Ekim 1912
Bozcaada	7 Kasım 1912’de

Yunanlılar tarafından işgal edilmiş ancak Büyük Taarruz’dan sonra 23 Temmuz 1924 yılında Lozan Antlaşması ile Yunanlılardan geri alınmıştır.

Oniki Adanın Yunanistan'a İlhakı

Yunanlıların diğer bir Megali İdea hedefi olan 12 Ada'da, Girit'in akıbetine uğramıştır. II. Dünya Harbi sonunda Almanlar yenilince işgal ettiği adaları boşaltmışlardır. Yunanlılar Başta Rodos olmak üzere 12 adayı 10 ŞUBAT 1947 tarihinde işgal ve ilhak ederek Megali İdea'nın bu maddesini de gerçekleştirmişlerdir.

Girit Adasının Yunanistan'a İlhakı: _

Ege Denizinin en büyük adası olan Girit, ilk defa Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1644 yılında kuşatılmış 25 yıl aralıklarla süren çetin muharebeler sonunda 1669 yılında tamamen fethedilmiştir. Megali İdea'nın hedefleri içerisinde Girit'i ele alan Yunanistan, Giriti Enosis (Yunanistan'a İlhak) yapmak için Kıbrıstakine benzer çalışmalar yapmış, yürüttüğü yoğun propagandalarla Avrupa ülkelerini ikna ederek Osmanlı devletine "Girit meselesini çözün" baskısını yaptırmıştır.

1897 Türk - Yunan harbinde Yunanlılar Dömeke'de ağır bir yenilgiye uğramalarına rağmen başta İngiltere olmak üzere batılı devletlerin araya girmeleri ve Osmanlı Devletine ağır baskılar yapmaları sonucu Girit Adası Osmanlı Devleti'nden kopartılarak bağımsızlığını kazandı ve Megali İdea'nın bu maddesi, 14 KASIM 1913'de Yunanistan'ın Girit'i işgali ile hedefine ulaşmış oldu.

Kıbrıs'ın Yunanistan'a İlhakı

Kıbrıs'ı Türkiye'nin yumuşak karnında gören ve Girit'ten sonra Megali İdea'nın en önemli hedeflerinden sayan Yunanistan, uzun yıllar Kıbrıs'ı Yunanistan'a İlhak etmek (ENOSİS) için yoğun çalışmalar yapmıştır. Son olarak, 15 TEMMUZ 1974'de Nicos Sampson darbesi ile Enosis'e teşebbüs edilmiş ancak Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtını gerçekleştirmesi ile yani Türk Ordusunun fiilen savaşa girmesiyle bu teşebbüs akamete uğratılmıştır.

Batı Anadolu'nun Yunanistan'a İlhakı

Mondros mütarekesine göre Yunanlılar 15 MAYIS 1919'da İzmir'e çıkmışlar ve Anadolu'nun içerisine ilerleyerek Anadolu Türklüğünü yok etmek üzere Ankara'ya dayanmışlardır. 3 yıl süren Batı Anadolu işgal ve ilhakı Türk Milleti'nin Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde verdiği ölüm kalım savaşı sonunda püskürtülmüş ve kaybedilen Batı Anadolu geri alınabilmiştir.

Pontus Rum Devleti'nin Kurulması

30 EKİM 1918 tarihli Mondros mütarekesinden sonra Pontus Rum çeteleri, Yunanistan'dan aldıkları talimat, Fener Rum patrikhanesinin organizesi, Rusların ve Merzifon'daki Amerikan kuruluşlarının destekleriyle silahlı faaliyete başladılar. Samsun'dan -Batu'ma kadar Doğu Karadeniz Bölgesi'nde 25 000 kişilik bir güce ulaşan Pontus çeteleri, Müslüman halkı katlediyor ve bölgede Yunanistan'la bağlantılı Pontus Rum Devletinin kurulmasına çalışıyorlardı. TBMM'nin çıkardığı kanunla Nurettin Paşanın komutasında teşkil edilen Merkez ordusu tarafından Karadeniz bölgesi Pontus çetelerinden temizlemiş ve Pontus devleti kurma gayretlerini boşa çıkarmıştır.³⁵ Pontus hakkında geniş bilgi zararlı cemiyetler bahsinde sayfa 35'te verilmiştir.

İstanbul'un İşgali ve Bizans İmparatorluğu'nun Yeniden İhyası .

Mondros mütarekesine göre İstanbul'da 16 Mart 1920'de itilaf devletleri tarafından işgal edildi. İtilaf devletleri adına Fransız General Frenche Desprey beyaz bir atın üzerinde Karaköyde karaya çıkınca İstanbuldaki Rumlar Galata köprüsünden Bankalar caddesine kadar yerlere Türk bayraklarını serdiler ve işgal kuvvetlerine Aziz Türk Bayraklarını çiğnettiler. Yunanlılar da diğer ordularla beraber İstanbul'a çıktılar. Eyüp ve Fener Bölgelerini işgal ettiler. Megali ideanın hayallerini süsleyen son maddesini

çılgın bir taşkınlıkla gerçekleştirdiler. Ancak Büyük Taarruz'dan sonra İstanbul'u terk etmek zorunda kaldılar. Yalnız Yunanistan bu idealinden hiç vazgeçmedi.

Yunanistan Megali İdea'dan vazgeçebilir mi?

Yunan siyasi ve askeri karar organları Megali İdea'dan vazgeçerler mi?

Bu soruya cevap teşkil eden bazı olayları inceleyelim.

1- Büyük Taarruzdan sonra;

Bu soruya en güzel cevap; Büyük taarruzdan sonra, Yunan Kralı Konstantin'in yeğeni ve Anadolu'ya çıkan Yunan ordusunda Kolordu Komutanı olan Prens Andre'nin yazdığı "Felakete Doğru" isimli kitapta verilmektedir.

Prens Andre, "Felakete Doğru" isimli kitabında; "Küçük Asya'da ki bu fedakârlık boşuna mıdır?" diye sormakta, sonra:

"Hayır" diye cevaplandırmakta ve şöyle açıklamaktadır;

"Çünkü, Yunan askeri tarafından Anadolu'da ekilmiş olan tohum, günün birinde büyük ve çiçekli bir ağaç halinde açacaktır."

Andre'ye göre iki yüz bin kişilik Yunan ordusu denize dökülmüş, sonradan getirilerek Batı Anadolu'ya yerleştirilen milyonlarca Rum kendini denize atarak kaçıyor. Bu felaketi "Felakete Doğru" isimli kitabında işlerken gene de Megali İdea'dan vazgeçilemeyeceğini anlatıyor.³⁶

2- Fener patrikhanesinin ana kapısı;

Bizans Kartalı amblemini taşıyan Bizans İmparatorluk bayrağı, Yunanistan tarafından İstanbul'dan alınıp Ayasofya'nın üzerine ve Fener Patrikhanesine çekilmedikçe o kapının açılmayacağı ifade edilmektedir. Ayrıca Selanik'ten çıkıp Türkiye'ye doğru Karayolu ile gelirken 368 nci km.de çift başlı Bizans Kartalı levhası İstanbul'u göstermekte ve Konstantinopolis olarak tanımaya devam etmektedir.

3- Kıbrıs Barış hareketından sonra;

Diğer yandan Kıbrıs Barış Harekâtında Rum Milli Muhafız ordusu ve Yunan kuvvetleri TSK'nin Kıbrıs Barış Harekâtında ağır bir darbe yemelerine ve işgallerinde tuttıkları adanın yarısını kaybetmelerine ve acele ateşkes istemelerine rağmen; Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı; Klerides yaptığı basın toplantısında gazetecilerin;" Megali İdea artık ortadan katlı mı?", diye sormaları üzerine;

"Bu durumda, Megali İdea 50 yıl geriye gitmiştir." demiştir."Megali İdea ortadan kalkmamıştır." dememiştir. Yunanistan ve Kıbrıs Rum yönetimi 1974 Kıbrıs Barış Harekâtının üzerinden değil 50 yıl, 10 yıl geçmeden, Yunan Subaylarını Bekaa Kampında görevlendirmek ve PKK Terör örgütünü Türkiye'ye karşı desteklemek suretiyle, Megali İdea'dan vazgeçemediklerini göstermişlerdir.

4- AB'ye girdikten sonra;

Ayrıca Kıbrıs Rum kesimi Devletler Hukuku'na aykırı olarak AB'ye alındıktan sonra tıpkı geçmişte olduğu gibi, arkalarında Avrupa Devletleri'nin desteğini alarak "Kuzey Kıbrıs'ın işgal altında olduğunu, Yunan tanklarının Girne'ye kadar ilerleyeceğini ve bütün Kıbrıs'ın bir Elen adası olacağını günümüzde Kıbrıs Rum Cumhurbaşkanı Papadopoulos ve her göreve başlayan Rum Milli Muhafız Ordusu Komutanı olan Yunanlı General açıklamaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

MONDROS MÜTAREKESİ'NDEN, TBMM'NİN AÇILIŞINA KADAR GELİŞEN OLAYLAR

2.1. Mondros Mütarekesi

2.1.1. 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'nin İmzalanması;

Birinci Dünya Harbinin son safhasındaki mağlubiyetler üzerine Sadrazam Talat Paşa hükümet'den çekilmişti. Talat Paşa, Enver ve Cemal Paşalarla beraber İstanbul'un Arnavutköy sahillerinden bindikleri bir Alman muharebe gemisiyle Berlin'e kaçarak, I nci.Dünya Harbine sokarak perişan ettikleri ülkeyi, kaderiyle baş başa bırakmışlardır. Bu sırada toplanan Meclisi Mebusan'da son durum hakkında bilgi veren Kurmay Albay Nuri bey; 1,5 milyonluk bir orduya mukabil elde 72 bin tüfekli asker kaldığını ve asayişin bile sağlanamayacağını bildiriyordu.

İtilaf devletlerinin 3 İngiliz, 3 Yunan, 1 Fransız tümenleriyle 1 İtalyan tugayı Trakya hududunda İstanbul üzerine yürümek için emir bekliyorlardı. Buna karşılık Trakya, Çanakkale ve İstanbul'u savunacak kuvvet 7 bin kişiydi. Bu durumda biran önce mütareke'nin yapılması gerekiyordu.

Sadrazam İzzet Paşa, Kut-el Amara muharebesinde Türklere esir düşen ve esaret hayatını Heybeli adada geçirmekte olan İngiliz Generali Tawsant'den ara bulucu olmasını istedi. Limni adasının Mondros Limanında 27 Ekim günü başlayan müzakerelere Türk heyeti adına Bahriye Nazırı (Deniz Bakanı), Rauf Bey Müttefikler adına İngiliz Amiral Galthorp, heyetlere başkanlık ediyorlardı. Görüşmeler 30 Ekim günü Türk heyetinin Mondros mütarekesini imzalamasıyla son buldu.

Türk tarihinde şartları Mondros mütarekesinden daha ağır bir antlaşma yoktur. Mütareke Osmanlı İmparatorluğunun ve Türk milletinin idam hükmü mahiyetindeydi.

2.1.2. Mondros Mütarekesi Hükümleri'nin Değerlendirilmesi;

Mondros Mütarekesi, itilaf devletleri tarafından, Osm. Devleti'ni daha doğrusu Anadolu'daki Türk varlığını yok etmek amacına dönük olarak hazırlanmıştı.

Avrupa Devletleri'nin "Doğu Sorunu" olarak ele aldığı, Türklerin Avrupa'ya geçişlerinden itibaren başladığı kabul edilen, sorunun çözümünü, Boğazların ele geçirilmesi, Türklerin Asya içlerine sürüklenmesi ve Anadolu'nun ele geçirilmesi olarak kabul ediyorlardı.

İtilaf Devletleri bu siyasi hedefleri ele geçirecek şekilde Mondros Mütarekesi'ni hazırlamışlardı. Bu hedefler; İtilaf Devletlerinin I nci Dünya Harbi'ndeki siyasi hedefleriydi. Askeri Harekat planlarını bu siyasi hedefleri ele geçirecek şekilde hazırlamışlar, Boğazları ele geçirmek için Çanakkale'yi denizden ve karadan zorlamışlardı.

Mütarekenin 1 nci maddesi:

“1 nci Md.; Çanakkale ve İstanbul boğazlarının açılması, Karadeniz'e serbestçe geçişin temini ile Çanakkale ve Karadeniz istihkâmlarının İtilaf devletleri tarafından işgali sağlanacaktır.”

İtilaf Devletlerinin Harbin içinde savaşıla elde edemedikleri Türk Boğazlarını bu madde ile ele geçirmek istedikleri anlaşılıyordu.

Mütarekenin 5 nci ve 6 ncı maddesi; Osm. Devleti'ni yok etmeyi ve Türk Milleti'ni savunmasız bırakacak şekilde hazırlanmıştı;

“5 nci Md.; Hudutların korunması ve iç asayişin temini dışında, Osmanlı orduları derhal terhis (salıverme) edilecektir.”

“6 ncı Md.; Osmanlı harp gemileri teslim olup, gösterilecek Osmanlı limanlarında gözaltında bulundurulacaktır.”

Anadolu'yu ele geçirmek üzere Mütarekeye dahil edilen 7 nci madde ise ; En tehlikelisi idi,

“ 7 nci Md.; İtilaf devletleri güvenliklerini tehdit edecek bir durumun ortaya çıkması halinde, herhangi bir sevkulceyş (Stratejik) noktasını işgal hakkını haiz olacaktır.”

Mondros Mütarekesinin 7 nci Md.si İtilaf Devletleri'nin Anadolu'yu işgal etmek için gerçek niyetlerini açıkça ortaya koyuyordu.

24 Madde'den oluşan Mondros Mütarekesi Türklüğü Anadolu'da tamamen bitiyordu; Mütarekenin son maddesi de;

“24 ncü Md.; Altı vilayet adı verilen yerlerde bir kargaşalık olursa, bu vilayetlerin herhangi bir kısmının işgali hakkını İtilaf devletleri haiz bulunacaktır.” şeklinde idi..

Altı vilayetten kasıt, Doğu Anadolu'da bulunan altı vilayettir. Mütarekede Ermenistan'a aidiyeti hakkında açıkça bir hüküm mevcut değilse de İtilaf devletleri tarafından altı Ermeni vilayeti olarak düşünülmektedir. Bilahare Sevr Antlaşmasında da bu hususta hükümler mevcuttur.

I nci Dünya Harbi'nin içinde; binlerce şehit pahasına vatan toprakları kahramanca savunulmuş ve düşman'ın siyasi ve askeri hedef ve planları başarısızlığa uğratılmıştı. Ancak; savaştan sonra, hedeflerine ulaşamayan İtilaf devletleri teslimiyetçi Osmanlı Hükümeti sayesinde, Mondros Mütarekesi ile hedeflerine ulaşma gayreti içinde idi.

2.2. Paris Barış Konferansı: (18 Ocak 1919)

I nci Dünya harbinin sonunda mütarekeler (ateş-kes antlaşmaları) sadece silahlı çatışmaları durdurmuştu, asıl barış düzeni barış antlaşmaları ile sağlanacaktı.

Bu amaçla Almanya, Avusturya – Macaristan ve Bulgaristan devletleriyle, galip gelen itilaf devletleri, İngiltere, Fransa, ABD, İtalya, Yunanistan, Sırbistan, Romanya, Belçika, Portekiz, Japonya arasında Yapılacak antlaşmaların önkoşullarını tespit etmek üzere, Paris banliyö'sü olan Sevr'de (1919-1920) arasında bir konferans toplanmıştır. İlk oturumu Başbakan ve Dışişleri Bakanlarının katılımlarıyla 18 Ocak 1919'da yapılan Paris Barış konferansı, Japonya ve küçük devletlerin çekilmesiyle sadece Dört Büyük Devletin katıldığı bir toplantıya dönüştü. ³⁷

14 Şubat 1919'da ikinci oturum'a Fransa'dan : George Clemencia, Stephen Pickon

İngiltere'den, Lloyd George, Arthur James Balfour. ABD'den Woodrow Wilson, Robert Lausing

İtalya'dan, Vittorio Emanuele Orlando Sidney Sonnino katılmıştı.

Paris Barış konferansına katılan devletlerden ABD'nin amacı Uluslar arası ilişkilerde devamlı bir barış sağlayacak ve barışı koruyacak bir Milletlerarası Teşkilatın kurulması idi.

Fransa ve İngiltere'nin amacı ise, devamlı bir barıştan daha çok, kendi menfaatlerini sağlayacak bir düzeni oluşturmak idi.

Paris Barış Konferansında; Milletler Cemiyeti siyasi ve hukuki yönden kurulmuş oldu. Yenilen devletlere aşağıdaki antlaşmalar bir ultiatom şeklinde verildi ve imzalandı.

-Almanya'ya 28 Haziran 1919'da Versailles (Versay)

-Avusturya 10 Eylül 1919'da Newilly (Nöyyi)

-Macarlar'a 4 Haziran 1920'de Trianon (Triyanon)

-Osmanlı Devletine 10 Ağustos 1920'de Sevr imzalatıldı.

Osmanlı Devleti 20 Nisan 1920'de konferansa davet edildi. Eski sadrazam Tevfik (Okday) Paşa'nın başkanlığında bir heyetle katılan Osmanlı devletine 10 Mayıs 1920'de Sevr antlaşmasının taslağı olan "Paris Barış Antlaşmasının önkoşulları" bildirildi. Venizelos kalabalık bir heyetle konferansa katılarak, Anadolu'da Hristiyanların katledilmekte olduğunu, ve Batı Anadolu'ya Yunan ordularının çıkması gerektiğini, uzun bir konuşma ile anlattı İngiltere Başbakanı Lloyd George tamamını destekledi. Buna göre Yunanistan'a; Kütahya – Afyon hattına kadar olan Batı Anadolu Bölgesi bırakılıyordu. Osmanlı heyeti şartları ağır bularak teklifi reddetti ve 11 Temmuz 1920'de İstanbul' a döndü, Bu tarihten 1 ay sonra 10 Ağustos 1920'de aynı hükümleri içeren Sevr antlaşması Sadrazam Damat Ferit Paşa başkanlığındaki heyet tarafından imzalandı. Sadece Mustafa Kemal Paşa sayesinde Türk Ulusu hariç Müttefikler bütün barış Antlaşmalarını tatbika koymuşlardı.

Paris Barış Konferansı yetkilerini göreve yeni başlayan Milletler cemiyetine devrederek 24 Aralık 1920'de dağıldı.

2.3. Milli Birliğe Faydalı Cemiyetler

Türk vatanının yer yer işgal edileceğini ve aziz vatanın parça parça koparılarak, Türk Milleti 'ni yok edileceğini anlayan vatan sever aydınlar , bir araya gelerek çeşitli cemiyetler kurmuşlar ve bölgelerindeki halka düşmanın niyet ve maksatlarını açıklayarak halkı aydınlatmak ve teşkilatlandırmak ve kurtuluş çareleri aramak gayretine girmişlerdir.

Bütün bu gayretler, " Kuvay- ı Milli " ye ruhunu yaratmış ve milli mücadeleye büyük katkı sağlamıştır. Hemen her bölgede, O bölgedeki Türk varlığına karşı Milli bir tepki olarak kurulan "Milli Birliğe faydalı cemiyet" vardır. Aşağıda sadece

Yunanistan işgaline ve Karadeniz kıyısında kurulması planlanan Pontus Rum Devletine yani Yunanın Megali İdeasına karşı kurulan ve faaliyet gösteren Faydalı Cemiyetler alınmıştır. Mili birliğe faydalı Cemiyetler, Yunanlıların İzmir’i İşgalinden sonra bütün yurttan yoğun bir şekilde teşkilatlanmaya başlamışlardır.

O halde Yunan işgalinin Milli uyanışı sağlamada en büyük amil olduğunu söylenebilir.

2.3.1. Trakya – Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi ;

Osmanlı Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Reşat bey, Edirne Mebusu Faik Beye; “Doğu ve Batı Trakya’nın Bulgarlara verilmesi için Rilo Manastırı Başrahabinin Başkanlığında “Trakya Komitesi” adlı bir cemiyet kurulduğunu Paris Barış Konferansına götürmek üzere evrak ve bilgi topladıklarını, sizinde Edirneliler olarak bir cemiyet kurarak Trakya’nın ayrılmaz bir bütün ve Türk yurdu olduğunu ispat edecek, nüfus, emlak, arazi çoğunluğuna ve Bulgar mezalimine dair vesikalar toplamanız gerekir.” talimatı üzerine; Mondros Mütarekesinin Osmanlı Mebuslar Meclisinde kabul edilmişinden sekiz gün sonra 7 Kasım 1918 günü Edirne’de Trakya -Paşaeli Müdafaa Heyeti Osmaniyesi kuruldu.³⁸

Cemiyetin Başkanı, Müftü Mestan Bey idi. Yedi üyesi içinde Belediye Başkanı Şevket, Av. Şeref ve Ali Seyfi beyler bulunuyordu. 7 Aralık 1918 tarihli Tasviri Efkar gazetesinde yayınlanan programı’nın ilk dört maddesi, kuruluş amacını açıklıyordu;

1. Trakya’nın Osm. Padişahlığındaki rabıta ve tamamiyeti mülkiyesinin temini maksadıyla Trakya – Paşaeli Müdafaa heyeti Osmaniyesi (T.P.M.H.O.) adıyla bir Cemiyet teşkil edilmiştir.
2. Cemiyetin merkezi idare Edirne şehridir.
3. Heyeti İdarenin İtimatnamesini haiz zevattan mürekkep irsal edeceği mesul murahhaslar vasıtasıyla memaliki ecnebiyede ve payitahtta maksadını müdafaa edecektir.

4. Cemiyetin gayesi; Cemiyeti Ekvam nazariyesinin müessisi olan Wilson prensiplerine riayetle hakkı hakimiyet ve tamamiyetini kanun dairesinde müdafaa ve istihsaldir.

Görülüyor ki; Cemiyet, Bulgarların kurduğu bir cemiyete karşı ve Trakya'nın Bulgaristan'a katılmasına mani olmak için kurulmuştu. Halbuki Yunanistan Başbakanı Venizelos Trakya'yı ele geçirmek üzere bütün gücü ile çalışıyordu. Bulgarlar savaştan yenik çıkmış, Slav yayılmasını destekleyen Rus Çarlığı'nın dış politikası'nda ortadan kalkmıştı. Yunanistan'ın Trakya üzerindeki Megali İdea hedefinin gerçekleşmesi için müsait bir ortam doğmuştu.

T.P.M.H.O. Cemiyetinin ana hedefi, 4 ncü Md.'nde belirtildiği gibi, Wilson prensiplerine dayanarak Trakya'da Türk çoğunluğu olduğunu ispat edecek ve Osmanlıdan ayrılmayacaktı. Başlangıçta Yunan emellerini sezemeyen cemiyet, Sirkeci-Uzunköprü demiryolu bir Yunan Taburu tarafından işgal edilince ve Doğu ve Batı Trakya üzerindeki Yunanistan'ın emelleri ortaya çıkınca, Yunanistan'ın tehdidi anlaşılmişti.

Cemiyet; Mustafa Kemal Paşa Sivas Kongresini toplayıp bütün dernekleri bir çatı altında birleştirene kadar, güçlü bir direktif makamı bulamamıştı. Sivas kongresindeki bu karardan sonra Cemiyetin ismi, Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk

Cemiyetine çevrilmişti.³⁹ T.P.M.H. Cemiyeti 31 Mart 1920 tarihli kongresinde, Yunanlılara silahla karşı koymak için , silahlı milli müfrezelerin kurulması, kararı almıştı.

2.3.2. Redd-i İlhak Cemiyeti;

İzmir'deki bazı genç vatanseverler, İzmir'in işgaline karşı çıkmak ve Yunanistan'a İlhak'ı önlemek amacıyla bir araya gelmişler İzmir halkını işgale karşı

direnışe ağırmışlardır. Kurdukları Redd-i İlhak Cemiyeti İzmir halkına aşağıdaki bildiriyi yayınlamış ve onları mücadeleye davet etmiştir. Bildiride; "Ey bedbaht Türk !... Wilson prensipleri unvan-ı insaniyet karanesi altında senin hakkına gasp ve namusuna hakaret ediliyor. Buralarda Rum'un çok olduğu ve Türkler'in Yunan ilhakını memnuniyetle kabul edeceği söylendi. Ve bunun neticesi olarak güzel memleketin Yunan'a verildi. şimdi sana soruyoruz? Rum senden daha mı çoktur? Yunan hakimiyetini kabule taraftarmısın? Artık kendini göster... Burada zengin, fakir, lim, cahil yok fakat Yunan hâkimiyetini istemeyen bir kitle-i kahire vardır. Bu sana düşen en büyük vazifedir. Geri kalma! Hsran ve nekahet faide vermez! Binlerle, yüzbinlerle maşatlığa koş. Ve Hey'et-i Milliye'nin emrine itaat et. İlhak-ı Red Hey'et-i Milliyesi." ancak bir gün sonra İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi üzerine istenen hedefe ulaşamamışlardır.

2.3.3.Trabzon ve Havalisi Adem-i Merkeziyet Cemiyeti;

Merkezi İstanbul'da olan bu cemiyetin amacı; Trabzon ve Havalisi'ni Rum işgalinden bilhassa (Yunanistan'ın desteğiyle) Pontus Cemiyeti'nin Karadeniz sahilinde kuracağı bir Pontus Rum Devleti'nin işgaline karşı koymaktı. Dernek yeleri; müstakil bir devlet kurmak gerekirse merkezi hükümetten ayrılmayı düşünüyordu.

2.3.4. Trabzon' da Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ;

10 şubat 1919'da Trabzon'da kuruldu Başkanı, Barutcuzaade Hacı Ahmet idi. Cemiyetin amacı; Trabzon ve civarında Müslüman Türk Halkının haklarını korumak ve bölgenin işgaline mani olmaktı. Cemiyet başkanının çıkardığı "İstikbal Gazetesi" ile milli menfaatleri koruyucu yayımlar yapıyordu. Bölgenin sahibinin Müslüman Türk halkı olduğunu işliyordu. Kısa süre içinde bütün Karadeniz bölgesinde etkin olmuş ve Padişah tarafından saraya kabul edilmiştir. Rize şubesinin Sadarete çektiği telgraf'da; "Paris Konferansına Karadeniz Rumları adına giden

heyetlerin, gerçekleri değiştirmeye kalkışmalarının ve milli isteğin aksine verilecek kararların elim facialar doğuracağını ve bölgede uygulanmayacağını” belirtmişti.⁴⁰

2.4. Milli Birliğe Zararlı Cemiyetler

Ülkenin bir çok yerinde değişik amaçlı zararlı cemiyetler faaliyet göstermeye başlamıştır. Yunanistan’ın Megali İdea’ya hizmet etmek amacıyla kurdurduğu ve desteklediği zararlı cemiyetler, konunun çerçevesi içinde ele alınmışlardır.

2.4.1. Mavri Mira Cemiyeti:

“İstanbul Rum patrikhanesinde Mavri Mira isimli bir cemiyet kurulmuştu. Rus Çarlığı Etniki Eteryayı kurdurmuş ve desteklemişti. Ancak, 1917 yılında Çarlık yıkılınca Etniki Eteryaya’da desteksiz kalarak ortadan kalktı. Aynı ideolojiyi kaybetmemek ve Megali İdeayı destekleyen bir güç oluşturmak üzere, Fener Patrikhanesinde İngilizlerin desteği ile Mavri Mira Cemiyeti kuruldu. Başkanı Patrik vekili Doreteos’du. Doğrudan Venizelos’tan talimat alıyordu.

Osmanlı Devleti üzerindeki Rus Çarlığının emperyalist emellerini, Çarlık yıkıldıktan sonra İngiltere’nin devir aldığını görüyoruz.

Atatürk, Mavri Mira hakkında, Nutuk’ta şunları söylemektedir:”İstanbul Rum Patrikhanesinde kurulan Mavri Mira heyeti illerde çeteler kurmak ve idare etmek gösteri toplantıları ve propagandalar yaptırmakla meşguldür. Yunan Kızıl Haçı ve Resmi Muhacirin (Göçmenler) Komisyonu Mavri Mira heyetinin çalışmalarını kolaylaştırmakla görevli. Mavri Mira heyeti tarafından yöneltilen Rum okullarının izci teşkilatları yirmi yaşından yukarı gençleri de içine almak üzere her yerde kuruluşunu tamamlıyor. Ermeni Patriği Zaven Efendi’de Mavri Mira heyetiyle birlikte çalışıyor.”⁴¹

Atatürk’ün Mavri Mira örgütüne dikkat çekmesi boşuna değildi. Mavri Mira örgütünün Kocaeli’ndeki çetelerini Şile’de bakkallık yapan Todori adında Yunanlı bir

kurmay subayın idare ettiği söylenmekteydi. İstanbul ve civarındaki Rum cete faaliyetlerini ve katliamlarının yoğunlaştığı bölge Şile idi.⁴²

2.4.2 Pontus Cemiyeti:

Pontus Cemiyetinin faaliyetlerinden önce bu bölümde, Pontus hakkında özet bilgi verilmesi, günümüzde bile Yunanistan tarafından kullanılan ve hak iddia edilen konunun açıklığa kavuşması yönünden faydalı görülmüştür.

Pontus Krallığı M.Ö.301-20 yılları arasında Doğu Karadeniz kıyılarında İran'dan gelen Mithridates sülalesi tarafından kurulmuş bir krallıktır. Başkentleri Trabzon idi. Pontus halkı genellikle Kafkasya kökenli ve Anadolu içlerinden gelenlerdi.⁴³ Pontus Krallığının ve Doğu Karadeniz'in tarihin hiçbir döneminde Yunanistan'ın egemenliğine geçmesi söz konusu değil iken, eski Yunan kolonilerinin Karadeniz'de olması ve Ortodoks dinindeki Hristiyanların Yunan ırkından kabul ve propaganda edilmesi sonucu bu bölge Megali İdea hedefleri içerisinde gösterilmiştir.

Megali İdea'nın özelliği; coğrafi bir iddianın yanında Elen kültürünün ulaştığı bütün topraklar üzerinde hak iddia etme fikrini de taşımasıdır. Bu fikre hizmet etmek üzere Ortodoks Kilise'sinin papazları, Yunan milliyetçiliğini, Eski Yunan dilini ve kültürünü, ısrarla dini bir tema olarak kullandılar ve Megali İdea'nın uzun yıllar içerisinde gerçekleşmesini sağlamak için çalıştılar. Pontos veya Pontus bir coğrafi bölgenin adıdır. Bu coğrafi bölge Anadolu'da Persler tarafından işgal edilen ve Erzurum-Erzincan hattının Kuzeyinde Karadeniz'e kadar uzanan bölgedir. Buraya "Deniz tarafı vilayeti" anlamında Pontus Satraplığı denmiştir.

Makedonyalı Büyük İskenderin; Persleri yenerek bölgeyi egemenliği altına alması üzerine, Yunanlılarla hiçbir ilgisi olmayan İran'dan gelen ancak, Anadolulaşmış Pontus Valisi Mihirdat (Avrupalı tarihçilerin deyimiyle Mitridat) bölgenin Turani ırktan olan halkını, Makedonyalılara karşı bağımsızlık mücadelesi için ayaklandırdı. Bu sırada

İskender ölmüştü ve generalleri arasında mücadele başlamıştı. Mihridat Ay-yıldızlı Bayrağı altında Pontus Devleti'ni kurdu (M.Ö.301).

Eski Yunanlılar ise kurdukları ticaret kolonileri vasıtasıyla Karadeniz kıyılarına yerleşmişler ve Pontus Krallığı'nın halkından sayılmışlardı. Fransız kaynaklarına göre halkın Anadolu'dan gelenlerin Turani Irktan olduklarını anlıyoruz. Pontus Devleti'nin bayrağının Ay-yıldızlı oluşu da dikkat çekicidir.

Dillerinin eski Yunancadan farklı yerel bir diyalekt kullandıkları ve Yunanlıların dahi anlayamadıkları özel bir dilin ortaya çıktığı Yunanlı dilbilimcileri tarafından bile kabul edilmektedir.⁴⁴

1071'de cereyan eden Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu kapıları Türklere açınca Orta Asya içlerinden Avrupa'nın ortalarına kadar geniş bölgelere yayılan Kıpçak Türkleri, 1080 yılından itibaren Kafkasların güneyine de geçmişler ve Doğu Karadeniz bölgelerinde yayılmışlardır. Gerek Kıpçak Türkleri, gerekse Moğol baskısından kaçan Türkmenler, bölgeye gelip yerleşmişler ve Pontus krallığının bölgesini Türkleştirmişlerdir.

Diğer yandan, Bizans İmparatorluğu'nu Türklerden korumak için tertiplenen IV ncü Haçlı seferindeki; Fransız, İtalyan ve Alman kuvvetleri Bizans'ın zenginliğini ele geçirmek üzere Bizans Ordusu ile savaşmışlar ve 13 Nisan 1204'de İstanbul'a girmişlerdir. Tarihe Latin yağması diye geçen ve 3 gün 3 gece aralıksız devam eden yağma sonucu, kiliseler dâhil her şeyi yağmalamışlar ve şehri tahrip etmişlerdir. Bunun üzerine Bizans prensleri İstanbul'u terk etmiş ve Trabzon'da 1207 yılında yeni bir devlet kurmuşlardır.

Daha sonra Fatih Sultan Mehmet 1453 yılında İstanbul'u fethedince, son Bizans sülalesi Paleologlar Trabzon'a gelerek buradaki Pontus Krallığına sığınmışlardır.

Fatih Sultan Mehmet'in bizzat komuta ettiği Osmanlı Ordusu Trabzon'u kuşattı, 1461 yılında son Bizans sülalesinin kurduğu devlete de son verdi.

Yunanistan; İtilaf Devletlerinin Doğu sorununu kökünden çözmek yani Anadolu'daki Türklüğü tamamen yok etmek ve bütün Anadolu topraklarına sahip olmak için yürürlüğe koydukları planların gönüllü bir tatbikçisi olarak Karadeniz sahillerinde büyük Yunanistan'ın bir parçası olan hayali bir Pontus Devleti, kurma gayretine girmiştir.

Mondros Mütarekesinden sonra Yunanistan Doğu Karadeniz kıyılarında yoğun çalışmalar yapmış ve 19 ncu Yüzyıldan beri Ortodoks papazlarının işledikleri Yunanlılık duygusu bu safhada, siyasi organizasyonlara ve silahlı eylemlere dönüşmeye başlamıştır. Türkiye'de ilk Pontus Cemiyeti," Pontus İçtimagâhi" adıyla İnebolu'da halkın manastır olarak adlandırdığı bir yerde Amerikalı Rum göçmenlerinden rahip Klematyos tarafından tesis edilmiştir.⁴⁵

Pontus Cemiyeti'nin temelinin de 1904 tarihinde Merzifon Amerikan Kolejinde atıldığı görülmüştür. Merzifon Amerikan Kolejinde yürütölen gizli ve yıkıcı faaliyetleri tespit ederek, jandarmaya ihbar etmek isteyen Türkçe öğretmeni Zeki Bey Rum Pontus çeteleri tarafından öldürölmüştür. Merzifon Amerikan Kolejinin bir ihbar sonucu 16 Şubat 1921 tarihinde aranması üzerine, Pontus Cemiyetine ait, tüzük, mühür, arma, bayrak ve silahlar ele geçirilmiştir.⁴⁶

Pontus cemiyetinin amacı; Merkezi Samsun olan, Karadeniz de Batu'mdan İnebolu'ya, içerde Kastamonu, Gümüşhane, Erzincan ve Sivas vilayetlerinin bir kısmını içine alan yerleri kapsayan bağımsız bir Pontus Devleti kurmak ve ilerde Yunanistan'la birleşmesini sağlamaktı. Yunanistan'ın dağıttığı Pontus haritası EK-2'dedir.

I nci Dünya Savaşı içinde Rus Orduları Trabzon'u işgal edince, Rusların silahlandırdıkları 2000 kişilik ilk Pontus çetesi, çete reisleri Vasil usta ve Dimitrios Haralambidis yönetiminde Türk köylerini basmaya, silahsız ve masum Türkleri öldürmeye başlamışlardır.⁴⁷

Osm. Dev. Savaş a girince seferberlik emrine karşı çıkan veya askerden kaçan Rum Pontus çeteleri, Müslüman nüfusu azaltmak için katliam yapıyorlardı.

Savaş içinde Pontus çetelerinin en önemli hedefleri; Türkiye'yi zayıf düşürmek Türk Ordusunu meşgul ederek düşmana dolaylı destek sağlamak, Türk ordusunu arkadan vurmak ve sonuçta bölgedeki Rum varlığını ispatlayarak Türkiye'nin yenilmesin halinde emellerini gerçekleştirmektir.

Rum çarlık ordusunun Subayları Pontus çetelerini eğitiyor ve idare ediyorlardı. Rum asıllı subaylardan, General Anonya komutasında Batum'da bir tümen oluşturmuştu.⁴⁸

Bolşevikler Kafkasya'yı işgal edince, emperyalistlerin desteği ile kurulan bu kuvveti dağıtmışlardır. Rum asıllı çarlık ordusunun subayları hududu geçip Pontus çetelerinin komutasını devr almışlardır.

Rus çarlığı yıkılarak desteksiz kalan Pontus çetelerine İngiltere ve Yunanistan sahip çıkarak, para ve silahla destekledi. Karadeniz Bölgesi'nde Pontus Rum Devleti'ni kurarak, Megali İdea'nın bu bölgedeki hedefini ele geçireceğini her yerde propaganda eden Venizelos, Paris Barış Konferansı'nda bu amacını ustaca gizlemişti. Venizelos İzmir'e çıkışın tepkilerini azaltmak ve müttefikleri ikna etmek için tecrübeli bir diplomat kurnazlığı ile Pontus konusunda fedakarlık göstermiş Trabzon'u denize çıkış kapısı olarak Ermenilere bırakmayı kabul etmiştir.⁴⁹

Venizelos'un amacı; hem müttefiklere karşı asıl hedefini gizlemek, hem de Ermenilerle işbirliği yaparak Türkleri iki ateş arasında bırakmaktır.

Venizelos'un bu taktiği Pontus Devleti kurma çalışmalarında bir yavaşlama bile yapmamıştır. Türkiye içindeki Pontusculuk faaliyetlerinin, Fener Rum patriği Grigorgos ve Trabzon Metropolidi Hirisantos yönetiyordu.

Yurt dışında ise Giresun Belediye Başkanı Kaptan Yorgi Paşanın oğlu Konstantin Kostantinides Marsilya'ya yerleşmiş olup Trabzon civarında ticaret yapan idi.

Paris'te Venizelos'la görüşüyor ve her türlü işbirliği yapıyorlardı. Anadolu'da asayişi sağlamak üzere 9 nc Ordu Müfettişliğine atanan Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıktıktan iki gün sonra, Sadrazamlığa gönderdiği 21 ve 22 Mayıs 1919 tarihli telgraflarda Samsun ve civarında 40 Rum çetesinin bulunduğunu, asayişsizliğin bunlardan kaynaklandığını, Müslümanların bu çetelerden korunmak için 13 çete oluşturduklarını, şayet Rumlar Müslümanları rahatsız eden siyasi gayelerinden vazgeçerlerse Müslüman çetelerinin ortadan kalkacağını bildirerek bölgedeki Pontus çetelerine dikkat çekmiştir.⁵⁰

Mart 1920'de Yunan Subayı Karaiskos Atina'dan Samsun'a gelmiş ve Rum çetelerini düzenli orduya geçirmek üzere düzenlemeye başlamıştır.

Karaiskos'un organizasyonunda 25 000 kişilik bir g meydana gelmiştir. Bu g ile Türk ordusunu arkadan vurmaya amaçlıyorlardı.⁵¹

İtilaf Devletleri; Osmanlı Devletine Sevr anlaşmasını zorla kabul ettirmek için, Yunan ordusunun ileri harektını desteklerken, Yunanistan Ankara'ya yönelen ileri harektına paralel olarak Karadeniz bölgesinde meydana getirdiği 25 000 kişilik Pontus eteleri ile, Türk ordusunu arkadan vurmaya planlıyordu. Yunan Genel Kurmayı bu harekatin başarısı için 7 000 kişilik bir Yunan Tmeninin Samsuna ıkararak, Pontus çetelerini takviye etmesini ve her iki kuvvetin birleşerek Türk Ordusunun yan ve gerilerine taarruz etmesini istemişti. Venizelos Ankara ve Karadeniz bölgesindeki milli harektın

kesin olarak ortadan kaldırılması için İngiltere'den 200 bin üniforma ve ayda 3 milyar sterlin talep etmişti.⁵²

İngiltere Başbakanı Lloyd George Venizelos'un istediği yardımı temin etmeye çalışırken Yunanistan Kralının ani ölümü üzerine Atina'da siyasi durum karıştı. 14 Kasım 1920'de yapılan seçimleri Venizelos kaybetti. Bu gelişmeleri yakından takip eden Mustafa Kemal Paşa, 9 Aralık 1920'de Nurettin Paşa'nın komutasında 10 bin mevcutlu merkez ordusunu, Karadeniz Bölgesinde kurdurarak Pontus çetelerine karşı harekatı başlattı.

Önce Pontus çetelerine af çıkarıldı sonra iç bölgelere nakledilenler oldu. Silahını teslim etmeyen ve mukavemet eden Pontus çeteleri imha edildi. Amasya'da kurulan İstiklal Mahkemesi de suçlu görülenleri yargılayarak, cezalandırıldı. 177 kişi idam edildi.⁵³

Yunanistan Karadeniz Bölgesi'ndeki Hıristiyanları Türkler katlediyor diye Cemiyeti Akvama ve bütün Avrupa Devletleri'ne şikâyet etmiştir. İngiltere başta olmak üzere Avrupa Devletleri'nin bu konudaki müdahalesine aldırılmayan T.B.M.M. 1923 yılının ilk aylarında Pontus sorununu tamamen halletmiştir. Yunanistan Megali İdea'sı uğruna başlattığı Pontus problemi ile 817 masum Türk'ün ölümüne, 3723 Türk evinin yakılmasına sebep olmuştur. Yürütülen temizlik harekatında 11118 Rum çeteci öldürülmüştür.⁵⁴

2.4.3. Megali İdea'ya hizmet eden diğer zararlı cemiyetler

Yunanistan'ın Megali İdea hedefini desteklemek üzere Yunanistan tarafından İstanbul başta olmak üzere bütün Anadolu'da birçok örgüt kurulmuştu. Bu örgütler Patrikhane ve Mavri Mira örgütü ile işbirliği içinde çalışmaktaydılar. Önemli Yunan örgütler şunlardır:

- 1- Asya-yı Suğra (Küçük Asya) Örgütü
- 2- Rum-Yunan Müdafaa-i Milliye Örgütü

- 3- Rum-Yunan İttihad-ı Milli Örgütü
- 4- Yunan Bahriye İdaresi
- 5- Rum İzci Örgütleri
- 6- Yunan Ahz-ı Asker Şubesi
- 7- Yunan Rum Salib-i Ahmer Örgütü
- 8- Trakya Komitesi ve Bağlı Kuruluşlar

Belirtilen kuruluşlar Askeri amaçlı örgütlenmeler olup Venizelos'un tayin ettiği Yunanlı subaylar tarafından yönetilmekteydiler. (Bu örgütler hakkında daha fazla bilgi için Yrd.Doç.Dr. Ali Güler Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar sayfa 73-86 bkz.)

2.5. Patrikhanenin faaliyetleri

Anadolu'da Rumlar'ın Türkler'e karşı tecavüzkâr hareketleri devam ederken, İstanbul'daki Fener Patrikhanesi de boş durmuyordu. Patrikhane, Yunan yayılcılığına yardımcı olmak için Etniki Epitropia (Milli Komite) adı verilen bir örgüt kurdu. Kontriki Epitropi ton Alitroton Ellinon (Kurtarılmamış Elenlerin Merkez Komitesi) diye de bilinen bu komite kısa zamanda Avrupa'da ve Osmanlı şehirlerinde teşkilatlanmıştı.⁵⁵

Patrikhane, İtilaf Devletleri'ne yayınladığı bir beyannamede, bütün Türkiye'nin işgal edilmesini istemiştir.⁵⁶ Rum Patrikhanesi'nin resmi gazetesi olan Eglisyatiki Alitya, Türkçe gazetelerin yayımlarına karşı şöyle yazıyordu:

"Milletimizin istikbali:

"Bu gazeteler, aldanmasınlar. Bir milletin eşitlik vaadleriyle aldatıldığı zamanlar geçmiştir. Patrikhane imtiyazlarının iade-i meriyeti hakkındaki vaatler, artık kimseyi etkilemiyor. Bu nazariyet devri kapanmıştır. Onlar anlamışlardır ki, büyük hastalıklara, tesirli ilaçlar lazımdır. Bu devlet, yıkılıyor. Bu köhne ve beyhude vaatlerle devlet

toparlanamayacaktır... Haritaları düzenleyenler unutmamalıdır ki, Rum unsuru birçok yerlerde azınlıkta ise, baba mirası üzerindeki tarihi ve içtimai haklarını kaybedemez. Zira Rum unsurunun çoğunluğa sahip olmaması, asırlarca müddet kan ve ateşle ve cebri ihtidalarla nüfusumuzu azaltmış olan insafsızca baskı ve takip sonucudur. Biz, baba toprağında olarak saf vatanperver Ahmet Rıza Bey'in pek doğru olarak söylediği gibi, kendi evimizin sahibi olarak kalıyoruz ve kalacağız. Bunlar, Wilson'un programı üzerinde yanlış yorumlama ve değiştirmelerde bulunmak suretiyle bir defa dahi Elenizm'i bu kadar feci sergüzeşlerden, fedakârlıklardan ve kan imtisaslarından sonra böyle müphem ve boş cümlelerle aldatabileceklerini zannediyorlarsa aldaniyorlar.⁵⁷

Patrikhane, Rum okullarında Türkçe'nin okutulmasını da yasaklamış, Patrik; İtilaf Devletlerinin yüksek komiserliklerinden, Osmanlı ordusunda hizmette bulunan Rum askerlerinin serbest bırakılmaları için girişimde bulunmalarını istemişti.⁵⁸

Rumlar; Osmanlı Devleti'nin ibadethaneler, okullar vb. konularda sağladığı serbestlik ve duyduğu saygıdan yararlanarak buraları silah deposu haline getirmiştir. Venizelos sözleriyle de bu durumu teyid eder:

"... Bircümle küçük-büyük şehirler ve kasabalardaki kiliseler ve Rum okulları tamamen bir silah deposu haline ifrağ edilmişlerdi. Bu netice için, o mahalde yaşayan Rumlar, büyük basiret ve cesaret göstermişler, Türklerin mabedlere olan hürmet ve mahalli okullara bahsettikleri haklardan istifade etmişlerdir."⁵⁹

Venizelos'un bu itirafı, Patrikhane ve Rumlar'ın nasıl bir siyasi ve askeri merkez olarak çalıştığını ortaya koymaktadır.

Mondros Mütarekesi'nden sonra, barış şartlarını görüşmek ve belirlemek üzere Paris Barış Konferansı, 12 Ocak 1919'da toplandı. Burada, "Şark Meselesi"nin çözümlenmesi hedefleniyordu.

Konferansta, Venizelos; Kuzey Epir, Trakya (Çatalca'ya kadar), Oniki Ada, İmroz (Gökçeada), Tenedos (Bozcaada), İzmir ve havalisi ile Ayvalık'ı içine alan toprakları ilk planda istiyor, Kıbrıs konusunda temkinli davranarak İngiltere'yi ürkütmek istemiyordu.⁶⁰

Venizelos'un amacı, Paris'ten "Büyük Yunanistan"a giden yolda gereken vizeyi koparmaktı. Yunan talepleri, Venizelos tarafından 3-4 Şubat'ta dile getirildi.

14 Mayıs günü yapılan görüşmelerde Anadolu'nun İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan devletleri arasında nasıl bölüneceğine dair olan plan son şeklini aldı ve 15 Mayıs 1919'da uygulamaya kondu.⁶¹

2.6. Yunan İşgalleri

I. Dünya savaşının sonunda Paris Barış konferansı başlamıştı Yunanistan milli isteklerini iletmek ve bunları savunmak üzere konferansa Yunan Başbakanı Elefterios Venizelos başkanlığında bir heyet göndermişti. Venizelos konferansa sunduğu muhtıradaki, etnik ve mitolojik bağlarla klasik İyonya ve Truvaya kadar uzanan toprak istekleriyle Yunan halk oyunun milli duygularını kamçılayıp kendisinin içerdeki siyasi durumunu güçlendirmek istiyordu.

2.6.1. İzmir in İşgali (15 Mayıs 1919)

2.6.1.1. İstanbul Hükümeti'nin işgali kolaylaştırması

İtilaf Devletleri, İzmir'in Yunanlılara vermeyi kararlaştırmışlardı. İngilizler bu kararları Sadrazam Damat Ferit Paşa'ya bildirdiler.İstanbul Hükmeti bu karara boyun eğdiği gibi, adeta işgali kolaylaştıracak tedbirler aldı.

O tarihte, İzmir Valisi bulunan ve İtalyan donanmasının Marmarise asker çıkarmasına mani olan Nurettin Paşa'yı görevden aldılar.Yerine "Kambur İzzet" diye tanınan zayıf bir şahsı İzmir Valisi yaptılar.İzmir deki 17nci Kor.Komutanlığı'na da Ali Nadir Paşa tayin edildi.

İtilaf devletleri; Ege bölgesindeki Rumların hayatlarının tehlikede olduğunu, Türklerin ordularını kuvvetlendirdiklerini, çete teşkilatı kurduklarını, Hristiyanları imha edeceklerini bahane ederek, Mondros Mütarekesi'nin 7 nci maddesi hükmüne göre İzmir Müstahkem Mevkiini işgal ve şehri idare etmek istiyorlardı.

İngilizler; Amerikalılarında muvafakatini aldıktan sonra, İzmir'in hadisesiz bir şekilde işgalini temin etmek için; İngiliz, Fransız ,Amerikan, İtalyan ve Yunan donanmasından bazı gemiler, 7 Mayıs 1919 dan itibaren İzmir limanına gelerek demirlediler. Bunu gören yerli Rumlar bir kat daha şıarmaya ve aralarında çeteler kurmaya başladılar.Bu durum Türkleri tedirgin ediyor ve birleşmelerine sebep oluyordu.Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa henüz Komutanlığı devir almadığı için Kolordu Komutanlığına İzmir askerlik dairesi reisi Kurmay Albay Süleyman Fethi Bey vekalet ediyordu.

Fethi Bey İzmir deki İngiliz temsilcisine müracaat ederek Yunan askerlerinin İzmir'e çıkarılmamasını istedi ve durumu İstanbul'a bildirdi. Erkan-ı Harbiye Umumiye reisi (Genel Kurmay Başkanı) Fevzi Paşa (Çakmak) verdiği cevapta Yunan ordularının Karaya çıkarılmasına mani olunmasını emretti.

Amiral Galtrop 14 Mayıs 1919 sabahı saat 09.00 da Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşaya şu notayı verdi;

"İzmir Müstahkem Mevkii ve civarı mütarekernin 7 nci maddesi mucibince bu gün saat 12.00 de İtilaf Devletleri tarafından işgal edilecektir. Nadir Paşa bu notayı

Harbiye nazırı Şakir Paşa'ya bildirdi. Şakir Paşa cevabında; "Hükümetin işgale dair malumatı yoktur.Fakat Amiral'in bu teklifi mütareke şartları icabıdır, muvafakat edilmesi tabidir." emrini verdi.

Ali Nadir Pasa; birliklerine verdiği emrinde, "15 Mays sabahı İzmir'in Yunan askerleri tarafından işgal edileceğini ve bir hadiseye meydan verilmemesi için, bütün subay ve erlerin toplu olarak kışlalarında bulunmalarını bildirdi. İstanbul'a bağlı komutan ve mülki amirler vatanın işgaline kolaylıkla rıza göstermişler, hatta işgali kolaylaştıracak tedbirler almışlardır.

15 Mayıs sabahı, itilaf devletleri donanmalarından yirmişer kişilik birer müfreze karaya çıkararak sanki Türklerin bir tecavüzü varmış gibi konsolosluk binalarını muhafaza altına aldılar.

Bütün İzmir Rumları sahile Kordon boyuna döküldüler. Genç kızlardan bir grup, beyaz zafer elbiselerini giymiş. ellerine buketler, önlerinde İzmir'in Rum metropolidi. bir elinde put olduğu halde karaya çıkacak Yunan kıtalarını bekliyorlardı.İlk olarak Yunan albayı Zafiros kumandasındaki birinci tümenin birlikleri karaya çıkmaya başladı. Alkış tufanı koştular. Rumlar Zito Venizelos! diye bağırıyorlardı. Yunan birliklerinin önünde iki Efzun taburu yürüyordu. Metropolit bu birlikleri takdis etti. Bu taburlar askeri mahfelin önüne gelince, Hasan Tahsin adında genç bir gazeteci, tabancasıyla Yunan askerine ateş açtı. Fakat derhal şehit edildi. Yine bu esnada uzun boylu yağız bir Türk delikanlısı Efzun alayının bayrağını taşıyan Yunan askerini bir mermiyle yere serdi ortalık birbirine karıştı bu sırada Rumlar Komiser Hüseyin beyi şehit ettiler Efzun askerleri korku içinde gümrük dairesine kaçtılar sonradan kendilerine gelerek kışlaya hücum ettiler kışlayı yarım saat ateşe tuttular Ali Nadir paşa teğmen Celal adındaki bir subaya beyaz bir bayrak vererek ateşin kesilmesini istemeye memur etti Yunanlılar ateşi kesmediler ve teğmeni de yaraladılar.

2.6.1.2. İzmir'in işgalinde Yunan katliamı;

Nihayet, Yunan işgal kuvvetleri komutanı ateşi kestirerek kışladakilerin teslimini istedi. Bunun üzerine Ali Nadir paşa başta olmak üzere (350) kadar subayımız sıra ile dışarıya çıkmaya başladılar Ali Nadir paşa kapıdan çıkar çıkmaz., bir Yunan subayı yakasına yapışarak yere devirdi ve tekmelemeye başladı bütün subayların etrafını Yunan askerleri ve yerli Rumlar sardılar ve hakaret ederek Kordon Boyuna götürdüler.

Bu esnada, başlarındaki kalpakları alınarak yerlere atılıyor, tokatlanıyor, üzerlerindeki para ve saatlerde soyuluyorlardı Askerlik Dairesi Reisi Fethi Beyin de üzerindeki üniformayı soymuşlar ve Zito yaşa Venizelos! diye bağırmasını istemişler, Fethi bey "bağırman" deyince, süngüyle şehit etmişlerdir. Kışla ateş altına alındığı zaman altı Türk eri şehit olmuş ve 15 ide yaralanmıştır. Kordon Boyunda muhafaza altına götürülen bazı subaylar, yerli Rumlar tarafından sıradan çıkarılmak suretiyle sopa ve bıçakla şehit edilmişler. Bu kafiye Rum evlerinin pencere ve balkonlarından ateş açılmış bir kısım subaylarımızda bu suretle şehit edilmiş veya yaralanmışlar şehitler arasında Kolordu Kurmay Başkanı Albay Ali, gene Kolordu Baştabibi Yarbay Şükrü, Kurmay Binbaşı Abdülhamit de vardı. Bu katliama nihayet Allah yetiştirdi. İzmir'de misline as rast gelinir bir yağmur sağanağı ile beraber gayet iri dolu yağmaya başladı bu afeti gören Rumlar, ellerindeki bıçak ve sopalarla kaçışmaya başladılar. Yunan askerleride yağmur ve doludan kurtulmak için esir subay kafilesine koşturdular bir kısmını rıhtıma getirerek bir Yunan gemisine bindirdiler ve Mudanya'ya gönderdiler.⁶²

Bundan sonra Yunan askerlerinin depoları ve daireleri yağması başlamıştı bu arada Kolordunun kasası soyulmuş 150,000 lirası alınmıştı Vilayet konağına giren Efsun askerleri burada memurları dipçik ve süngü ile çıkararak Zahir borsası binasına götürdüler. İşgalden iki saat önce memurlara Mayıs maaşları verilmişti yolda askerler bu paraları da gasp ettiler Zahir borsasına gidilirken, elleri bıçaklı Rumlar, memurlara hücum ederek onları öldürmek istediler. Fakat Amerikan subayı buna mani oldu o gece evlerine de taarruzlar oldu Vilayet memurlarından birinin evine giren Yunan

askerleri; zavallının ellerini bağladıktan sonra gözü önünde biçare karısının ve on dört yaşındaki kızının namusuna tecavüz ettiler.

Sanat okulu öğrencilerinden İhsan'ı, Ziraat Bankasının önünde boğazladıkları, Hukuku-beşer gazetesi baş muhabiri Tahsin Recep beyi evinde şehit ettiler. Askeri gazinoda bulunan kadın ve çocuklardan sekiz kişiyi parçaladılar üç polisimizi vazife başında şehit ettiler İzmir kayıkçılarından kırk beş kişi boğduktan sonra, boğazlarına zincir bağlayarak denize attılar. Tilkilik Maliyesi Tahsilat Şubesi memuru Nuri beyi, Matbaa önünde süngüleyerek şehit ettiler.

Hükümet caddesindeki bütün Türk ticaret hanelerini dükkanları, otelleri ve eczaneleri yağma ettiler İzmir'e civar kasaba ve köylerde de aynı cinayetler işlendi ve yağmalar yapıldı bu katliama; Fransız, İngiliz ve İtalyan askerleri seyirci kaldılar İzmir ve civarının işgali günlerinde yalnız İzmir'den 1000 civar kasaba ve köylerden 5000 Türk şehit edilmiştir.⁶³

İzmir ve civarının Yunanlılarca işgalinde Ermeniler de aleyhimizde rol almışlardı. İzmir'in işgali münasebetiyle İzmir Ermeni Cemaati Venizelos'a bir tebrik telgrafi çekmiş ve buna Venizelos şu cevabı vermiştir:

"Vaki tebriklerinden dolayı Ermeni Cemaatine en hararetle teşekkürlerimi arz ederim. Eminim ki, İzmir'in Yunan askeri tarafından işgali Ermeni Cemaatine de bir hürriyet ve müsavat devresi açacaktır."

Aynı şekilde İzmir'deki Museviler de Ermenilerden geri kalmıyordu. Bunların reislerinden Durdoğlu Efendi, İzmir'de Lunapark'ta yüksek rütbeli Yunan subayları şerefine bir ziyafet vermiş, işgalin mesut bir hadise olduğunu söylemişti.⁶⁴

2.6.2 Ege Bölgesindeki Diğer İşgaller

Yunan ordusu Megali ideanın gereği Batı Anadolu'ya hakim olmak için işgal bölgesini süratle genişletmeye başladı. İşgalin gerekçesi de Batı Anadolu'daki Hıristiyanların Müslümanlar tarafından katliama uğradıkları idi. Yunan propaganda makinesi işgali meşrulaştıracak yalan propagandalar ürettiyordu.

Yunanlıların İzmir'e çıktuktan sonra aynı yıl içinde işgal ettiği yerler tarihe sırasına göre aşağıda belirtilmiştir:

İzmir'de 17 nci Kor. komutanı Nadir Paşa Yunanlılara bütün Kolordusunu teslim ederek esir olunca yerine Alb. Bekir Sami Günsal hem Manisa'daki 56 ncı Tüm. komutanlığına atanmış, hem de 17 nci Kor. komutanlığına vekalet etme emrini almıştı. Bandırmaya geldiği zaman her yerde Yunan bayrakları, Venizeloz'un resimleri ve Yunan zafer taklarını gördü 61 ncı tümen komutanı Yb. Refet'e 3 saat içinde bütün Yunan bayrakları toplanacak ve taklar yıkılacak. mukamet edeni vurun eğer görevi yapmazsanız ben sizi vuracam emrini verdi. 65

Yunanlılar 15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal ettikten sonra 16 Mayıs'ta Urla'yı mütakip günlerde de Çeşme, Menemen, Manisa, Nazilli ve Akhisar'ı işgal ettiler. Akhisar'ın işgalinden önce 56 ncı Tüm. K. ve 17 nci Kol. K. vekili Alb. Bekir Sami Günsav Akhisar ileri gelenlerini toplayarak mukavemet edilmesini istemiş, Vatan ve namusun tehlikede olduğunu açıklayan heyecanlı bir konuşma yapmıştır. Yb. Kazım Özalp ile Öğretmen Vasıf Çınarında etkili birer konuşma yapmalarına rağmen sarıklı ve cüppeli yaşlı bir Akhisarlı "Namus, Vatan ve Irzı Hükümet Düşünsün bizim anlımıza ne yazıldıysa biz ona razıyız Yunanlılar buraya gelirse sizinle görüşmemiz bile felaketimize sebep olacaktır" demiştir. Alb.Günsav hatıralarında

"Savaş yılgınlığı sefil bir yönetimin aşıladığı teslimiyet düşüncesi Rum propagandası bu hale sokmuştur. Bu ne acı gerçektir hepsini kovdum" demektedir.

İzmir ve civarının işgalinde görülürki; İstanbul Hükümeti ile ona bağlı mülki amirler ve birlik komutanlar Vatanın işgal edilmesine adeta yardımcı olurlar. İzmir'in işgalinden 4 gün sonra Samsuna çıkan Mustafa Kemal Paşa bütün askeri birliklerden Mülki teşkilat ve Kuvay-ı Milliye güçlerinden işgallere topyekün silahla karşı konulmasını istemiştir.

İstanbul hükümetinin teslimiyetçi tutumuna, makamları uğruna köle ruhu ile itaat eden İzmir deki kolordu Komutanı ve İzmir Valisi Yunan ordusunun İzmir'e kolayca çıkıp katliamlara başlamasına seyirci kalmışlardır. Diğer yandan Mustafa Kemal Paşanın direktiflerini dinleyen komutan ve mülki amirlerin bölgelerinde mukavemetlerin başladığı, düşmana önemli zaiyatlar verildiği ve halkın katliamlara maruz kalmadığı görülmektedir.

Mondros Mütarekesi'ni takip eden bu dönemdeki gelişmeler; bu mütarekenin işgal niyetiyle düzenlendiğini, bu işgallerin Türk Yurdunu bölmek ülkesini bölmek amacını taşıdığını, aciz kalan İstanbul Hükümetinin başarılı olamayacağını ortaya koymuş ve nihayet Türk Milletinin suskun kalmayacağını, hürriyet ve bağımsızlığı için mücadele edeceğini göstermiştir.

Barış şartlarının Türklere zorla kabul ettirilip uygulanmasını düşünen Venizelos, 14 Haziran'da Londra'ya giderek, Anadolu'da asayişi ve barış andlaşmasının imzasını sağlamak için Yunan birliklerinin ileri harekâta girişebileceklerini kabul ettirdi.⁶⁶

Yunan kuvvetleri, 22 Haziran 1920'de "Milne Hattı"nı aşarak genel taarruza geçtiler ve Bursa, Balıkesir, Uşak, Alaşehir ve Nazilli'yi ele geçirdikten sonra 9 Ağustos'ta durdular.

10 Ağustos 1920'de ise Damat Ferit Paşa başkanlığındaki Osmanlı Heyetinin katıldığı Sevres Barış Antlaşması imzalandı.

14 Kasım 1920'de Yunanistan'da yapılan seçimleri kaybeden Venizelos, Yunanistan'dan ayrıldı. 19 Aralık'ta Kral Konstantin Atina'ya geldi ve başbakanlığa Nikolas Kallogeropoulos getirildi.

Yunanlı yöneticilerde, Küçük Asya Ordusu'nun ileri harekâta geçip, General Papulas'ın Kemalist Türk hareketini yeneceği fikri hâkimdi.

Anadolu'da ise, doğuda Kazım Karabekir komutasındaki Türk birlikleri 28 Eylül 1920'de Ermenileri yenilgiye uğrattılar. 2 Aralık'ta Gümrü barış andlaşması imzalandı.⁶⁷

2.7. Mustafa Kemal Paşanın Samsuna Çıkışı ve Milli Mücadeleyi Başlatması (19 Mayıs 1919)

Mustafa Kemal Paşanın Samsuna çıkışı (19 Mayıs 1919)

Ülkenin içinde bulunduğu duruma ve İzmir işgaline en Büyük tepki Mustafa Kemal Paşa'nın Samsuna çıkmasıdır. Mustafa Kemal Paşa, 16 Mayıs 1919'da Bandırma adında küçük bir vapurla yanında Kazım Dirik, Dr.Refik Saydam, Refet Paşa, Arif ve Mehmet Bey'ler gibi en güvendiği arkadaşları ve Karargah subayları olmak üzere İstanbul'dan ayrıldı ve İngilizlerin takibi ve tehlikeli bir yolculukla 19 Mayıs 1919 Pazartesi günü Samsun'da Anadolu topraklarına ayak bastı.⁶⁸

Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkmadan önce Türk Milletini kurtarmak için tarihi kararını vermiş ancak bunu milli bir sır olarak saklamıştır. Sırası ve yeri geldikçe milli sırdan açıklanması gereken hususları ortaya çıkarmış ve kamuoyuna duyurmuştur. Fevzi Çakmak'ın anlattığına göre 15 Mayıs 1919 sabah'ı İstanbul'da Erkanı Harbiye Reisliğinde, Cevat ve Mustafa Kemal Paşalarla görüşürken Anadolu'da "Milli idare" kurulması konusu ele alındığında Mustafa Kemal Paşa ben zaten bunun için Anadolu'ya gidiyorum" demiştir.⁶⁹

Herkesin teslim olmasına karşılık Mustafa Kemal Paşa en umutsuz görünen şartlar içinde bile Vatan ve Millet'in kurtulması için mutlaka bir şeyler yapılmalıdır demiş ve inancını hiç kaybetmemiştir.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da Padişahla, Hükümette ve Meclisi Mebusanla yaptığı temaslar sonucu İstanbul'un fiilen bittiğini görmüş Mücadelenin fiilen Anadoluda yapılmasına kara vermiştir.

Bu kararını uygulamak için iyi bir fırsat zuhur etmiş itilaf devletleri tarafından Samsun ve civarında “Türklerin, Hıristiyan ahaliyi “katlettikleri” konusunda bir rapor hazırlanmış ve İstanbul hükümetinden bu bölgede asayişin sağlanması istenmişti.

Bu göreve en uygun kişi olarak görülen Mustafa Kemal Paşa 9 uncu Ordu müfettişi yetkisi ile, Anadolu'ya gidiyordu. Kendisine sadece Askeri birlikler değil, bölgesindeki Mülki teşkilatta bağlanmıştı.

Mustafa Kemal Paşa'ya böyle bir görev ve yetki verilse de verilmese de Anadolu'ya geçerek Milli Mücadeleye başlayacaktı. Bu konuda Ali Fuat “Mustafa Kemal Paşa eğer bir vazifeye kendisini tayin ettirmese Anadolu'da en itimat ettiği bir kumandanın yanına gideceğini ilk defa işe oradan başlayacağını söylüyordu.”⁷⁰ demiştir.

Mustafa Kemal Paşanın Samsuna çıkışı Türk tarihinde bir dönüm noktası olmuş, Türk Milletinin gönlünde sönen ümitler yeniden parlayarak kurtuluş mücadelesi başlamıştır. Mustafa Kemal Paşa Samsuna çıktığında yaptığı tespiti Nutuk'ta tafsilatlı bir şekilde anlatmıştır.

2.8. İşgale Karşı Direnişler ve Yunanlılara Karşı Açılan Cepheler

İzmir'in, İtilaf Devletleri tarafından Yunanlı'lara işgal ettirilmesi Türk Milletinin yüreğinde çok derin bir yara açmış, fakat o nisbette de mücadele azmini kamçılamıştır. Paris Barış Konferansı'nın öngördüğü bu işgal, yeni savaş tohumlarının da ekilip, filizlenmesine yol açacak ve Türk Kurtuluş Savaşı başlayacaktır.

İzmir'den sonra Ege Bölgesi'nde içerilere doğru yayılmaya başlayan Yunan işgali karşısında Türk direnişi de başlamıştır. Bu arada yerli Rumlar ile Yunanlılar, Yunan

işgal ve kontrolü altında kalan bölgelerdeki Türk ahalinin toplu arazisini ve diğer taşınmaz mallarını satın almak üzere faaliyete geçtiler.

İşgale karşı Yurt içinde ve Yurt dışında direnişler ve tepkiler görülmüştür.

2.8.1. Yurt İçinden Yapılan Tepki ve Direnişler

Bu protesto gösterilerinin en büyükleri ise İstanbul'da düzenlenmiştir. 23 Mayıs 1919 Cuma günü Sultanahmet Meydanında yapılan mitinge 200.000 kişi katılmıştı. Matem rozetleri dağıtılmış, "İktisat Fırkası'nın hediye ettiği bu rozetin matem sonuna kadar göğüslerde bulunması istenmişti. Şair Mehmet Emin Bey, Halide Edip Hanım konuşmalar yaptılar. Sonuçta kabul edilen bir kararnamede şunlar yer alıyordu:

"... Milli felaket tahminimizden çok büyüktür. Fakat nevmite (ümitsiz) olmayalım. Azimkâr ve metin olalım. Vatanımızı hayat pahasına kurtarmak lüzumunu duyalım. Ve yalnız bizim için değil, ahfadımız için ve bize bu vediaı terkeden ecdadımız için icap ederse ölmeyi bilelim. Vatandaşlar, bu muazzam içtimasızla biz bütün cihana gösteriyoruz ki, Türk buradadır. Burada yaşayacak ve burada ölecektir. Damarlarımızda bu kan vücudumuzda bu yürek, ruhumuzda bu aşk, vatan ve Allah aşkı payidar oldukça hiçbirşey bizi buradan ayıramayacaktır..."⁷¹

Yunan işgal kuvvetlerine karşı direnmenin, Yunan katliamına bir son vermenin sonucu olarak, yer yer ve bölgesel mahiyette cepheler kurulmuş, vatansever vatandaşlar ve subaylar tarafından yardım görmüştür.

15 Mayıs 1919'daki işgalle başlayan gergin hava ve Yunanlılar'ın İzmir'i aşarak hinterlanda sarkmaları, Türkler'in daha önceden çeşitli bölgelerde muhtemel engellere karşı koymak amacıyla kurmuş oldukları teşkilatlarla başlayan Milli Mücadele'ye hız kazandıracak; Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkıp çalışmalarına başlaması da, Türk Milleti'nin yaşama azminin dünyaya duyurup ispat etmesini sağlayacaktı. Böylece

Türk-Yunan mücadelesi yeni bir sayfaya geçecek, batılıların hiç tasavvur edemedikleri boyutlara erişecek ve nihayet Yunanistan'ın Megali İdea'sı ve onun mimarlarından biri olan Elefterios Venizelos'un güttüğü saldırgan ve yayılcı politikalar için sonun başlangıcı olacaktır.

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa, 24-25 Mayıs'da Havza'ya geçti. Burada hazırladığı ve 28 Mayıs 1919 tarihinde yayınladığı bildiriye Mustafa Kemal şunları söylüyordu:

"İzmir'de maalesef bunu takiben Manisa ve Aydın'ın işgali müstakbel tehlikeyi daha aleni ihsas etmiştir. Tammayiet-i mülkiyenin muhafazası için, tezahürat-ı milliyenin daha canlı olarak, izhar ve idamesi lazımdır... Kabilî hazım ve tahammül olamayan bu ahvalin derhal izalesini, bütün medeni milletlerle, büyük devletlerin adil ve tesirinden sabırsızlıkla intizar zemininde önümüzdeki hafta zarfında ve muhtelif vilayete göre pazartesi başlayıp, çarşamba günü, müşacaatın arkası alınmak üzere büyük ve heyecanlı mitingler aktiyle tezahürat-ı milliyede bulunulması ve bunun tekmil mülhakata da teşmili ve bütün düvel-i muazzama mümessilleriyle Bab-ı Ali'ye müessir telgraflar verilmesi ve ecnebi olan yerlerde ecnebilere de tesir yapılmakla beraber tezahürat-ı milliyede adap ve sükunetin fevkalade mahfuziyeti ve Hristiyan halka karşı bir taarruz ve nümeşiş ve husumet gibi hareketlere karşı etvar alınması elzemdir..." 72

Aydın 'ın Ayvalık'ın ve Ödemiş 'in işgalleri, Batı Anadolu'da savunma ruhunun uyanması ve " Kuvay-ı Milliye " fikrinin daha güçlü bir şekilde geçmesine ve yayılmasına sebep olmuştur.

Ödemiş Kaymakamı Bekir Sami Bey, büyük bir medenî cesaretle, İtilaf Devletleri temsilcilerine, 29 Mayıs 1919 'da çektiği bir telgrafta: " artık biliniz ki, kalem değil silah konuşuyor " diyerek protestoda bulunmuştur.

Megali idea hedefine ulaşmak için İzmir 'in işgali ile yetinmeyeceği ve Batı Anadolu'yu istila edeceği anlaşılan Yunanlıların girişecekleri bir genel taaruza karşı yerli halkın gönüllü olarak oluşturduğu Kuvay-ı Milliye adı ile anılan Milli Kuvvet ile , 23 , 57 ve 61 . tümenler , Batı Anadolu 'da düşmana karşı cephe kurmuşlardır. Gerek Orta Anadolu'da ve gerekse Batı Anadolu'da bulunan askerî birliklerin bir kısmı , yurt içinde değişik zamanlarda baş gösteren ayaklanma hareketlerini bastırmakla görevli olduklarından , Batı Cephesi güç durumda kalmıştır. 23 Haziran 1920' de başlayan ve hızla gelişen Yunan saldırısı karşısında Kuvay-ı Milliye kısmen dağılmış, 23, 57 ve 61 tümenler ise geri çekilmişlerdir. Tehlikenin büyüklüğü karşısında, Temmuz 1920'den itibaren, Bakanlar Kurulu kararı ile diğer cephedeki kuvvetler Batı Cephesi komutanlığına bağlanmıştır.

Batı Anadolu' da düzenli bir ordunun kuruluşuna, vazife ve hizmet gösterecek hale gelişine kadar , “ Kuvay-ı Milliye “ işgalci düşmana karşı savunma gücünü teşkil etmiştir.

2.8.1.1. Ayvalık Cephesi

Yunanlılar İzmir'e çıktıklarında Nadir Paşanın Komutasındaki 17 nci Kor. büyük hareketler içinde tek mermi atmadan Yunanlılara teslim olmuştu bu kolordunun 56 ncı tümencinin 172 nci piyade Alayı Ayvalıkta bulunacaktı. Alay K.nı Yarbay Ali (Çetinkaya) idi.

Yunanlılar işgal alanlarını genişletmişler ve Ayvalık'a asker çıkarmışlardı. İstanbul Hükümetinin Yunanlılara asla mukamet edilmeyecek talimatına rağmen ve İngiliz ve Rum propagandalarına inanarak mülkü amirlerin başkanlığında Yunan orduları özel heyetler teşkil edilerek karşılanırken Yb.Ali Çetinkaya 28 Mayıs 1919'da Yunanlılarla savaşa girdi. Ayvalıkta Milli mücadelenin ilk mukameti 172 nci Piyade alayı ile ve ateşle yapılmıştı.⁷³

Bütün mevcudu 500 kişi olan alayını, Kaymakam Ali Bey , mahallî halkla da takviye ederek Kuvay-ı Milliye' yi kurmuştu. Bu hareketin , başka cephelerin kurulmasına önayak oluşu, destek vazifesi görüşü, önemini arttırmaktadır.

2.8.1.2. Bergama ve Soma Cephesi

Haziran 1919'da Akhisar'ı işgal eden Yunanlılar, daha sonra Bergama'ya girdiler. Bergama ve Menemen 'de Yunanlıların pek çok kan dökmeleri dehşet saçıyordu. 15/16 Haziran gecesi Bergama'daki 8 nci Girit alayının bir taburuna milli kuvvetler tarafından bir baskın yapılmıştır. Yunan taburunun bir kısmı yok edilmiş canını kurtarabilen yunanlılar ise dağlarda menemen istikametine çekilmişlerdir. Ertesi günü Milli suvare kuvvetleride Reşadiye köyüne kadar ilerlemiş buradaki düşman kuvvetlerini tard etmiştir.

Baskını yapan Milli kuvvetler Ayvalıktan Bnb. Cemal Komutasındaki müfreze ile Balıkesir, Soma ve Kırkağaçtan tedarik edilen Milli müfrezeler ve Akhisardan Parti Pehlivan ve Hafız Hüseyin'nin topladığı Halk kuvvetleridir. Bergama baskını Milli Kuvvetleri ve Halk'ın Yunan düzenli ordusuna verdiği ilk baskın olup şok etkisi yapmıştır. Yunanlılar bu hareketin intikamını almak için silahsız masum halk'ı katletmişler ve Menemen kaymakamı Kemal Bey'de şehit etmişlerdir.⁷⁴

Yunanlılar Bergama'daki Milli mukameti kırmak üzere buraya bir tümen kuvvetinde birlik sevkettiler. Tümen K. Alb. Zafıryoz 2 P.A. ve 1 Sv.A. ve 12 toplu bir Top. Tb. ile 19 Haziran da Bergama'ya taarruz etti Alb. Kazım ÖZALP bu kuvvete karşı elde hiç topu yoktu sadece 500 kişiyle düşmana karşı savunmayı sürdürdü ve Halkın zayıatsız Somaya çekilmesini sağladı.

2.8.1.3 Akhisar Cephesi

Bergama'dan çekilen Milli Kuvvetler Akhisar cephesini teşkil etmişlerdi, Manisalı Karaosmanzade Halit Paşa 'nın Rum çeteleri tarafından ani baskın sonucu

öldürülmesiyle , önce bir fedaî müfrezesi olarak kurulmuş , daha sonra mevcudunu 1200 ‘ e yükselterek , Akhisar mıntıkası Kuvay-ı Milliye Grubu adı ile yeni baştan düzenlenmiştir. Komutanı Bnb. Hüsnü Bey’idi. Milli müfrezelere hafız Hüseyin ve Dramalı Rıza Bey’ler komuta ediyorlardı. Akhisar Manisa arasında Vatan topraklarını fedakarca savunuyorlar ve Yunanlılara attıkları her adımlarında zayıflık veriyorlardı.

2.8.1.4 Salihli Cephesi

Yunanlıların , Mayısın ikinci yarısında Kasaba ve Ödemiş ‘ almak üzere harekete geçmeleri , Ahmetli istasyonunu almaları , Salihli ve Alaşehir halkını silahlı direnmeye geçirmiş ve bu bölgede bir cephenin kurulmasına sebep olmuştur. Salihli cephesini ilk kuran Alaşehir eşrafından Mustafa bey’dir. 5-6 köyden kuvvet toplamıştır. Daha sonra kumandanlığını üzerine alan Çerkez Ethem , bu birlikleri bir tümen derecesine kadar çıkarmıştır. Çerkez Ethem , müfrezelerinin teşkil ettiği birlik “ Kuvay-i Seyyare “ adını alarak bu bölgede Yunanlıların ilerlemesine engel olmuştur. Ancak, bir müddet sonra Mustafa Bey’le Çerkez Ethem’in arası açılmıştır. Ethem Mustafa Bey’le çatışmaya girmiş onu etkisizleştirerek bölgeye hakim olmuştur.

2.8.1.5 Aydın ve Nazilli Cepheleri

Yunanlıların İzmir ‘ e çıkarmalarına karşı duran Aydın Heyet-i Milliye’ si büyük bir miting tertip ederek işgali lanetledi , protesto etti ve vatandaşı silahlı çatışmaya davet etti. 27 Mayıs 1919 ‘ da Aydın ‘ ın işgali ve düşmanın Nazilli ‘ ye ilerlemesi , milis kuvvetlerini harekete geçirdi. Nazilli’ de Yörük Ali Efe kumandasında bulunan milis kuvvetleri ,57. fırka kumandanı Binbaşı Hakkı Bey’ in topçu kuvvetleri ve bunlara Denizli Milli Kuvvetleri’ nin katılmasıyla 175. Piyade Alayı Kumandanı Hacı Şükrü Bey’ in idaresinde , Aydın ‘ ı geri almak için 28 Haziran ‘da yapılan taarruz , 30 Haziran ‘da Yunanlıların püskürtülmesi ile sona ermişti. Ancak , takviye birlikleri Yunanlıları Aydın’ ı tekrar almayı

başardılar. Ancak milli kuvvetler , bu bölgede bir cephe kurarak , durmadan mücadeleye devam ettiler. Yörük Ali Efe ‘ den başka milis kuvvetlerinin başında Demirci Mehmet Efe , Danişmentli İsmail Efe , yer yer milli kuvvetlerin başında düşmana karşı çarpıştılar.

İzmir’ in Yunanlılar tarafından işgali, bütün Ata Yurdunu ve Türk Milletini ve bu arada Batı Anadolu’yu bu haksız işgalin karşısına çıkardı. Batı Anadolu’da yer yer kurulan cepheleler, işgale karşı bütün yurt ölçüsünde reaksiyonun merkezi haline gelmiş ve çeşitli heyetler milli amaca hizmet edecek şekilde çalışmalar yapmışlardır. Balıkesir’de ve daha sonra Alaşehir’ de Harekat-ı Milli’ ye ve Redd-i İlhak kongrelerinin belirtmek gerekir. Bu kongreler , milli davayı dile getirdikleri gibi , kurtuluş çaresini vatanın birlikte kurtarılmasında görüşmüşler ve İstanbul Hükümetinin otoritesini tanımamışlardır.

Batı Anadolu’ da görülen milli hareket , Yunan işgaline karşı milletin ruhunda yarattığı vatan savunmasının bir belirtisidir. Savaş sadece muntazam askeri birliklerle değil , esas itibariyle milis kuvvetlerle yapılıyor , bu savaşlara halk , kadın , çocuk ve ihtiyar , vazife ve hizmet olarak katılıyordu. Meselâ , Aydın kadın mücahitlerin Yunanlılara karşı ateş hattında erkeklerin yanında savaşmaları, Batı Anadolu’ da milli mücadelenin topyekün bir mücadele olduğunu göstermektedir.

Sivas Kongresinde alınan bir karara uyularak Batı Anadolu milli hareketi Sivas Kongresinin kurduğu milli teşkilata bağlanmış ve batı cephesi kumandanlığına Ali Fuat Paşa getirilmiştir.

2.8.2. Yurtdışındaki Tepkiler

İngiltere’de:

İngiltere hükümetinin ve özellikle Başbakan Lloyd George ’nun güttüğü siyasete rağmen bazı yetkili İngiliz makamları ve tanınmış fikir ve kalem adamları, Yunanların

İzmiri 'i işgal etmelerine karşı idiler. Nitekim Büyük Britanya İmparatorluğu Genelkurmay Başkanı Sir Henri Wilson, bu konuda hatıra defterine “Bütün bu yapılanlar deliliktir fenadır” notunu yazarken, Satandart Baker adlı yazar, Yunan Ordusunun İzmir 'e çıkarılmasını “iğrenç bir entrika” diye tavsif ediyordu.

Fransa'da:

Osmanlı İmparatorluğunun paylaşılmasında Fransa'nın payına düşecek memleket parçalarına sahip olmak Fransa'yı idare edenlerin kanaatinde İngiliz siyasetine desteklemeleri ile mümkün olacaktı. Bu sebeple sömürge peşinde koşan Fransızların İzmir işgaline karşı Türkler lehinde bir tepki göstermeleri beklenemezdi. Ancak, iktisadi menfaatlerini Osmanlı İmparatorluğunun varlığında gören çıkarıcı büyük sermaye sahibi fabrikatörler ile istila siyaseti ihtiraslarının üstünde kalabilen vicdanlı Fransızlar, İtilaf Devletlerinin gerek mütareke tabikatındaki tutumlarını, gerek İzmir'in işgalini tenkid ediyorlardı.

Milletlerarası isim yapmış Fransız düşünürleri Türklerin her bakımdan üstün niteliklerini belirtiyorlar ve kuvvetli bir Türkiye'nin dünyanın stratejik, sosyal ve iktisadi dengesi için pek lüzumlu bulunduğunu savunuyorlardı.

Piere Loti ve Claude Farrer bu doğru görüşe katılan Fransızların ön safında geliyorlardı.⁷⁵

İtalya'da

İtalyanlar Yunan işgalini şiddetle reddetmişler ve kötülemişlerdi. Ancak, İtalyanların bu konudaki tutumları, Yunanlıların Anadolu'da yerleşmelerine mani olmak şartıyla ve barışçı bir siyaset takip ederek kendilerine geniş ve verimli bir Pazar sağlamak maksadını güdüyordu.

Amerika Birleşik Devletlerinde:

Birinci Dünya Savaşına girerken, milletlerarasındaki gizli anlaşmaları tanımayacakların ifade eden Amerikalılar, bu anlaşmaların Anadolu'nun taksimini amaç tutan

hükümlerini asla kabul etmemişlerdi. İzmir 'in işgalinden evvel olduğu gibi bu işgalden sonra da Wilson Prensiplerinin uygulanması konusunda ısrar etmişler ve bu prensiplere göre çoğunluğu Türklerin teşkil ettiği Batı Anadolu'nun Türklerin idaresinde kalmasını istemişlerdir.

2.9. Kongreler, Milli Ordunun Kurulması ve Vatanın Savunulması

Mustafa Kemal Paşa Yunan Ordusunun İzmir' e çıkışını ve Anadolu'yu istila etmek ve Türklüğü yok etmek maksadını, gerçekçi bir şekilde değerlendirmiş, ve bu kongreler vasıtasıyla tehdidi ortaya koymuştur.

Vatanın bütünlüğüne içten ve dıştan bir çok tehdit ve tehlikeler yönetildiği bir zamanda, Mustafa Kemal Paşa'nın en büyük tehdit olarak Yunan işgalini göstererek dağınık milli güçleri, orduyu ve daha önemlisi halkın tamamını toplamasına ve en büyük faydayı kongreler sağlamış , ve dünya kamuoyunu Anadolu ' da başlayan mücadelenin meşruluğu kabul ettirilmiştir.

Bu kongreler sayesinde, Dağınık milli güçler toplanmış, düzenli ordular kurulmuş Yunan işgaline karşı vatan toprakları savunulmuştur.

2.9.1 Amasya Genelgesi; (22 Haziran 1919)

Mustafa Kemal Paşanın ağzından Amasya Kongresi;

“Bu sebeple, 18 Haziran 1919 tarihinde Trakya'ya verdiğim direktifte işaret ettiğim bir noktanın uygulanma zamanı gelmiş bulunuyordu. Hatırladığımızdadır ki, o nokta , Anadolu ve Rumeli' deki milli teşkilatları birleştirerek , bir merkezden temsil ve idare etmek üzere, Sivas' ta genel bir milli kongre toplanmaktı. Bu gayenin gerçekleştirilmesi için yaverim Cevat Abbas Bey'e 21/ 22 Haziran 1919 gecesi , Amasya 'da yazdırdığım genelgenin esas noktaları şunlardır:⁷⁶

1- Vatanın bütünlüğü , milletin bağımsızlığı tehlikededir

- 2- İstanbul hükümeti üzerine aldığı sorumluluğun gereğini yerine getirememektedir. Bu durum milletimizi yok olmuş gibi gösteriyor.
- 3- Milletin bağımsızlığını , yine milletin azım ve kararı kurtaracaktır.
- 4- Milletin içinde bulunduğu durum ve şartların gereğini yerine getirmek ve haklarını gür sesle cihana duyurmak için her türlü baskı ve kontrolden uzak milli heyet varlığı zaruridir.
- 5- Anadolu' nun her bakımından en güvenli yeri olan Sivas 'ta hemen milli bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştır.
- 6- Bunun için bütün illerin her sancağından millitin güvenini kazanmış üç temsilcinin mümkün olan en kısa zamanda yetişmek üzere yola çıkarılması gerekmektedir.
- 7- Her ihtimale karşı , bu mesele milli bir sır olarak tutulmalı ve temsilciler , gereğinde yolculuklarını kendilerini tanıtmadan yapmalıdırlar.
- 8- Doğu illeri adına 23 Temmuzda , Erzurum' da bir kongre toplanacaktır. O tarihe kadar öteki illerin temsilcileri de Sivas ' gelebilirlerse Erzurum kongresi' nin üyeleri de Sivas genel kongresine katılmak üzere hareket ederler.

Görüyorsunuz ki, bu yazdığım hususları, zaten vermiş ve dört gün önce Trakya 'ya tebliğ etmiş olduğum bir kararın bir genelge ile Anadolu' ya da bildirilmesinden ibarettir.

25 Haziran 1919 'da imza edilen Amasya kararlarının önemi: Tehlikeyi ortaya koyacak toplayıcı bir özellik taşıması ve milli bir heyetin teşkil edilerek çözüm getirmiş olmasıdır. milleti toplayıcı ve milli kurucu bir nitelikte olmasındandır. Varılan kararlara katılan komutanlar Kurtuluş Savaşının sonuna kadar bu karar hükümlerine bağlılıklarını taahhüt etmiş bulunuyorlardı.

Mustafa Kemal Paşa böylece Türk Ordularını otoritesi altına toplamış, Anadolu'daki sivil idare mekanizmasını da, milli harekât lehine yöneltmek ve duruma hakim olmak imkanını da sağlamış bulunuyordu.

Amasya kararlarının uygulanmasından doğacak sonuçlar dikkate alınırsa , Anadolu' da plânlı bir kurtuluş hareketinin başlamış olduğu kabul edilir. Nitekim 21 / 22 Haziran 1919 gecesi kurtuluş hareketinin başlamış olduğu ifade eden iki bildiri daha, Mustafa Kemal Paşa'nın imzası ile yayınlanmıştır. Bunlardan birisinde : “Vatanın bütünlüğü, milletin istiklâli tehlikededir.” denilmekte ve İstanbul hükümetinin vazifesini yapmadığını işaretle Sivas 'ta bir Kongre toplanacağına kararlaştırıldığı bildirilmekte idi. İkinci yazı İstanbul'da bazı fikir ve devlet adamlarına gönderilen mektuptu. Bunda da : “... Artık İstanbul, Anadolu'ya hakim değil, tâbi olmak mecburiyetindedir” denilmekteydi.⁷⁷

Amasya'dan yapılan yayımların ilk tepkisi Dahiliye Nezaretinde (İçişleri Bakanlığı) görülmüştü. Dahiliye Nazırı Ali Kemal 23 Haziran 1919 tarihi ile vilayetlere gönderdiği şifrede, günün siyasetini kavrayamamış olan Mustafa Kemal Paşa'nın bulunduğu Ordu Müfettişliği vazifesinde muvaffak olmadığını, İngiliz Temsilcisinin isteği üzerine azledildiğini, son yaptıkları ve yazdıkları ile kusurlarını daha ziyade meydana vurduğu ifade ettikten sonra : “Dahiliye Nezaretinin size kesin emri , bu zatın işinden elçektirilmiş olduğunu bilmek , kendisiyle hiçbir resmi muameleye girmemek ve hükümet işlerini ilgilendiren hiçbir isteğini yerine getirmemektir “ diyordu.

Mustafa Kemal Paşa Nutuk' ta Belirttiği şekilde bu genelgeden Sivas'a vardığım 27 Haziran 1919 günü haberim oldu.

Ali Kemal Bey 23 Haziran tarihli bu genelgesi ile düşmanlara ve padişaha önemli bir görev yaptıktan sonra 26 Haziran 1919 tarihinde hükümetten çekilmiştir.

2.9.2 Erzurum Kongresi; (23 Temmuz – 7 Ağustos 1919)

Erzurum Kongresi, 23 Temmuz 1919 ' da ilk toplantısını yaptı, Kongre oybirliği ile başkanlığa Mustafa Kemal Paşa'yı seçti Mustafa Kemal Paşa yaptığı konuşmasında; “ Tarihin, bir milletin varlığını ve hakkını hiçbir zaman inkâr

edemeyeceğini, binaenaleyh , vatanımız, milletimiz aleyhinde verilen hükümlerin muhakkak mahkum-u iflas olduğunu” vatan ve milletin mukadderatını tahlis (kurtarma) ve himaye (koruma) hususunda , son sözü söyleyecek ve bunun hükmünü tatbik ettirecek kuvvetin bütün vatanda bir elektrik şebekesi haline gelmiş olan milli cereyanın ruhu celâdeti (yiğitlik) olduğunu” ifade etmiştir.

Mustafa Kemal Paşa son söz olarak, “ Mukadderata hâkim milli iradenin ancak Anadolu ‘dan doğacağını ve milli iradeye müstenit bir milli şura ve keza milli iradeden bir hükümetin teşkilini “ ilk hedef olarak belirtmiştir.

Erzurum ‘ da kongrenin yapıldığı gün, Sadrazam Damat Ferit Paşa, ajanslara yaptığı bir demeçte , bu kongreyi bir isyan olarak dünyaya ilan etti.

Kongrenin Kararları;

Erzurum Kongresi 7 Ağustos 1919’da sona erdi. Bir tüzükle, Doğu vilayetlerindeki milli cemiyetleri teşkilatlandırdı. Bir beyanname ile kararlarını ve prensiplerini ilan etti.

Bu prensip ve kararlar kısaca şunlardır;

- 1- Milli hudutlar içindeki vatan bir bütündür. Ayrılık kabul etmez.
- 2- Yabancı işgal ve müdahalesine karşı ve Osmanlı Hükümeti’nin dağılışı halinde , millet hep birlikte savunma yaparak direnecektir.
- 3- Vatanın istiklalini korumaya merkezi hükümet muktedir olmadığı taktirde , maksadı temin için bir hükümet kurulacaktır. Bu hükümet heyeti , milli kongre tarafından seçilecektir. Kongre toplantı halinde değilse , seçimi, Heyeti Temsilciye yapacaktır.
- 4- Kuvay-i Milliye’ yi âmil ve irade; Milliyeyi (Milli iradeyi) hâkim kılmak esastır.
- 5- Hristiyan ahaliye, siyasi hâkimiyet ve toplum dengemizi bozacak imtiyazlar (ayrıcalıklar) verilemez.
- 6- Manda ve himaye kabul olunamaz.

7- Mebuslar Meclisinin derhal toplanmasına ve hükümet işlerinin milletin murakebesine konulmasının teminine çalışılacaktır

Erzurum Kongresi kabul ettiği tüzük gereğince dokuz kişilik bir Heyeti Temsiliye seçerek dağılmış ve bu heyetin de başkanlığına Mustafa Kemal Paşa 'yı seçmiştir.

Erzurum Kongresinin Önemi ve Sonuçları;

Mustafa Kemal Paşa, 7 Ağustos 1919'da Erzurum Kongresinin kapanışı vesilesiyle kongre heyetine " esaslı mukarrerat (kararlar) ihtihaz (alındığını) olduğunu ve cihana milletimizin mevcudiyet ve birliğinin gösterildiğini, " ve "tarih bu kongremizi ender ve büyük bir eser olarak kaydedecektir." diyerek, Erzurum kongresinin önemini belirtmiştir.

Programın temel fikri kayıtsız şartsız istiklal , kayıtsız şartsız milli hükümet idi. Kongrede vatan sınırları belirtilerek , vatanın bir bütün olduğu ve parçalanamayacağı ilân edilmekle , emperyalistlerede Türklüğün ata yurdunun işgal edilemeyeceği anlatılmak istenmiştir. Temsil Heyetinin , gerektirdiğinde bir hükümet olarak vazife göreceği açıklanmakla Milli Devletin yürütme organı olma çabası ortaya çıkmakta idi.

3. Sivas Kongresi: (4-11 Eylül 1919)

Mustafa Kemal Paşa , Sivas Kongresi hazırlıklarını yapmak üzere 29 Ağustos 1919 'da Erzurum ' dan ayrıldı ve 2 Eylül 1919 'da halkın coşkun gösterileri ile sevgisi ile Sivas' a geldi. Halkın yakın ilgisi , milli mücadele hareketının halka dayandığını göstermesi ve halkın artık İstanbul hükümeti yerine vatanın bütünlüğünü ve milletin istiklalini savunan Mustafa Kemal Paşa'nın etrafında toplandığını göstermesi yönünde dikkat çekicidir.

Kongrenin Açılışı

4 Eylül 1919 günü saat: 14.00'da Sivas Lisesinin bir salonunda kongre açıldı ve Mustafa Kemal Paşa başkanlığa seçildi. Mustafa Kemal Paşa, kongreyi açılış konuşmasında, Vatanın ve milletin karşılaştığı tehlikeyi, İtilaf Devletlerinin , zayıf ve âciz bir hükümet karşısında Türk Milletine her türlü haksızlıkları lâyük gördüklerini ve her türlü kanunsuzluklara başvurduklarını, buna karşı Babiâlinin her şeye razı olarak düşmana teslim olduğunu, bunun ise tam bir çöküntü faciasını doğurduğunu açıkladı.

Kongrenin Kararları

Sivas Kongresinin çalışma konuları Erzurum Kongresinde alınan kararlar ile bir kısmı kongre üyelerinin hazırladıkları muhtıralar teşkil ediyordu. Kongre ilk günlerinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin tüzük ve programını hazırlayarak, Erzurum Kongresinde vatanın bütünlüğü ve milletin istiklalini temin için verilmiş kararları kabulle kendisine mal etti ve genelleştirdi.

Kongre, Anadolu ve Rumeli'de kurulmuş olan bütün Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyetlerini, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı ile bir tek cemiyet haline getirdi. Bu suretle milli teşkilat, bütün vatana yayılmış oldu.

Mahzar Müfit Kansu'ya göre, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin tek amacı, "Milli ihtilale dayanarak Türk vatanını ve Türk milli birliğini kurtarmak, korumak ve tarihin emri vaki halinde göz önüne çıkardığı köleliği ve inkısam (bölünme) tehlikesini önlemektir.⁷⁸

Sabahattin Selek'e göre "Erzurum Kongresinde alınan müdafaa kararı, yalnız Ermenilik ve Rumluk teşkiline karşı düşünülmüş ve İtilaf Devletlerinin işgal ve müdahale hareketleri de bu maksada matuf (yönelik) addedilmişti. Yani itilaf Devletlerine karşı hasmane bir tavır takılmaktan Erzurum Kongresi sakınmıştı. Bu

defa Sivas'ta her türlü işgal ve müdahaleye karşı da “müdafaa ve mukavemet” kararı verilmiştir.”⁷⁹

Kongrece seçilen Heyeti Temsiliye, vatanın heyeti umumiyeti temsil etmek yetkisiyle genişletildi. Milletçe müdafaa ve mukavemet esası kabul edildi ve vatanın herhangi bir parçası hükümetçe terk ve ihmal edildiği takdirde bir geçici hükümet kurularak idarenin millet adına ele alınacağı karar altına alındı. Misak-ı millinin esasları kabul edildi. Kongrenin karar altına aldığı ve İstanbul Hükümetinden ısrarla istediği bir diğer husus da, padişah tarafından dağıtılan Meclis-i Meb'usan'ın bir an önce toplanmasını sağlamak ve bu maksatla milletvekili seçimine hemen başlanılmasını temin etmektir. 13 Eylül de Sivas'ta Milli Mücadelenin yapın organı olmak üzere, İrade-i Milliye adlı bir gazetede yayınlandı.

Sivas Kongresinin Önemi:

Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas Kongresinde belirttiği üzere; kongre üyeleri seçimle işbaşına gelen temsilcilerdir. Milletın hakiki ve müntehab (seçilmiş) mümessilleri idi.

Kongre, İstanbul Hükümetinin açık muhalefetine rağmen, toplanmıştır. Keza, Kongre'de Rauf Bey (Orbay)'ın belirttiği gibi “Biz burada müsaade-i seniye değil, (Padişahın izniyle yüksek müsaade) ile milletın arzusıyla toplandı.

Kongre, Mondros Mütarekesinin Osmanlı Devletince kabul edilmiş olan tatbik şeklini de reddetmiş ve yabancı işgallerine karşı da mukavemet edileceğini ilan etmişti. Kongre Ali Fuat paşayı Batı Anadolu Umum Kuvayi Milliye Kumandanlığına tayin etmekle aynı zamanda yürütme yetkisini haiz olduğunu göstermişti. Kongre, Amerikan mandasını da reddetmekle, kayıtsız şartsız istiklali kabul ettiği ilan etmiştir.

Şevket Süreyya Aydemir'e göre Sivas Kongresi, Milli mukavemet hareketine milli bir hamle verdi ve milli bir merci vücuda getirdi. Mustafa Kemal de bu milli mukavemet hareketinin yetkili öncüsü olarak belirdi.

Sivas Kongresinin Sonuçları:

İstanbul Hükümeti, Sivas Kongresini dağıtmak ve Mustafa Kemal Paşa ile arkadaşlarını yakalamak için, Harput Valisi Ali Galip'i vazifelendirmişti. Ali Galip, Malatya'ya gelip Malatya mutasarrıfı Halil ve İngiliz Binbaşısı ile İşbirliği yaparak, Sivas'taki kongreyi basmak istedi ancak Mustafa Kemal Paşa'nın planı buna mani oldu. Bu olay ayrıca suikast hazırlayıcısı Ferit Paşa kabinesiyle, Anadolu'nun münasebetlerinin de kesilmesi sonucunu doğurmuştur. Bu hareket, Anadolu'da gelişmiş bulunan milliyetçilerin güçlerinin de ifadesi oldu. "Mustafa Kemal – İstanbul mücadelesinde (8 Haziran -30 Eylül 1919) en nihayet, İstanbul, yere serilmiş ve İngilizlerden yüz bulamayan Damat Ferit Paşa'nın yerine Ali Rıza Paşa kabinesi (2 Ekim 1919 – 8 Mart 1920) geçmişti. Milliyetçi bir hüviyet taşıyan bu kabinenin, İstanbul'da işbaşına geçmesi Mustafa Kemal Paşa ve milli dava için Damat Ferit'in düşürülmesinden sonra kazanılan ilk zaferdi.

Yeni hükümetle birlikte, basında da Sivas Kongresinin faaliyetleri ile ilgili haberlere ve övgülere rastlanmaya başlanmıştı. Artık, gazetelerin ilk sayfalarında Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Beyin portreleri süslemekteydi.

Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresinin bitiminden bir hafta sonra, Sivas'a gelen Amerikan Generali J.G. Harbord'la yaptığı konuşmada, yeni Türk Devleti kurmak arzusunu ve amacını şu sözlerle açıkça belirtmişti:

"Her şeye rağmen, yurdumuzu kurtarmak, özgür ve uygar bir Türk Devleti kurmak insan gibi yaşayabilmek için yapacağım bunu"

Çanakkale savaşında Donanmayı Komuta eden, İngiliz amirali De Robeck'in 17 Eylül 1919'da Lord Curzon'a yolladığı raporda açıkça belirttiği üzere, artık milliyetçiler İstanbul'un emrini dinlememektedir. Raporun enteresan bir yönü, Türkiye'deki bu gelişmelerin bir Cumhuriyete doğru dönmüş olmasının Sivas Kongresi ertesini, İngiliz amirali tarafından görülmüş olmasıdır. Sivas Kongresinin içeride ve dışarıda yankılarını göstermesi bakımından, raporun ilgili kısmı aşağıya alınmıştır.

“Alınan bütün haberlere göre, milli hareket, Anadolu'da müstakil bir cumhuriyete doğru gelişmektedir. Bu hareket İstanbul'dan bilhassa Harbiye Nezaretinden desteklenmektedir. Bu yeni milliyetçi parti, bugünkü Damat Ferit Hükümetinden ziyade, halkefkarını temsil etmektedir. Hükümetin kabul edeceği bir anlaşma, barış ve huzur getirmeyecektir. Çünkü milliyetçiler onu kabul etmeyeceklerdir. Onlara, silah kuvvetiyle kabul ettirmek gerekecektir. Hükümetin emri artık yapılmamaktadır.

Türk milliyetçileri Türkiye'nin Türklerde kalmasını istiyorlar, yabancı himayesini red ediyorlar. Onlar, imparatorluğun ölümünü değil yeni bir hayat mukavelesini imza etmek azmindedirler demektir.”

2.10. Meb'usan Meclisi'nin İstanbul'da Toplanması ve Misâk-ı Milli'yi Kabul Etmesi

2.10.1. Meclis-i Mebusan'ın Açılışı ve Misak-ı Milli'nin Kabul Edilişi

İstanbul'da toplanan Meclis-i Meb'usan 12 Ocak 1920'de ilk toplantısını yapmış ve en önemli iş olarak, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin de aldığı kararlara uygun olarak, Misâk-ı Milliye (Milli Ant) 'ı bir beyanname halinde ilân ve kabul etmiştir.

Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin bir grubunu kurmak ve bu adla adlandırmak bazı sebeplerden ötürü mümkün olmamış, bunun yerine Müdafaa-i Hukukçular, "Felâh-ı Vatan" grubunu kurmuşlardır. Müdafaa-i Hukukçuların çoğunlukta bulunduğu Osmanlı Meclis-i

Mebusan'ının en önemli hizmeti, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde kabul edilen barış şartları öngören Misâk-ı Milliye,' diğer bir deyimle Millî Yemini (Ahd-i Millî) olağanüstü şartlara rağmen kabul ve ilân etmesidir.

Misâk-ı Millî'nin metni, Atatürk'ün Büyük Nutkun'da belirttiği üzere, "Milletin emel ve maksadını kısa bir programa esas olacak surette toplu bir tarzda ifadesi, Ankara'da görüşüldü. Misâk-ı Milli unvanı verilen bu programın ilk müsveddeleri de, bir fikir vermek maksadiyle kaleme alındı.

Başta Atatürk olmak üzere Heyeti Temsiliye üyeleri tarafından hazırlanan metin esas alınarak, Meclis-i Meb'usan'ın, 28 Ocak 1920 tarihli gizli oturumunda "Ahd-i Millî olarak bütün mebuslara imzalatıldı ve 17 Şubat 1920 tarihli açık oturumda da basında yayınlanması ve bütün ya bancı parlâmentolara bildirilmesi kararlaştırıldı (128)

2.10.2. Misâk-ı Millî'nin Kapsamı

Misâk-ı Millî, devletin ve milletin geleceğinin haklı ve devamlı bir barışa ulaşabilmesi için, aşağıda özetlediğimiz esas şartları kapsamaktadır.

- 1) 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi imzalandığı vakit, düşman ordularının işgali altında bulunan ve çoğunluğu ile Arap olan yerlerin kaderi, ora halkının serbestçe vereceği karara bağlı kalacaktır. Bunun dışında kalan ve o gün işgal edilmeyen Türk ve islâm çoğunluğunun bulunduğu bölge bölünmez ve ayrılmaz bir bütün sayılacaktır.
- 2) Halkın reyi ile ana vatana katılmış olan-elviyeyi selâse-Kars Ardahan ve Artvin için tekrar gerekirse halkın reyine müracaat kabul edilecektir.
- 3) Türkiye ile yapılacak barışa bırakılan Batı Trakya'nın hukukî durumunun tesbiti de, halkın tam bir serbestlikle beyan edecekleri reye uygun olacaktır.

- 4) İstanbul şehri ve Marmara'nın güvenliği her türlü tehlikeden uzak kalmalıdır. Çanakkale ve Karadeniz Boğazlarından ticarî serbesti ve ulaştırma, ilgili devletlerin oybirliği ile verecekleri karara bağlı kalacaktır.
- 5) Azınlıkların hakları, komşu memleketlerdeki Müslüman ahalinin haklarının korunması şartı ile 'kabul edilecek ve sağlanacaktır.
- 6) Millî ve iktisadî gelişmemizi mümkün kılmak amacıyla tam serbesti ve istiklâl sağlanması, siyasî, adlî, malî gelişmemize engel olan sınırlamaların kaldırılması gerekecektir.

2.10.3. Misâk-ı Millî'nin önemi ve Sonuçları

Meclisi Mebusan 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesine olan İstanbul hükümetine ve Padişah'a uyum sağlayan meclisti. Şimdi Anadolu'da başlayan mukavemet ruhu İstanbul daki Meclisi Mebusanı'da etkilemişti. İstanbul Hükümetine ve İstanbul daki galip devlet temsilcilerine rağmen Türk Milletinin beklediği karlılığı göstermiştir.

Misâk-ı Millî'nin kabul edilmesi, İstanbul Hükümetini telâşa düşürmüştür, itilâf Devletleri ise, Misâk'ı Millî'den memnun kalmadıklarından kısa bir süre sonra Meclisi Mebusan'ı kapatarak cezalandırmışlardır.

Misâk-ı Millî Beyannamesi, her şeyden önce millî ve bölünmez bir Türk ülkesinin sınırlarını çizmiştir.

Misâk'ı Millî ile Türkler, tam bağımsızlık şuuruna erişmişler ve millet olarak asgarî haklarını istemişlerdir⁸⁰

İtilâf Devletlerinin, Yunan cephesinde bulunan millî kuvvetleri geri çekirmek için, yaptıkları teşebbüsün imkânsız olduğu hakkında almış oldukları cevap üzerine, Yunan kuvvetlerini taarruza başlatmaları, Ali Rıza Paşa kabinesini çekilmeye mecbur bırakmıştı. Bu defada yeni kabineyi Salih Paşa kurmuştu.

2.10.4. İstanbul'un İngilizler Tarafından işgali ve Buna Karşı Mustafa Kemal Paşa'nın Tepkisi

15 Mart'ta İstanbul'daki itilâf kuvvetleri 150 Türk aydınını yakalatmış ve ertesi gün de şehir fiilen ve resmen askerî işgale maruz kalmıştı, İstanbul'un işgalini, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'da kuvvetlenmesi sonucu bir 'baskı ve müeyyide şeklinde de görmek mümkündür. 18 Mart'ta ise İngilizler, Meclisin etrafını makineli tüfeklerle sararak, toplantı halinde bulunan tüm milletvekilleri içinde bazılarını göz önünde tevkif ederek ve sürükleyerek götürmüşlerdi. Böylece son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı düşman süngüsü altında zorla kapatılmıştır.

Bu işgali fedakâr bir telgraf memuru Manastırlı Hamdi efendi vasıtasıyla öğrenen Mustafa Kemal Paşa, derhal bütün cihana bu hareketi protesto ederek, bu işgalin haksız ve hükümsüz olduğunu ilân etmiştir. Ayrıca kapanan Meclisin Ankara'da açılacağını ve bütün Meclis azalarının Ankara'daki toplantıya katılmalarını bildirmiştir.

Mustafa Kemal Paşa 19 Mart 1920'de yaptığı bir genelge ile milletin yeniden seçeceği temsilcilerle, İstanbul Meclis-i Mebusan'ının Anadolu'ya geçebilenlerinden kurulacak olan bir yeni Meclis, milletin bağımsızlığını, devletin kurtarılmasını temin edecek tedbirleri alacak ve uygulayacaktı.

2.11. İstanbul Hükümetinin Milli Hareketi Yok Etme Gayretleri

İtilâf Devletlerinin işgal kuvvetleri kumandanı, Salih Paşa'ya müracaat ederek, Anadolu'daki Kuvay-i Milliyeyi red ettiğini, beğenmediğini ve bunu ilân etmek gerektiği teklifinde bulunmuşsa da, Salih Paşa, buna rıza göstermemiş ve çekilmek zorunda kalmıştır.

5 Nisan 1920'de tekrar Sadrazam olan Damat Ferit Paşa İtilaf kuvvetlerine dayanarak, millî hareketi boğmak için aklına gelen tedbirleri almağa çalışmıştır. Bu arada Damat Ferit Paşa, Kuvayi Milliye'nin hıyaneti hakkında fetvalar neşrederek, İstanbul'da

Kuvay-i inzibatiye adı altında, millî kuvvetlere karşı kullanılmak üzere bir ordu teşkiline çalışmıştır.

2.11.1. Fetvalar Savaşı

İngilizler padişahın Halifelik nüfuzunu kullanarak Anadolu halkının dini duygularını istimrar etmek ve Anadoludaki Milli hareketi etkisizleştirmek halk desteğini kesmek istiyorlardı.

Damat Ferit Paşa İngilizlerin yönlendirmesiyle Anadolu daki Milli hareketi İslam dinini kullanarak etkisizleştirme üzere bir fetva çıkartılmasını istedi. ⁸¹

2.11.2. İstanbul Hükümetinin Fetvası

Damat Ferit Paşa'nın kabinesindeki Şeyhülislam Dürrizade Abdullah Efendi. 11 Nisan 1920'de Mustafa Kemal ve arkadaşlarının şaki olduklarını, Halifeye karşı geldiklerini ve Kuvay-ı Milliye'nin desteklenmesinin dinen caiz olmadığını belirten bir fetva hazırlamıştır. Anadolu'daki milli direnişi manevi yönden kırmak amacını taşıyan bu fetva çoğaltılarak İngiliz ve Yunan uçaklarıyla Anadolu'ya atılmıştır. İstanbul Hükümetinin hazırladığı fetva Milli mücadeleye menfi etkiler yapmıştır. Bu yıkıcı propagandadan etkilenen bazı erlerin cepheden silahlarıyla firar ettikleri görülmüş, Anadolu'da birçok isyanların çıkmasına zemin hazırlamış ve inançlı Anadolu halkını tereddüte sevk etmiştir. Damat Ferit Paşa hükümeti diğer yandan şehzadeler başkanlığında Anadolu'ya "Heyet i Nasihalar" göndermişti. Bu nasihat heyetleri Padişahın selamını getiriyor Kuvayi Milliye'nin isyancılar olduklarını belirterek İstanbul hükümetine itaat edilmesini tavsiye ediyor halkın mukavemet ve mücadele duyguları üzerinde derin boşluklar meydana getiriyorlardı.

2.11.3. Anadolu'nun fetvası

Bu konuya çözüm Vatansever ve alim bir din adamı olan Ankara Müftüsü Rifat Börekçi tarafından getirilmiştir.

Hz. Muhammed'in "Vatan sevgisi imandan gelir" Hadisini esas alan bir karşı Fetva hazırlamıştır. Halifenin ve onun şeyhülislamının İngilizlerin elinde esir olup, Hür olmayanların fetvalarının geçerli olamayacağını bilakis, Mustafa Kemal ve arkadaşları ile Kuvayı Milliye'nin Vatan müdafası yaptıkları için doğru yolda olduklarını, kendilerine itaat edilmesi gerektiğini, asıl hainlerin milleti mücadeleden alıkoyanlar olduklarını halka açıklayarak milli davaya büyük bir katkı sağlamıştır. Bu fetvayı Anadolu ulemasından 153 kişi imzalamış ve köylere kadar dağıtarak Kuvayı Milliyeye büyük güç ve moral kazandırmışlardır.

İngilizlerin ve İstanbul Hükümetinin Fetvasını hazırlayan Şeyhülislam Abdullah efendi, daha sonra Anadolu'da barınamamış I nci Dünya Harbinde İngilizlerle İşbirliği yaparak Osm.Dev. isyan eden ve Türk Ordusunu arkadan vuran Hicaz Emiri Şerif Hüseyin sığınmış ve Orada ölmüştür. 82

Mustafa Kemal Paşa ise, bu buhranlı günlerde bir taraftan İstanbul hükümetince kışkırtılan ayaklanmaları bastırıyor, düşman ilerlemesine karşı, cepheyi tutmaya çalışıyordu. Diğer taraftandan, Anadolu'daki vatansever ve aydın din adamlarının hazırladıkları mukabil fetva ile; asıl hainlerin, milleti istiklâl yolunda savaştan geri koymak isteyenler olduğunu halka ilân ediyor ve Ankara'da toplanacak olan Millet Meclisinin hazırlıkları ile meşgul oluyordu. Mustafa Kemal Paşa, 22 Nisan 1920'de yaptığı bir diğer genelge ile, Büyük Millet Meclisinin 23 Nisan'da açılıp görevine başlayacağını, o günden itibaren Milleti temsil yetkisini bu meclisin haiz bulunacağını, bütün millete, askerî ve mülkî makamlara bildirmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TBMM. AÇILMASI'NDAN CUMHURİYETİN İLANINA KADAR GELİŞEN OLAYLAR

3. 23 Nisan 1920'de TBMM'nin Ankara'da Toplanması ve Gelişen Olaylar

Mustafa Kemal Paşa'nın, 19 Mart 1920 tarihli genelgesi ile bütün ülkede seçimler yapılmış, Ankara'da toplanacak olan Millet Meclisinin hazırlıkları tamamlanmış, 22 Nisan 1920'de yapılan çağrı ile, Millet Meclisi 23 Nisan 1920 günü toplanmıştır.

23 Nisan 1920'de Cuma günü, saat 14'de merasimle ve dualarla açılan Meclis, Millet iradesini gerçekleştiren, milletin gerçek temsilcilerinden oluşan bir Meclis idi.

Tarihî büyük vazifeleri ve sorumlulukları olan bu Meclis, yerinde bir hareketle Mustafa Kemal Paşa'yı Meclis Reisliğine seçmiştir.

23 Nisan 1920'de kurulan yeni Meclis, 1 numaralı karar ile kendi kuruluşunu düzenlemiştir. 23 Temmuz 1919 Erzurum Kongresi kararına uygun olarak millî iradeye dayanan bir meclisin seçimi yapılmış, ancak kapatılan İstanbul Meclis-i Mebusan'ının bir kısım üyeleri de Anadolu'da başlayan Millî Kurtuluş Mücadelesine katıldıklarından ve seçimle, yani millî irade ile, geldiklerinden yeni kurulan Meclise katılma yetkisini 1 numaralı karar ile kazanmışlardır.

3.1. Sevr Barış Antlaşması (10 Ağustos 1920)

Paris Barış Konferansında Osmanlı heyetinin kabul etmediği şartlar Sevr antlaşması olarak İstanbul Hükümetinin önüne kondu.

Sevr antlaşması; Mondros mütarekesi ile orduları terhis edilen silah ve cephanesine ulaşım ve muharebe imkanlarına el konulan Osmanlı devletinin Topraklarını resmen yağmalamak için hazırlanmış bir belge idi.

Osmanlı devletinin Paris Barış konferansına çağrılmasından sekiz gün sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin kurulduğu bütün Avrupa devletlerine duyuruldu. Bu duyuru Osmanlı devletiyle yapılacak bir barışın Türk milleti tarafından kurulan bağımsız devlete bir etkisi olmayacağını ortaya koyuyordu. İtilaf devletleri Ankara'da kurulan Büyük Millet Meclisi hükümetini bu bildiriye rağmen konferansa çağırmadılar.

Paris'e giden Osmanlı delegelerine barış şartları, 11 Mayıs 1920'de bildirildi. Heyet başkanı Tevfik Paşa çok ağır olan bu şartları reddetti. "Türkiye bağımsız bir devlettir, bu şartları kabul edemeyiz" diyerek görüşmeleri kesti. Bunun üzerine 22 Haziran'da saldırıya geçen Yunan kuvvetleri Balıkesir, Bursa ve Uşak'ı işgal etti. Tevfik Paşa yerine baş delegeliğe sadrazam Damat Ferid Paşa getirildi. 25 Haziranda, Ferit paşa, Osmanlı devletinin şartlarını İtilaf devletlerine bildirdi. İstanbul hükümetinin şartlarını bir konferansta görüşen galip devletler, önce olumlu veya olumsuz bir cevap vermediler. Bir süre cevap bekleyen Osmanlı heyeti, 14 Temmuz'da İstanbul'a geri döndü.

17 Temmuz'da o zaman Fransa'yı temsil eden Millerand, barış konferansı adına Osmanlı teklifine cevabı verdi. Kendi saltanatını koruma düşüncesinde olan Mehmet VI Vahdeddin, tahtını da kaybedeceği korkusuyla kendi başkanlığında İstanbul hükümetine bağlı bütün devlet ileri gelenlerinin katıldığı bir Saltanat şurası (konsey) topladı. Bu konsey, İtilaf devletlerinin şartlarının kabul edilmesine karar verdi. Ayandan Bağdatlı Hamdi Paşa'nın başkanlığında Paris'e Rıza Tevfik, Bern Büyük Elçisi Reşat Halis delege olarak gönderildi. Bu heyet Sevr antlaşmasını imzaladı.

Sevr Barış Antlaşmasının Şartları;

1.Milletler Cemiyeti Sözleşmesi: Bu kısım Birinci Dünya savaşı sonunda İtilaf devletlerinin yenilgiye uğrayan devletlerle yaptıkları barış anlaşmalarının hepsinde vardır;

2.Sınırlar, Rumeli Osmanlı sınırı: genellikle İstanbul ve sınırları dışında kalan yerler Yunanlılara verilecekti. Güney sınırı, Mardin, Urfa, Gaziantep ve Osmaniye'nin kuzeyinden geçecek. Doğuda bir Ermenistan devleti kurulacak, bunun sınırın tayini

ABD cumhurbaşkanı Wilson'a bırakılacaktı. Boğazlar bölgesi, bütün Rumeli, Anadolu'da İzmit, Bursa'nın kıyılarını içine alıyor, Edremit'te sona eriyordu. İtalyan nüfuz bölgesi Silifke, Ulukışla, Niğde, Aksaray, Akşehir, Afyon, Tavşanlı ve Balıkesir; Fransız nüfuz bölgesi: Diyarbakır, Harput, Sivas olarak tespit edildi. Buralarda her türlü yetki ve iktisadi çıkarlar, adı geçen devletlere aitti; 83

Osmanlı Devletinin imzaladığı Sevr Antlaşmasının, sadece 2 nci Maddesi bile Anadolu'da Türklüğü bitirecek şartları ihtiva ediyordu.

Sevr Antlaşması'nın Siyasi hükümler başlıklı bölümünde ise; Boğazlar fiilen Türklerin elinden alınıyor, Doğu'da bir kürt devleti kuruluyor, Batı Anadolu Yunanistan'a veriliyordu.

Mondros Mütarekesi ile başlatılan, Boğazları ve Anadolu'yu ele geçirme ve Türklüğü yok etme planı, Sevr Antlaşmasının Osmanlı Devleti tarafından imzalanması ile tamamlanıyordu. Artık İtilaf Devletleri Sevr'i uygulayarak bütün hedeflerine ulaşmış olacaktı.

İtilaf Devletleri savaşı kazanmakla beraber, uzun yıllar süren savaşın etkisi ile yorgun ve bıkkın olan kamuoylarına, artık Barış yapıldığını, savaş ve acıların bittiğini telkin ediyor ve herhangi bir cephede yeni bir savaşı kolayca göze alamıyordu.

Ancak, I nci Dünya Savaşının son safhasında Anadolu'dan toprak almak için itilaf Devletlerinin yanında savaşa giren Yunanistan'ın hem yıpranmamış kuvvetleri hem de Megali İdea uğruna Türklerle savaşmaya gönüllü Venizelos hükümeti vardı.

İstanbul Hükümeti tam bir teslimiyet ve çaresizlik içinde iken, Mustafa Kemal Paşa Sevr'i tanımadığını ve mücadeleye devam edileceğini Dünya'ya ilan etmişti. Bu durumda Sevr'i tatbik edecek ve Anadolu Türklüğünü yok etmek üzere Anadolu ya kuvvet gönderecek yegane ülke Yunanistan vardı.

Bu durumu; İngiltere Başbakanı Lloyd George ile Bahriye nazırı Winston Churchill arasında geçen görüşmelerden anlıyoruz.

Lloyd George, Winston Churchill'e Yunanlılar hakkında;"Yunanlılar Doğu Akdeniz'in geleceğinde önemli yer tutacak bir millettir.Verimli ve enerji doludurlar.Onlar Türk barbarlığına karşı, Hıristiyan medeniyetini temsil ederler. Çarpışma güçleri generallerimiz tarafından gülünç surette küçümsenmiştir. Daha büyük bir Yunanistan, Britanya İmparatorluğu için yüksek çıkarlar sağlayacaktır.

Yunanlılar, anane, eğilim ve çıkarları icabı bize dostturlar. Şu anda beş veya altı milyonluk bir millettirler ve kendilerine tahsis edilen bölgeleri muhafaza edebilirlerse, elli yıl içinde yirmi milyonluk bir millet olacaklardır.İyi denizcidirler.Bir deniz kuvveti geliştireceklerdir.Doğu Akdeniz'deki önemli adaların hepsine sahip olacaklardır.Bu adalar geleceğin muhtemel denizaltı üsleridir ve Süveyş kanalı yoluyla Hindistan, Uzak Doğu ve Avustralya'ya ulaşım güzergahımızın pek yakınındadırlar.Yunanlılarda pek kuvvetli bir minnettarlık duygusu vardır ve eğer onların ulusal genişleme devrelerinde sadık dostluğumuzu ispat edersek, Yunanistan Britanya İmparatorluğu ve ona bağlı memleketler arasındaki esas ulaşımın korunması için garantilerden biri olacaktır.Bir gün fare aslanı bağlayan ipleri kemirebilir." diyerek açıklar.

Bunun üzerine Winston Churchill, Başbakan Lloyd George'a ; "Eğer durum böyle ise ne yapmayı düşünüyorsunuz? Gönderilecek ordularımız yok, daima kenara ayırabilecek paranız olmadığını söylüyorsunuz, sizi destekleyecek kamuoyundan mahrumsunuz, Muhafazakar Parti, Türkiye'nin ananevi dostudur. Çoğunluğun meyli Türkler lehindedir. Kabinenizin meyli Türkler lehindedir.Generallerinizin meyli Türkler lehindedir.Dünya'da İslamiyet lehindeki en büyük kuvvetiz.Türkler aleyhinde ve Yunanistan lehinde uzatılmış herhangi bir politika derin muhalefet yaratacaktır. Ayrıca, Türkler çok tehlikelidirler; hem zorludurlar, hem de yanlarına yanaşılmaz. Şayet Yunanlılar, Türkiye'yi işgale yeltenirlerse perişan olacaklardır." demiştir. 84

Bu konuşmalardan anlaşılıyor ki İngiltere Başbakanı ile Deniz Bakanı arasında önemli bir görüş ayrılığı vardır. Başbakan Lloyd George, Yunanistan Başbakanı Venizelos'un etkisinde ve Yunanlıların hayranıdır, Megali İdea'larını desteklemektedir. Winston Churchill ise hem daha gerçekçidir, hem de Türkleri Çanakkale'den iyi tanımaktadır.

3.2. Yunanlılara Karşı Gediz Taarruzu (24 Ekim 1920)

Yunan Ordusu 15 Mayıs 1919'da İzmir'e çıkmış Ekim 1920'de Bursa-Gediz-Uşak hattına kadar ilerlemişti. Bunun sebebi, Yunanlıların karşısında düzenli bir ordu olmayışı idi.

Bu durumu doğru bir şekilde değerlendiren, TBMM hükümeti, kuvveti, eğitilmiş ve disiplinli bir Milli Ordunun Kurulmasına karar verdi. Ancak, başta Çerkez Ethem olmak üzere, Milis Kuvvetleri hatta bazı meclis üyeleri karşı çıktılar. Çerkez Ethem'in teşvik ve isteği ile 24 Ekim 1920'de Yunan kuvvetlerine karşı Gediz'de bir taarruz yapıldı. Gediz taarruzu başarılı olmayınca bunun sorumluluğunu, Muntazam ordu birliklerinin iyi muharebe edemediklerini ileri sürdüler. Diğer yandan bu başarısızlığı ele alarak Ordu aleyhindeki propagandaları şiddetlendirdiler. Bunun üzerine TBMM hükümeti, 9 Kasım 1920 tarihinde milli ordunun muntazam kuvvetler halinde kurulmasını kararlaştırdı. Batı cephesinde komutan olan Ali Fuat Paşa Moskova Büyükelçiliğine gönderildi. Batı cephesi; Kuzey Cephesi komutanı Albay İsmet (İnönü) ve Güney Cephesi komutanı Albay Refet (Bele) olmak üzere ikiye ayrıldı.⁸⁵

3.3. İsyancılar ve Çerkez Ethem Olayı

İstanbul Hükümeti ve İngilizler Milli mukavemeti önlemek üzere Anadolu'da isyanların çıkmasını teşvik etmiş ve desteklemişlerdir. Bu isyanların başlıcaları, İngilizlerin silahlandığı Kuvay-ı inzibatiye Kuvay-ı Muhammediye adıyla İngiliz Rahip Fru'nun teşvikiyle başlatılan Aznavur İsyanı, Damat Ferit Paşa'nın desteklediği Düzce-Hendek ve Adapazarı isyanları, Fransızların desteklediği Konya ve Milli aşiret isyanları, Yenihan, Yozgat, Boğazlayan ve Çopur Musa isyanlarıdır.

İsyancılar Milli Kuvvetleri oyalanmış zayıflatılmış ve Yunan ilerlemesini hızlandırmıştır.

Türk - Yunan ilişkilerinde, incelenmesi gereken bir konuda Çerkez Ethem olayıdır.

Günümüzde bile Yunanistan'da Çerkez dernekleri varsa ve Çerkez Ethem'i bir kahraman gibi gösterip bu konu canlı tutulmaya çalışılıyorsa, Çerkez Ethem olayının iyi binmesi önem taşımaktadır.

Çerkez Ethem'de (1885-1948) Kafkasyadan göç eden Marmara yöresine yerleştirilen soylu Çerkez ailelerinden Ali beyin beş çocuğundan en küçüğüdür. Harb okulunda okuyan ağabeyleri Reşit (Manisa Mebusu) ve Yüzbaşı Tefvik Beyler gibi subay olmak istedi, ancak zabıt vekili (Astsubay okuluna giderek) süvari Başçavuşu oldu. I nci dünya harbinde çeşitli cephelerde görev aldı. 15 Mayıs 1919'da Yunanlıların İzmir'i işgal etmesi üzerine Bandırma civarında gençlerden kurduğu çete ile Rauf (Orbay) Bey'in isteği üzerine milli kuvvetlerle destek sağladı. Salihli cephesini oluşturdu, Aznavur isyanının bastırılmasında büyük yararlılıklar gösterdi. Yozgat – Düzce – Bolu ayaklanmalarının ayrıca bastırılmalarına ve İstanbul Hükümetinin gönderdiği İzmit'te ki Kuvayı İnzibatiye kuvvetlerinin dağıtılmasında Ali Fuat Paşanın milli kuvvetleriyle beraber çarpıştı.

Demircide Yunanlılara ilk büyük darbeyi indirdi. Bursa'nın düşmesi üzerine TBMM'ne karşı olan gruplar, "Düzenli Ordunun başarılı olamayacağını" Çerkez Ehem kuvvetleri gibi Milis kuvvetlerinin esas anınmasını propaganda etmeye başladılar. Bilhassa ağabeyleri Reşit ve Tefvik Beyler Çerkez Ethem'i kıskırtarak Batı cephesi komutanlığı emrine girmemesini telkin ettiler.

İşyanları bastırmada ve milli kuvvetlere yardım etmede faydalı olan ve "Kuvayı Seyyare ve Kuvayı Tedibiye" umum kumandanı ünvanı verilen Ethem bey TBMM'nin kararına karşı geldi ve Batı cephesinde görev almayı reddetti. TBMM Reisi Mustafa Kemal paşa Batı cephesi komutanı İsmet (İnönü) Paşa ile arasındaki anlaşmazlığı gidermek üzere Ethem beyi yanına alarak Bilecik e doğru yola çıktı.

Eskişehirde Mustafa Kemal Paşanın treninden gizlice ayrılan Ethem bey kuvvetlerinin başına geçerek TBMM'ye cephe aldı. Bakanlar kurulu 22 Aralık 1920'de toplanarak Ethem beyi kazanmak ve menfi tutumundan vazgeçirmek için son bir teşebbüs yapılmasına karar verdi.

Reşit (Ethem'in büyük ağabeyi), Celal (Bayar), Kılıç Ali, Karesi Milletvekili Vehbi ve Eyüp Sabri (Hayırlıoğlu) Beylerden oluşan bir heyet görüşmek üzere Ethem beyin karargahına gitti Ethem bey uzlaşmaya yanaşmadığı gibi;

- Güney cephesi komutanı Albay Refet Bey'in görevden alınmasını
- Batı cephesi komutanlığında kendisine karışmamasını isteyerek
- Mustafa Kemal Paşa'yı da her iki komutanı tutmakla suçladı

Bunun üzerine TBMM 27 Aralık 1920 de yayınladığı kararnamede;

1. Kuvayi Seyyare (Ethem'in kuvvetleri) diğer askeri birlikler gibi kayıtsız ve şartsız TBMM'nin kanunlarına uymak zorundadır,
2. Bu komutanlık askeri vazifelerle ilgili teklif ve düşüncelerini bağlı olduğu Batı Cephesi komutanlığına yapar,
3. En yüksek makam Başkomutanlıktır.

kararlarını alarak Ethem beye karşı tavrını koymuş oldu. Ancak bu kararları dinlemeyen ve isyan bayrağını açan Çerkez Ethem artık bir asi olmuş ve Milli Mücadeleye zararlı hale gelmişti. Çünkü bölgesinde halktan zorla vergi topluyor, mahkeme kurarak masum insanları asıyor, kaymakamları görevden alıyordu. İsyen eden Çerkez Ethem bir yandan Yunan başkomutanlığı ile görüşmeler yaparken, diğer yandan Sadrazam Damat Ferit Paşaya başvurarak TBMM'nin ordularına karşı savaşmak için kendisine görev verilmesini istedi.

Yunan kuvvetleriyle koordineli hareket etmek üzere yaptığı anlaşma ve İstanbul Hükümetinden aldığı destekle I nci İnönü savaşının başlamasına dokuz gün kala kritik bir zamanda 61 nci Piyade tümeninin sorumluluk bölgesi olan Kütahya istikametinde Türk kuvvetlerine taarruz etti. Amaç Türk kuvvetleri Çerkez Ethem'le uğraşırken Yunanlıların taarruzunun başarılı olmasıydı. Nitekim Yunan ordusu iki ayrı istikametten kuzeyde Bursa İnönü-Eskişehir'e, Güneyde Uşak'tan Afyona doğru taarruza başlamışlardı. Batı cephesi komutanlığı Başkomutanlıktan aldığı direktifle cesur bir kararla Yunan ordusu İnönü önlerine gelmeden cepheden çektiği üç tümen (iki piyade 7 süvari alayı) kuvvet ile Çerkez Ethem'in bir tümene ulaşan kuvvetine

taarruz etti. Kütahya da bozguna uğrayan Çerkez Ethem 29 Aralık 1920'de Gediz'e çekildi. Yunanlılara sığınan ve onlarla tam bir işbirliği yapan Çerkez Ethem Yunanistan'a gitmiş orada yaşamış ve Amman'da ölmüştür. TBMM kararı ile Çerkez Ethem ve her hareketinde onu destekleyen ağabeyleri Reşit ve Tevfik beyler vatan haini ilan edilmişlerdir.

3.4. Milli Ordunun Yunanlılara Karşı Savaşları

3.4.1. İnönü Muharebesi (6-10 Ocak 1921)

Batı cephesinde milli ordunun Yunanlılar la yaptığı ilk önemli savaştır. Bu savaş 9 ve 10 Ocak 1921 günlerinde Eskişehir'in 40 km kadar kuzey batısında Gündüzbey İnönü hattında oldu. İzmir'in işgalinden Birinci İnönü savaşına kadar geçen sürede bir yandan Milli kuvvetler (Kuvayi Milliye) ile Yunan ileri hareketi durdurulmaya çalışırken öte yandan Milli Ordunun yeniden kurulması ve düzene sokulmasına önem verilmişti. Ordu kuvvetlenmedikçe sayı ve silahı üstün olan Yunan ordusu ile ciddi bir savaşa girilmek istenmiyordu.

Yunanlılar aldıkları haberler üzerine Milli Ordunun teşkilat ve savaş kabiliyeti hakkında bilgi edinmek amacıyla Bursa'daki birliklerinden 20 000 kişilik kuvveti Eskişehir yönünden keşif niteliğinde bir taarruzla görevlendirdiler. Düşmanın bu muhtemel hareketi haber alındığı zaman Batı cephesi birliklerinin çoğu Gediz'de idi.

Yunanlıların 6 Ocak'ta Bursa'dan Eskişehir'e doğru ilerlemeye başladığını öğrenen Batı cephesi kumandanı Albay İsmet İnönü kuvvetlerinin büyük bir kısmını İnönü mevzilerine çekti. 9 ve 10 Ocak günlerinde Gündüzbey – İnönü hattında çetin savaşlar oldu. Türk Birlikleri üstün Yunan kuvvetlerine karşı mevzilerinde başarılı bir savunma savaşı yaptılar. (Kroki.1)

Garp cephesi kumandanlığı için bu hareketin amacı Eskişehir demiryolu stratejik mevkiinin savunulmasıydı. 11 Ocak'ta Yunanlar savaş alanını terk ederek çekilmeğe

başladı ve Bursa yakınındaki eski mevzilerine kadar takip edildi. Bu savaşta Yunanlılar insan ve silahça Türk kuvvetlerinden üç kat üstündüler.

Garp cephesi birliklerinin subayları yoktu ve bu arada çok önemli olan kol ve katarlar da henüz teşkil edilememişti. Buna rağmen kurtuluş savaşının bu ilk önemli savaşının kazanılması Türkler için büyük başarıydı.

Londra Konferansı (21 Şubat-11 Mart 1921)

I inci İnönü savaşının yeni kurulan Türk ordusunun zaferiyle sonuçlanması üzerine itilaf devletleri Sevr antlaşmasını tadil (değiştirme) etmenin mecburiyetini hissederek Londra'da bir konferans toplamaya karar verdiler. Bu konferansa zaferi kazanan T.B.M.M. Hükümetini değilde İstanbul Hükümetini ve Yunanistan'ı resmen davet ettiler. Ancak Osmanlı Heyetinin arasında Ankara temsilcisinin bulunmasında isteniyordu. İtilaf devletleri bu davranışlarıyla Anadolu'daki milli hükümeti hala meşruu saymadıklarını göstermek istiyorlardı.

Londra Konferansının, Türk Milli Mücadele Tarihinde önemli bir yeri vardır.Bu konferans; Sevri kabul eden ve teslimiyetçi bir tutum takınan İstanbul Hükümeti ile, kararlılığı ve Türk Milletinin, bağımsız yaşaması uğruna bütün yokluklara katlanarak kendini kabul ettiren T.B.M.M. Hükümetinin hakimiyet mücadelesini yansıtmayı yönünden önem taşımaktadır.

23 Şubat 1921 tarihli oturumda hem İstanbul hem de Ankara hükümetlerinin temsilcileri dinlendi.

İtilaf devletleri Sevr antlaşmasının hemen aynısını küçük değişikliklerle Türklerin ve Yunanlı'ların kabul etmesi için ileri sürdüler Türk heyete ilk olarak Anadolu'nun boşaltılmasını istedi ve Misak-ı Milliye izah etti Yunanlı'lar ise ne Sevr deki küçük değişiklikleri kabul ettiler nede Anadolu'yu boşaltmaya razı oldular. Konferans bir sonuç vermeden dağılmış ve bunun üzerinden On

gün geçmeden Yunan orduları bütün cephelerde taarruza geçmişlerdir. Londra Konferansı' nın çalışmalarından kalıcı bir sonuç çıkmamıştır.

3.4.3. II nci İnönü Muharebesi (27-31 Mart 1921)

Birinci İnönü savaşında yenilgiye uğrayarak Bursa bölgesine çekilen Yunanlılar, gün geçtikçe kuvvetlenmekte olan Türk ordusunu kesin yenilgiye uğratmak amacıyla 23 Mart 1921'de üç tümenle Bursa'dan İnönü istikametinde ve iki tümenle Uşak'tan Afyon yönünde ileri harekete geçtiler. Yunanlıların bu hareketlerinin siyasi sebebi Türk hükümetine Londra konferansı kararlarını kabul ettirmektir.

Yunan ordusu insan gücü yönünden 2, Makineli Tüfek yönünden 8 Topçu ateşi yönünden 1,5 misli üstündü Türk Ordusu sadece süvari gücünde üstünlük sağlayabiliyordu

Türk tümenlerinde top, makineli tüfek araç ve gereç henüz çok eskiydi. Kesin sonucun yine İnönü mevzilerinde alınmasını kararlaştıran Türk başkumandanlığı, Afyon bölgesinde üç piyade ve bir süvari tümenini İnönü mevziine kaydırıldı ve Uşak'tan Afyon yönünde ilerleyen düşmanı oyalamaya karar verdi. (Kroki.2)

27 Mart'ta Bursa yönünden İnönü mevziine gelen Yunanlılar, 28 martta iki tümenle demiryolu kuzeyinden, bir tümenle de demiryolu güneyinden saldırıya başladılar. İlk gün Yunanlıların eline geçen mevzii bazı kesimleri Türk tümenlerinin süngü hücumları ile geri alındı.

30 Mart'ta düşman son bir gayretle yeniden saldırıya geçti. Fakat her tarafta kolaylıkla geri atıldı. 31 Martta Türk birlikleri artık düşmana karşı tamamiyle üstün bir durum alarak karşı taarruza geçtiler. Düşman kurtulmayı başarı sayarak Bursa yönünde çekilmek zorunda kaldı ve eski mevzilerine kadar takip edildi.

3.4.4. Aslıhan Muharebeleri (7-12 Nisan 1921)

II. İnönü Muharebesinden sonra güneyde bulunan Yunan I nci kolordusu taarruzla Afyon'u ele geçirdi. Yunan 1 nci kolordusunu imha etmek üzere güney cephesi komutanlığının yaptığı harekâta Aslıhan muharebesi denmektedir. (Kroki.3)

Bu muharebede Afyon'un doğusunda bulunan 3 piyade Tümeni ve 4 süvari tugayı ile 1'nci yunan kolordusuna taarruz ederek onu tespit ederken, Altuntaş Bölgesinde bulunan 3 piyade tümeni ile Dumlupınar istikametinden taarruz ederken, 1'nci ve 2'nci süvari tümenleri ile Murat Dağının gerisinden 1'nci Yunan kolordusunun gerilerine kuşatıcı bir taarruz yapılmıştır.

Ne yazık ki 1'nci Yunan Kolordu Komutanı Türk Taarruz planını iyi değerlendirerek süratle Afyon'u boşaltmış ve tahkimli Dumlupınar mevzilerine çekilerek imhadan kurtulmuştur.

3.4.5. Kütahya - Eskişehir Muharebesi (10-20 Temmuz 1921)

Yunanlılar bu büyük yenilgilerinin öcünü almak üzere dört aylık bir hazırlıktan sonra yeni bir taarruza karar verdiler. Kral Konstantin, taarruzdan önce yaptığı basın toplantısında gazetecilere, Ankara'da mülakat için randevu vermiş Yunan Başkomutanı Ankara'da yapılacak geçit töreninde takacağı bütün nişanlarını da yanına almıştı.

11 Haziran 1921'de, Yunan Kralı Konstantin, İzmir'e gitmek üzere Yunanistan'dan ayrılmadan önce şu bildiriği yayınlamıştı:

"Elenizmin yüzyıllardır savaştığı o yerlerdeki ordunun başına geçmek üzere yola çıkıyorum. Misyonunu gerçekleştirmek üzere coşkunca ilerleyen bu soyun savaşçıları, Tanrının yardımıyla, parlak zaferle sonuçlanacaktır. Büyük dedelerimizin

üstünlüğü gibi, bizim üstünlüğümüz de, oralarda en yüce hürriyet, eşitlik ve adalet ülkülerinin gerçekleştirilmesini sağlayacaktır. Ordularımızın önderi, soyumuzun geçmiştir. Bu parlak uygarlık geçmiştir, bize vahametini müdrük olduğumuz görevler yüklemektedir. Bu görevleri yerine getirmeye tamamen yetenekli olduğumuzu ilan hakkımız vardır. Böyle bir hakkı bize veren, kutsal birliği, eşsiz bağlılığı ile Yunan milletidir. Tanrının yardımına, kahraman ordumun heyecanına ve Elen basiretinin sarsılmaz gücüne, moraline güvenerek, milletin yüce iradesi beni çağırdığı için oraya gidiyorum".⁸⁶

13 Haziran'da İzmir'e gelen Kral Konstantin, burada da Yunan ordusuna hitaben şu bildiriye yayınladı:

Askerler!

Vatanın sesi beni yeniden sizin kumandanızı almaya çağırdı. Kralınızdan size yürekten selam! Milletin kurtuluş savaşındaki azimli çarpışmalarından gurur duyuyorum. Şampiyonluğunu yaptığınız asil ülküleri unutmuş değilsiniz. Bu kutsal toprak üzerinde, dünyanın hayran olageldiği eşsiz uygarlığı, işte tam bu noktada yaratmış olan Elen ülküsü için çarpşıyorsunuz. Sizin değeriniz savaşın başarısını sağlayacaktır. Sizin erdeminiz, fedakârlığınızı garanti edecektir ve zaferleriniz, yeniden yaratılacağına layık olduğumuz eşsiz uygarlığı çiçeklendirecektir. Çocuklarımıza miras olarak, büyük dedelerimize ve bizlere layık bir görev bırakacağız.

Askerler!

Hepiniz bu görevde beraber, tek ve bölünmez Yunanistan aşkıyla dolu, büyük ve ölmez misyona kendinizi adanmış olunuz. İleri! Kralınız sizinle beraberdir. Sizi vatanın emrettiği yere götürmektedir. Tanrı takdis etsin".⁸⁷

Yunanlılar yaptıkları genel seferberlikte kuvvetlerini 11 tümene çıkardılar. Türk ordusu bütün çabalara rağmen seferberliğini ve teğkilatlanmasını tamamlayamamığtı.

1 Yunan Tümeni mevcut yönünden 3 Türk tmeninden daha fazla idi. 15 Türk Tümeni aslında 4-5 Tümen gücünde idi.

Yunanlılar, Anadolu ‘da iği daha fazla uzatmadan kesin sonuç almak maksadıyla Türk Ordusuna karėı, beğ tümele cepheden, altı tümenlik bir kuvvet çoğunluğuyla da güney kanattan (Dğer – Seyitgazi) yönünden 10 Temmuz 1921 günü saldırıya geçtiler. (Kroki.4)

Geyve boğazından Afyon’a kadar uzanan cephedeki bütün kuvvetlere İsmet Pağa komuta ediyordu. Üstün kuvvetlerle bağlayan Yunan taarruzu hızla geliğti. 13 Temmuz’da Afyon, 17 temmuzda Kütahya ve 20 temmuzda Eskiğehir Yunanların eline geçti. 21 Temmuzda Türk Ordusunun yaptığı karėı taarruzda geliğemeyince daha elveriğli Şartlar içinde dvğmek için bu bir haftalık bunalımlı savaŐlardan sonra Türk Ordusu, Mustafa Kemal’in emriyle Sakarya doğusuna çekildi. Bu ekilme ve Yunan ilerlemeleri bütün yurttta ve TBMM’de büyük heyecan uyandırdı. Harp sanatından anlamayanlar Ordunun bu ekiliğini büyük bir yenilgi sandılar Büyük Millet Meclisinde tartıŐmalar ve hiddet son dereceyi bulmuŐtu. Son umudun yitirildiğine inananlar da vardı. Milli davaya zararlı olabilecek bu telaŐı yatıŐtırmak için Büyük Millet Meclisine gereken açıklamalar yapıldı ve ulusa bir genelgeyle Şu bildiri yanıldı: “Düşmanın ilerleme ihtimaline karėı halkın, kesinlikle tereddüt ve kuŐku duymasına yer yoktur. Düşmanın Anadolu ve içerlerine doğru uzanmak isteyen kolları mezarlarına yaklaŐıyor; bu yeni sefer, düşmanın ölüm yolculuğudur. Tanrının yardımı, yakın olaylar bu sonucu gösterecektir.”

Bu tedbirlerden başka TBMM’den on beğ kişilik bir heyet cepheye giderek ordunun durumunu yakından gördü ve dönüŐte kuvvetlerimizin çok iyi durumda olduklarını mebuslara anlattı. Fakat bütün bu yatıŐtırıcı çalıŐmalara rağmen Meclis; ileri-geri

tartışmalarla dalgalanıp duruyordu. Mustafa Kemal'in, Ordunun başına geçmesi istendi. Millet'in ve Meclis'in son umudu ondaydı.

Mustafa Kemal Başkomandan Oluyor:

Mustafa Kemal ordunun başına geçmek için Meclis'in bütün yetkilerini üç ay süreyle kendisine devretmesini istedi. 5 Ağustos 1921 tarihli bir kanun ile Meclis, istediği yetkileri ve Başkomutanlık sıfatını Mustafa Kemal'e verdi. Böylece, Erzurum Kongresi sırasında bütün sıfat ve memuriyetlerinden ve askerlikten çekilmiş olan Mustafa Kemal Paşa, Ulusal iradeyle ve Meclis Reisi olarak askerlikteki en sorumlu fakat en şerefli görev olan Başkomutanlığa yükselmiş bulunuyordu.

3.4.6. Sakarya Muharebesi (23 Ağustos – 13 Eylül 1921)

Türk tarihinin dönüm noktası olan Sakarya savaşını derinliğine incelenmenin Türk Yunan ilişkilerinin iyi anlaşılması yönünden faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Kütahya – Eskişehir muharebelerinden sonra Yunan siyasi ve askeri yetkilileri Kral Konstantin'in başkanlığında 27 Temmuz 1921' de Kütahya'da bir harp meclisi topladılar. Bu harp meclisinde iki ayrı fikir çarpışıyordu:

I nci görüş, Yunan ordusunun Türk ordusunu imha edecek ve Anadolu'yu işgal edecek gücü olduğunu savunanlar, Kral Konstantin, Başbakan Gonaris, Harbiye Nazırı Teodokis, hükümetin askeri müşaviri Stratikos idi.

II nci görüş, Ankara'yı ele geçirecek ve Türk ordusunu imha edecek bir gücün olmadığını savunanlar Ordu komutanı General Papulas ve Ordu Kurmay Başkanı General Pallis idi.

Yunan siyasi ve Askeri karar organları arasında bir fikir ayrılığı vardı. Siyasiler Megali idea'nın esiri olmuşlardı. Askerler gerçeği görüyorlar ileri hareketin mağlubiyet olabileceğini değerlendiriyorlardı.

Başta Kral Konstantin olmak üzere birinci fikri savunan grup galip geldi. Kralın Başkanlık ettiği Harp Meclisi Yunan ordusunun Ankara'yı ele geçirerek Türklüğü Anadolu'da yok etmek üzere taarruz etmesine karar verdi.

Mustafa Kemal Paşa Adana, İzmit ve Orta Anadolu'daki bütün kuvvetleri Sakarya'da topladı ve bütün kaynakların yönetimini doğrudan doğruya eline aldı.

T.B.M.M. Tekaluf-u Milliye (Milli mükellefiyet) kanununu çıkartarak her evin Orduyu destekleyecek şekilde katkıda bulunmasını sağladı.

Anadolu halkı en yoksul dönemini yaşıyordu. Yunan Ordusu ise; arkasında İngilizlerin bitmez tükenmez kaynaklarıyla destekleniyordu. Bizim taşıt yollarımız ve araçlarımız berbattı. Ordunun bütün ikmali merkep, katır, deve ve çoğu da kağıyla yapılabilmekteydi. Erkekleri savaşta olan Türk kadınları, bebeklerini sırtlarına sarmış, cephane ve yiyecek yüklü hayvan ve arabalarını tarihin kaydetmediği bir sabır ve iman ile cephenin ön saflarında dövüşen erlere kadar götürüyorlardı.

22 gün ve 22 gece süren Sakarya Meydan Muharebesi 100 km uzunluğunda bir cephe üzerinde yapıldı ve tarihin en kanlı muharebelerinden biri oldu. Yunanlılar Megali İdea, yani Büyük Yunanistan, için Türkler ise Vatanlarını kurtarmak ve bağımsız yaşamak için çarpıştılar. Bir aralık atından düşen ve kaburga kemiği kırılan Mustafa Kemal. Yaralı olarak sedye üzerinden hareketi idare etti. Bir çok defalar Türk müdafaa hattı bazı noktalarda parçalandı. Fakat başkumandanın "Müdafaa hattı yoktur, müdafaa sathı vardır. O satıh bütün Vatan'dır. Vatanın her karış toprağı vatandaş kanı ile ıslanmadıkça terk olunamaz." Tarihi emri üzerine, Türk ordusu oynak bir müdafaa sistemi uygulamaya başladı. Yunan kuvvetleri bir aralık Ankara'nın 50 kilometre güneyine kadar yaklaşmaya muvaffak oldu. Top sesleri artık Ankara'dan işitiliyordu buna rağmen her bozulan Türk savunma mevziinin arkasına yenisinin kurulması 6 Eylül 1921'den itibaren Yunan tearuzlarını zayıflattı. Bunun üzerine Türk

Başkumandanlığı, cephenin merkezinden ve sol kanadından kaydırıldığı kuvvetlerle takviye ettiği sağ kanadından düşmana karşı taarruz yaptı. Müteakip günlerde bütün kuvvetleri bu taarruza iştirak ettiler. Düşman ordusu bu taarruz karşısında sarsılarak geri çekilmeye başladı. (Kroki. 5)

Başkumandan, Sakarya Zeferini 12 Eylül 1921 günlük emri ile ve şu satırlarla müjdeledi:

“Yirmi bir gün devam eden Sakarya Meydan Muharebesi ordumuzun tam bir zaferiyle son bulmuştur”

Zafer müjdesi Türk semaları altında misli görülmemiş ulvi bir heyecan uyandırdı. Her tarafta zafer şenlikleri yapılırken Vekiller Heyeti, Mustafa Kemal ve İsmet Paşaları telgrafla tebrik etti.

Bundan sonra Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal’e Gazi unvanıyla Müşir (Mareşal) rütbesini verdi (19 Eylül 1921).

Sakarya Meydan Muharebesi’nden sonraki bir yıl içinde, Türk ve Yunan ordularının tavırları, milli karakter bakımından yazar (Mikusch) tarafından şöyle değerlendirilmiştir:

"Bu iki orduda, zamandan etkilenme şekli farklıdır, karakterler farklıdır. Türk, bekleyebilme yeteneğine sahipti, sabrı taşmadan bekleyebiliyordu. Soğukkanlıydı, çevresindeki dünyayı pek az umursayabilme gücünü gösterebiliyordu, tok gözlüydü, azla yetinebiliyordu, köylü alışkanlıklarından kaynaklanan basit bir alçak gönüllüğü vardı; bütün bunlar şimdi onun için bir avantaj olmuştur. Sabretmede, yoksulluğa katlanmada, hiç sona ermeyecekmiş gibi görünen sıkıntılara, aksiliklere dayanmada, düpedüz hiçbirşey yapmadan durabilmede daha güçlü olanıydı. Daha az düşünüyordu, bu nedenle de çaresizliğe daha kolay rıza gösteriyordu. Çok eskiden beri büyüklerin buyruklarına itaat etmeye alışmıştı. Ona savaşmak buyruğu verilir, savaşır; ona sabret denir, sabreder, nedenini ve niçin ini sormaz. Aynı zamanda gerçekten demokratik bir

bağla, üstü ve astı birbirine kenetlenmiştir. Subayları üstlendikleri yüksek görevlere ve sorumluluklara rağmen hiçbir imtiyazlı durum istemez, basit askerin yoksul hayatını paylaşır, aynı sıkıntılara katlanır...

Yunanlı, Avrupalı Yunanlı böyle değildir. Büyük umutları vardır, ruhça ve bedence hareketlidir, kararsız mizaçlıdır, kanına işlemiş bulunan bir şeyler yaratma, bir şeyler yapma dürtüsüyle, hızı giderek artan bir tempoda daha büyük, daha olağanüstü işlere yönelmeye yeteneklidir. Fakat uzun süre beklemeye dayanamaz, sabrı çabucak tükenir, hareketsizlik halinde heyecanı felce uğrar; boş kalmak ve can sıkıntısı onun duyarlı sınırlarını örseler, bir eylemde bulunmadan bekleyip durmak, iradesini harabede bilir. Rahat yaşamaya alışmıştır, yokluklara katlanamaz; böyle bir duruma düşmek, bedenini ve daha ağır bir biçimde de ruhsal yapısını zedeler. İçine sokulduğu ortamı "yazgım buymuş" diye uysalca kabullenmeyi bilmez, aksine şiddetle tepki gösterir. Düşüncesi asla dinginlik hali tanımaz, kendi kendisiyle baş başa kalınca ve bu baş başa kalma süreleri uzadıkça sorular yöneltir, zihni bulanır, kuşkulara kapılır, güveni sarsılır, inancı körlenir... Böyle hiçbir şey yapmadan, üstelik hiç aralıksız bir gerilim içinde bekleme, sınırları daha güçlü olanın -tabiidir ki bu sırada istifini bozmadan durabilenin- işine yarayacaktı; böyle olan da Türklerdi. Yunan ordusu durgun su gibi kokuşma belirtileri gösteriyordu. Gem vurulamayan içgüdüler yüzeye çıkmış, ruhları sarsılmıştı; bu ruhlar şimdi büyük bir ülküyle [Megali İdea] coşmuyordu artık..."⁸⁸

1683'te Viyana önlerinde başlayan Avrupalıların karşısındaki çekilmelerimiz Sakarya Meydan Savaşıyla bu geri çekilişin son noktasını teşkil etmiştir. Sakarya zaferi, Türk topraklarının taksim projeleriyle Türk milletini esir etme emellerinin iflas günüdür. Büyük Avrupa devletlerinin milli misakımızı tanımaya başlamaları da Sakarya Zaferinin etkisiyle olmuştur.

3.4.7. Büyük Taarruz (26 Ağustos – 9 Eylül 1922)

15 Mayıs 1919 'da İzmir 'e çıkan ve orduları terhis edilmiş Türk Topraklarında kolayca ilerleyen Yunan Ordusu ; I. ve II. İnönü Savaşları ile

yıpratılmış , Sakarya savaşıyla da taarruz gücü kırılmıştır. Yunan Genel Kurmayı , Batı Anadolu 'ya sahip olmak ve ileride yeni harekâta girişmek maksadıyla Eskişehir –Afyon-Uşak mevziini tahkim etmiş ve savunmaya geçmiştir. Bu arada Yunanlılar Türklerin Sevr Anlaşmasının şartlarını kabul etmeye mecbur bırakmak bahanesiyle İstanbul'u işgal etmek ve Megali İdea 'nın son hedefi olan İstanbul' u ele geçirmek amacıyla siyasi bir atak yapmak istediler.

Yunan Hükümeti 29 Temmuz 1922 ' de İtilaf Devletlerine “ Türkleri barışa zorlamak için tek çarenin İstanbul'un Yunan ordusu tarafından işgali olduğunu” iddia eden bir nota vermişti. Fransa ve İtalya hükümetleri bu isteğe kesinlikle karşı çıkmış, İngiltere de müttefiklerinin bu arzularına boyun eğmiştir. Yunan Kralı Konstantin, Bizans döneminde İstanbul'u kuran I. Konstantin'in tahtına oturmak hayali içindeydi. Eğer Yunanlılar' ın bu istekleri kabul edilseydi, İstanbul'un işgali için Anadolu' dan çekecekleri kuvvetlerle, büyük taarruzun karşısında daha zayıf bir duruma düşecekler ve imhaları daha kısa sürede gerçekleşecekti.

Yunanlıların Savunma Planı;

Yunan genelkurmayı, Güney Bölge dağlık olduğundan Türk Ordusunun, Eskişehir-Bursa istikametinden taarruz edeceğine karar vermişti

Türk Ordusunun Taarruz Planı;

Türk ordusunun düşman mevziinin 3 ayrı yerden yarılmasına dair, 3 ayrı plânı vardı. Bu plân Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın fikrine göre Genelkurmay Başkanı Fevzi Çakmak Paşa tarafından bizzat yapılmıştı.(Harita.1)

3 ncü plan olan, Düşman mevziinin güneyinden Sincanlı istikametinden yarılması, arazi yarmaya müsait değildi. Sarp Ahır Dağları engeldi. Ancak bu plânın tatbiki düşmanın çekilme yollarını keser. İhtiyatlarını kuşatır. Riskli , fakat başarı vaat eden bir plândır.

Bu tatbikine çok itirazlar oldu. Hatta I. Ordu Komutanı ve Mustafa Kemal Paşa'nın Akademisinden hocası Nurettin Paşa, Eğer Akademiye böyle bir hal tarzı ile karşıma gelseydim size not vermezdim.” demişti.

Başkomutan Mustafa Kemal Paşa: “Hocam sen haklısın. Ancak, burası muharebe meydanı! Büyük riskler, büyük zaferler kazandırır.” demiş ve düşmanın karşı taarruz yapamayacağını izah ederek Nurettin Paşa'yı ikna etmişti.

Taarruz Başlıyor 26 Ağustos 1922;

26 Ağustos 1922 günü saat 04.30'da Türk topçusunun “Hazırlık ateşi”, tam isabetle , düşman mevzilerinin üzerine oturdu. Türk Ordusu Yunan, tel engellerini darmadağın etti. 2nci hat mevziini ele geçirdi.

27-28 ve 29 Ağustos günleri de devam eden muharebe de, 2 nci Ordu , sürekli taarruzlarla ihtiyatın çoğunluğunu üzerinde bağlamış. 1 nci Ordu düşman kuvvetlerini batıdan ve güneyden kuşatmış , 5nci Süvari Kolordusu demiryolunu keserek düşmanın arkasına düşmüştür.

Yunan Ordusu Başkomutanı General Trikopis' in bütün ısrarlarına rağmen, ihtiyat kolordusunu bir bütün olarak kullanamamış, parça parça ihtiyatlarını muhabereye sokmuştur. Yunan kolorduları yeni cephe tutmak istemişlerse de muvaffak olmamışlardır.

Ancak, 5 nci Süvari Kolordusunun süratle kuzeye doğru çıkmasına , piyade tümenleri yetişememiş ve açılan kuşatma çemberinden , Uşak istikametinde 4 Yunan tümeni çekilmiştir. Bu durum fark edilmiş , bir kısım Süvari tümenleri geri gönderilerek ve Piyade Tümenlerinin de sürati arttırılarak çember kapatılmış ve böylece 30 Ağustos 1922 günü akşamı çember içinde kalan 5 Yunan tümeni imha edilmiştir. (Harita.2)

Başkomutanın verdiği ; “Ordular ! İlk hedefiniz Akdeniz’dir İleri. “ emri ile takip hareketi başlamış ve birlikler 09 Eylül 1922 günü İzmir ‘e ulaşmışlardır. 02 Eylül 1922 ‘de Yarbay Halit AKMANSU tarafından ; Yunan Ordusu Başkomutanı General Trikopis , General Diyenis, General Dimaras ve Albay Vandelis esir alınıp , Batı Cephesi Komutanına getirildi.

Mustafa Kemal Paşa ; General Trikopis’i misafir gibi karşıladı ve hatalarını harita başında kendisine söyledi.

Türkler büyük bir zafer kazanırken, Atina’da Kral Konstantin’in bütün Yunan Milleti’ne "felakete alışmayı" tavsiye eden ve "ahenk" çağrısında bulunduğu beyanata Yunan basınında yer alıyordu.⁸⁹

Türk Ordusu'nun Başkomutanı Mustafa Kemal Paşa ise Türk Milleti’ne şu beyannameyi yayınlamıştı:

Millete Beyanname,

Büyük ve asil Türk Milleti; ordularımız 9 Eylül 1922 sabahı İzmir'imizi ve yine 10–11 Eylül 1922 akşamı Bursa'mızı muzaffere tahlis ettiler. Akdeniz askerlerimizin zafer teraneleriyle dalgalanıyor. Asya İmparatorluğuna yeltenen küstah bir düşmanın muharebe meydanlarına gelmek cesaretinde bulunan ordu kumandanları ile kumanda heyetleri günlerden beri Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin esir-i harbi bulunuyorlar. Düşmanın başkumandan tayin ettiği General Trikopis birçok gece ve gündüz me'yusane muharebattan ve Erkan-ı Harbiyeleri ve kumanda ettiği ordunun elinde kalabilen bekasıyla arz-ı teslimiyet eyledi. Eğer Yunan Kralı da bugün esirlerimiz arasında bulunmuyorsa bu tacı darların şiarı esasen yalnız milletlerin saflarına iştirak etmek olduğundan muharebe meydanlarının felaketli günlerinde onların saraylarından başka bir şeyi düşünmemek tabiatlarındandır.

Garb fabrikalarının elik zırhlarıyla kaplanan muazzam Yunan orduları artık Anadolu dağlarında zabitleri tarafından terkedilmiş zavallı sürüler, cinayetlerinden tedehhüş* ederek kudurmuş kitleler ve ağaç diplerinde kalmış dermansız yaralılarından ibaret kaldı. Düşman ordularının malzeme-i harbiyyesi heman sülûsan itibarıyla topraklarımızdadır. Düşmanın esirlerden başka insan zaiyatının yüzbinden ne kadar fazla olduğunu tayin etmek müşkildir. Fakat selahiyet-i resmîyye ile milletimize tebşir ederim ki bizim insan zaiyatımız dörtte üçü hafif yaralı olmak üzere onbin nüfusa balığ olmaktadır.

Büyük Türk Milleti! Ordularımızın kabiliyet ve kudreti düşmanlarımıza dehşet, dostlarımıza emniyet verecek berkemal ile tezahür etti. Millet orduları ondört gün zarfında büyük bir düşman ordusunu imha etdiler. Dört yüz kilometrelik fasilasız bir ta'kib yaptılar. Anadolu'daki bütün memalik-i müstevliyemizi istirdad eylediler. Bu büyük zafer münhasıran senin eserindir. Çünkü İzmir'imizi istirasat-ı siyasiye neticesinde adeta memnunen düşmana teslim eden heyetlerle milletin hiçbir münasebeti yok idi. Bursa'mızı istila eden Yunan kuvvetleri ise ancak imparatorluğun askeri teşkilatıyla tevhid-i amal ve tevhid-i hareket ederek muvaffak olmuşlardı. Vatanın halası milletin rey ve iradesi kendi mukadderatı üzerinde bila kayd ve şart hakim olduğu zamandan başlamış ve ancak milletin vicdanından doğan ordularla müsbet ve kat'i neticelere ermiştir.

Büyük ve necib Türk Milleti, Anadolu'nun halası zaferini tebrik ederken sana İzmir'den, Bursa'dan Akdeniz ufuklarından ordularının selamını da takdim ediyorum.

Türkiye Millet Meclisi Reisi

Başkomutan Mustafa Kemal⁹⁰

15 Mayıs 1919 günü İzmir'e çıkan Yunan ordusunun, Anadolu macerası bu büyük Zaferle sona erdirilmişti. Sakarya savaşından sonra, Türk ordusunu Anadolu içlerinde imha edemeyeceğini anlayan Yunanistan, Avrupa devletlerinin kendisine verdiği Doğu

projesini tatbik etme yani, Türk Ordusunu imha edecek, Anadolu'dan Türkleri çıkarma görevinden vaz geçecek Megali İdeanın hedeflerinden olan Batı Anadolu'yu elde tutma ve İstanbul'u ele geçirme hedeflerine dönmüş, 29 Temmuz 1922'de İstanbul'u işgal etmeyi itilaf devletlerine teklif etmiş ve Batı Anadolu'yu elde tutabilmek için'de Eskişehir, Afyon hattında güçlü bir sonucunun mevzi inşa etmişti.

İngiliz Kur. Subayları Büyük Taarruzdan evvel Yunan savunma mevzilerinde incelemeler yapmışlar ve verdikleri raporlarda, "Türk Ordusu bu mevzileri 6 ayda aşarlarsa, 6 günde aştık diye övünebilirler." demişlerdi.

Ancak Türk Ordusu bu mevzileri 26 Ağustos sabahı birkaç saat içinde asmışlar ve Türkün gücünü dünyaya tekrar göstermişlerdi.

3.5. 11 Ekim 1922 Mudanya Mütarekesi ve Barış Dönemi,

3.5.1. 11 Ekim 1922 Mudanya Mütakeresi

Galip gelen ve zafer kazanan Ordunun Trakya'yı düşmandan kurtarması gerekiyordu. Hedef; Misak-i Milli'de belirtilen Türklüğün Ata Yurdu olan Trakya'nın tamamı idi. Ordularımız İzmir ve Bursa'yı kurtardıktan sonra Trakya'yı da Yunan Ordusundan kurtarmak için İstanbul'a ve Çanakkale istikametlerinde yürüyüşlerine devam ederken, İtilaf Devletleri durumdan telaşlandılar. Boğazların savunması için telaşlanan İngiltere Başbakanı Lloyd George müttefikleri ile İtalya'nın ve dominyonların yardımını istedi. Olumlu karşılanmayan bu istek, Lloyd George' un Türk düşmanlığı politikasının iflası ile sonuçlandı.

Bu sıralarda İstanbul'da Fransa'nın fevkalade Komiseri olarak bulunan General Pele Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek için İzmir'e gelmiş ve tarafsız bölge olarak adlandırılan, Boğazlar bölgesine, ordularımızın girmemesi gereğinin tavsiye etmiştir. Mustafa Kemal Paşa ise, böyle bir bölge tanımadığını, Trakya'yı düşmandan tamamen kurtarmadıkça, Ordularımızı olduğu yerde durdurmanın mümkün olmadığını ifade etmiştir. General Pele Franklin Boullon'u (Franklin Buyyon) görevli ve yetkili olarak

Fransa'dan Harp gemisi ile hareketini bildiren telgrafi Mustafa Kemal Paşa'ya göstermesi üzerine, Mustafa Kemal Paşa Franklin Boul'u İzmir'de kabul edeceğini bildirmiştir. Fransız, İngiliz ve İtalyan hükümetlerinin 23 Eylül 1922 tarihli ortak notaları, karşılıklı görüşmelere ışık tutmuş Edirne dahil olmak üzere Meriç'e kadar Trakya'nın bize iadesi hakkındaki isteğimizin dikkate alınacağı notada belirtilmiş ve böylece uyuşma sağlanmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'de Fransız Franklin Bouillon'la görüşmeleri, Mudanya Ateşkes Antlaşmasına ulaşan yolu açmış herhangi silahlı bir çatışmaya gerek kalmadan sorunların çözülmesine imkan vermiştir.

3 Ekim 1922'de Mudanya'da toplanan konferansta Türkiye'yi İsmet Paşa Büyük Britanya'yı General Harington, Fransa'yı General Charpg İtalya'yı General Mombelli temsil etmiştir.Çetin görüşmeler sonunda hazırlanan Mudanya Ateşkes Antlaşması 11 Ekim 1922'de imzalanmıştır.Yunanlılar Mudanya'daki Konferansa katılma imkanını bulamadıklarından hazırlanan anlaşma metnini kabul ederek, üç gün sonra imza etmiştir.

Mudanya Mütarekesinin Sonuçları;

1. Türkiye ve Yunanistan arasında silahlı çatışmaya son verilmiştir.
2. Trakya Meriç sınır alınmak üzere Türkiye'ye bırakılmıştır.
3. Yunanlılar 15 gün içinde Trakya'yı boşaltacaklardır. İtilaf devletleri Trakyayı devir alacak 1 Ay içerisinde Türkler e devir edeceklerdir.
4. Trakya'da Türklerin en çok 8000 jandarma kuvveti olacaktır.
5. Türkler, Ateşkes Antlaşmasında belirtilen sınırlar içerisinde itilaf devletlerinin askeri birliklerinin kuruldukları yerlere girmemeyi taahhüt etmektedir.

Ateşkes antlaşması imza edildiği tarihten üç gün sonra yürürlüğe girecektir.

3.5.2. 23 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşması

Kurtuluş savaşını zaferle bitiren Türkiye ile, I nci Dünya Harbinin galipleri, İngiltere Fransa, İtalya, Yunanistan, Japonya ve Romanya arasında İsviçre'nin Lozan şehrinde, imzalandı. A.B.D. anlaşmayı imzalamadı ama gözlemci olarak katıldı.

20 Kasım 1922 Salı günü Konferans Lozan ' da toplanabildi. İsmet paşa , konuşmasında bağımsızlık ve egemenlik davasına verdiğimiz önemi belirtti. “ **Çok acı çektik , çok kan akıttık , bütün uygar uluslar gibi özgürlük ve bağımsızlık istiyoruz**” dedi. İsmet Paşa' nın yaptığı bu konuşma öylesine açıktı ki, karşı tarafın temsilcileri, konferansta “**Sevr Barışının düzeltilmesinin**” söz konusu olmayacağını anladılar. Konferans'ta bazı sorunlar kolay çözümlendi. Ancak önemli konularda uyuşulmakta büyük güçlük çekiliyordu.

Konferans uyuşmaya varılamadığı için 4 Şubat 1923 tarihinde kesildi. Temsilci kurulları ülkelerine döndüler. Yeni bir savaştan her tarafın zararlı çıkacağı düşünülerek Lozan ' da 23 Nisan 1923 ' te tekrar toplandı.

Konferans' ın ikinci döneminde pürüzlü noktalar hızla çözümlendi.

Lozan Barış Antlaşması:

Esas antlaşma 143 maddedir. Boğazlar ve Trakya konuları ise ayrı birer metinle düzenlenmiştir. “ **İkâmet ve Adli Selâhiyet , Ticari İşler , Türk-Rum Azınlık Değişimi, Savaş Esirlerini Karşılıklı Verilmesi, Af, Yunanistan'daki İslam Malları, Sağlık İşleri, Adalet İşleri, Osmanlı Zamanındaki Bazı Ayrıcalıkların Düzenlenmesi, İngiliz, Fransız, İtalyan Kuvvetlerin Türkiye'yi boşaltmaları, Karaağaç, İmroz, Bozcaada'nın Boşaltılması, Yunanistan'daki Azınlığımızın Korunması** “ konularındaki düzenlemeler ayrı metinlerle tespit edilmiştir.

Sınırlar : Güney Sınırı, Hatay hariç bugünkü gibi kabul edildi, Batı Sınırı: Misak-ı Milliye göre kabul edildi. Ayrıca Karaağaç ve yöresi , Yunanistan' dan alınacak savaş tazminatına karşılık elde edildi. İmroz ve Bozcaada ile Tavşan adaları

tarafımızdan alındı. Diğer Ege adaları Yunanistan ile İtalya'nın egemenliğinde bırakıldı. Ancak Yunanistan ; Midilli, Sakız, Nikarya ve Sisam adalarını askersizleştirecekti.

Kapitülasyonlar: Kaldırılmıştır.

Azınlıklar: Bütün azınlıklar Türk uyrukludur. Doğu Trakya ile Anadolu'daki Rumlarla , Yunanistan'daki Türkler değiştirilecektir. Ancak İstanbul'un yerlisi Rumlarla Batı Trakya'daki Türkler değişime tâbi tutulmayacaklardır.

Savaş Tazminatları: Birinci Dünya Savaşı dolayısı ile bizden tazminattan , geleceğe bir borç bırakılmadan ve hiç bir şey ödemedi, büyük bir başarı ile kurtulunmuştur.

Yunanistan ise , Kurtuluş Savaşı dolayısı ile Türkiye'de büyük yakıp-yıkmalar ve zulüm yaptığını, bunların askerlik kurallarına , uluslar arası geleneklere uymadığını , bu nedenle yaptığının tazmin edilmesi gerektiğini resmen ve açıkça kabulleniyordu. Ancak Türkiye ; Yunanistan çok güçsüz ve iktisaden çökmüş durumda olmasından dolayı Savaş tazminatı hakkında , Karaağaç yöresini almakla vazgeçiyordu.

Bu barışla çözümlenmeyen Musul sorunu ile sakat olarak düzenlenen Boğazlar konusu , başka bazı meselelerle birlikte , Cumhuriyet devrinde safha safha düzeltilmiştir.

Lozan Barışı ile; Anadoluyu istila eden Yunanistan'ın malümiyeti tescil edilmiştir. Lozan Barışı, Türk Devleti için büyük bir başarıdır. Bu barışla , çökmüş Osmanlı Devleti yıkıntısı üzerinde kurulu genç Türk varlığı kabul edilmiştir.

Lozan Barışı ile Türk devleti uluslararası düzende eşit haklara sahip, tam bağımsız ve özgür olma niteliğini kazanmıştı. Birinci Dünya Savaşını bitiren antlaşmaların

hepsi, yeniklere dikte ettirildiği halde , Lozan Barışı , bütün umutlarını yitiren , savaşı en ağır şartlarla bitirmiş ulusumuzun dört yıl gibi kısa bir süre sonunda nasıl onurlu bir anlaşma yaptığını kabul ettirdiğinin , tarihte tek örneğidir.

Dört yıl içinde, yenik iken yenen olmak ve bütün büyük devletlerin karşısında eşit şartlarla konuşarak tam bağımsızlığın kazanıldığını ispat etmek, gerçekte akıllara durgunluk veren bir başarıdır.

Lozan Barışı diğer yandan uluslararası alanda en uzun yürürlükte kalan bir antlaşmadır.

3.5.3. 29 Ekim 1923 Türkiye Cumhuriyeti'nin İlanı

Birinci Büyük Millet Meclisi seçimin yenilenmesine karar vererek dağıldıktan sonra, Gazi Mustafa Kemal Paşa, yeni Meclis toplanıncaya kadar yetiştirilmek üzere, bir kısım uzman arkadaşlarını yeni bir anayasa hazırlıklarına görevlendirmişti.

13 Ekim 1923'de Anayasaya konan ek bir madde ile, Ankara'nın Türkiye Devletinin idare merkezi olarak kabul edilmesi, Devlet merkezinin İstanbul olacağı yolundaki münakaşalara son verdiği gibi, Cumhuriyetin ilanı için yeni bir adım atılmasına da sebep olmuştu. Milli Mücadelenin başından beri zaferi göğüsleyen Ankara'nın Başkent olmayı hak edişinin bir adımı ve İstanbul'a hakim olacağı fikir ve kararında bir sonucu idi.

25 Ekim 1923 günü meydana çıkan bir kabine bunalımı, Cumhuriyetin ilan sonucunu doğurmuştu. Yabancı memleketlerde de, devlet başkanı olmayan bir devlet diye, yeni Türkiye 'den bahsedildiği dikkati çekmekte idi.

28 Ekim 1923 günü akşamına kadar kabine kurulmaması üzerine, Gazi Mustafa Kemal Paşa, Çankaya köşkünde o akşam yemek sırasında arkadaşlarına; "Yarın Cumhuriyeti ilan edeceğiz" diyerek fikrini açıkla-

di, toplantıda bulunan arkadaşlarımın da bu fikri uygun bulmaları ve hararetle kabul etmeleri, ertesi gün alınacak karara destek olmalarını sağladı. Yemekten sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa ile İsmet Paşa, baş-baş kalarak bir kanun tasarısı müsveddesi hazırladılar. Bu müsvedde ile o gün yürürlükte olan 20 Ocak 1921 tarihi Anayasanın 1 nci Maddesinin sonuna, "Türkiye Devletinin şekle-i hükümeti Cumhuriyettir" cümlesi eklendi. Kanunun diğer maddelerinde yapılması gereken değişiklikleri de tespit ettiler.

29 Ekim günü Halk Fırkası Meclis Grubu, Bakanlar Kurulu teşkili meselesi üzerinde tartışmalara başlamıştı. İşin hali bir safha arz ettiğinden Gazi Mustafa Kemal Paşa'dan fikirlerini öğrenmek ve meseleye bir hal çaresi araması istendi. Bunun üzerine, Gazi gruptan bir saat müsaadet alarak gece hazırlanan müsveddeyi, bazı milletvekillerine gönderdi. Grup toplantıda da söz alarak Anayasanın değiştirilmesi zorunluluğunu açıkladı. Cumhuriyetin ilanını hedef tutan tasarımı Grup'un bilgisine sunuldu.

Fırka toplantısında, Mustafa Kemal Paşanın konuşmasında söz alan İsmet paşa, T.B.M.M. Reisi'nin (Mustafa Kemal Paşa'nın)teklifi kabule ihtiyaç katı'dır. Cihan, bizim bir seke-i hükümet görüşüğümüzü biliyor. Bu müzakeratımız bir neticeye raptedip ifade etmemek, zaaf ve tesettur idameden (devam etme) başka bir şey değildir. Avrupa diplomatlar bu hususta beni ikaz ettiler. Ethem reisi yoktur dediler. şekil açımızda reis, Media Reisidir. Demek ki siz başka bir reis bekliyorsunuz. Avrupa düşüncesi iste budur. Halbuki biz, böyle düşünmüyoruz. Millet, hakimiyetine, mukadderin, fiilen elinde bulundurmaktadır 0 halde, bunun ifadesi hukukiyesini söylemekten neden çekiniyoruz? Reiscumhur olmadan, başvekil intihâ teklifi, kanunsuz olur. Başvekil intihâ, kanuni ve mümkün kılabilmek için, Gazi Pasa Hazretlerin teklifinin kanuni kasbetmesi lazımdır".

Lehte ve aleyhte cereyan eden uzun müzakereler sonunda Cumhuriyetin ilan kabul edildi. Parti Grubundan sonra Meclis toplanarak, hazırlanan tasarının Cumhuriyet sesleri arasında gece saat 20.30'da Cumhuriyet ilan edildi. Cumhuriyetin ilanı, 1921 tarihi Anayasanın bazı maddelerinin değiştirilmesine dair 364 No. lu Kanununun kabulü ile olmuştur. Bu kanunla Anayasanın 1, 2, 4, 10, 11 ve 12. maddeleri esaslı surette değiştirilmiştir.

- 1 nci maddeye; "Türkiye Devletinin şekli-i hükümeti Cumhuriyettir" fıkrası eklenmiştir.
- 2 nci madde, 1921 Anayasasında mevcut olmayan ek bir maddedir ve "Türkiye devletinin dini islamdır. Resmi dili Türkçedir".
4. nci madde, Türkiye devletinin T.B.M.M. tarafından idare olunduğunu, Meclisin icra ve idare yetkilerini muhafaza ettiğini, ancak 'bu yetkiyi, icra Vekillerine bırakmıştır.
- 10.ncu madde, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın, TBMM umumi heyeti tarafından ve kendi azası arasından bir seçim evresi ile seçileceğini ve tekrar seçilmesinin mümkün olacağını bu madde ile, Türkiye Cumhurbaşkanı'nın Devletin başı olduğu ve bu sıfatla Meclise ve Vekiller heyetine riyaset edeceğini ifade etmektedir.

12. nci madde, "Başvekil, Reisicumhur tarafından ve meclis azası beyanında intihap olunur. Diğer vekiller Başvekil tarafından yine meclis azası arasından intihap olunduktan sonra heyeti umumiyeti Reisicumhur tarafından Meclisin tasvibine arz olunur. Meclis keyfiyeti tasvip Meclisin içtimasına talik olunur". Bu madde hukuk ile 1921 Anayasasından uzaklaşmış Meclis hükümeti yerine parlamenter rejime doğru gidilmiştir.

Bu önemli değişiklikler 29 Ekim günü yapılmış ve keza aynı gün, Cumhurbaşkanı secimi yapılarak, büyük kurtarıcı essiz devlet adamı

Gazi Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), yeni Türk Devletinin ilk Cumhurbaşkanı olmuştur.

Cumhuriyetin ilanı bütün dünyanın ilgisini çekmiş, itibarını kaybetmiş teslimiyetçi Osmanlı Devleti ve onun hükümeti yerine başarı ve prestij sahibi yeni bir Türk Devleti ve hükümeti kurulmuştur. Bu durum bütün dünyanın dikkatini Türkiye üzerine toplamıştır. Türkiye Cumhuriyetinin elde ettiği bu sonuç; Esaret altındaki bütün milletlere de örnek olmuştur.

Bu sonuç aynı zamanda Yunanistan'ın Avrupa ve Dünyadaki Prestijini de sarsmış Megali İdeasını yanlışlığını da ortaya koymuştur. Gene bu sonuç Türk'ün yok olduğu kabul edilen bir zamanda bile Dünya Politikasında dikkate alınması gerektiğini bir kere daha göstermiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK – YUNAN İLİŞKİLERİNDE KIBRIS (1918 -1930)

Türk Yunan ilişkilerinde Anadolu'da devam ederken, aynı tarihlerde Kıbrıs adasında Türk-Yunan (Kıbrıs Rum) ile ilişkiler vardı.

Türk Yunan ilişkilerinin tamamlayıcı bir bölümü olan Kıbrıs'ta da aynı ilişkilerin incelenmesi faydalı olacaktır. Konuya girmeden önce Kıbrıs'ın özet olarak tanıtılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

4.1. Kıbrıs'ın Tarihi ve Coğrafi Konumu

Kıbrıs'a dikkat ediniz, Bu Ada bizim için önemlidir”

Atatürk Osmanlılar'ın Kıbrıs'ı fethinden önce Ada; Mısırlılar, Hititler, Fenikeliler, Büyük İskender, Romalılar, Bizanslılar, İngilizler, Şövalyeler, Cenevizliler, Memlükler

ve Venedikliler tarafından idare edilmiştir. Yunanlılar sadece adada ticaret kolonileri kurmuşlardır. Fakat bir bütün olarak hiçbir zaman Yunan idaresinde bulunmamış, Helen Adası olmamıştır.⁹¹ (Harita. 3)

Tarih boyunca çevre ülkelerin ve Dünya hakimiyetini amaçlayan güçlerin Kıbrıs ile yakından ilgilenmelerinin başlıca nedeni, adanın jeostratejik önemidir. Kıbrıs Adası Süveyş kanalına en yakın Ada olup, burayı kontrol edecek bir konumdadır. Deniz Hakimiyeti yoluyla Dünya hakimiyeti kurmak isteyen İngiltere için süveyş kanalı, Kızıldeniz, Asya ve Hint okyanusu yolunun kontrol altına alınması başlıca hedef sayılmıştır. Nitekim 1571’de kendi topraklarının güvenliği için Kıbrıs’ı fetheden Osmanlı Devleti’nin bu toprağına, İngiltere göz dikmiş ve adayı ele geçirmek için Osmanlı Devleti’nin içine düştüğü güç durumdan yararlanmasını bilmiştir.

Kıbrıs, coğrafi konumu itibariyle Doğu Akdeniz’in takriben ortasına yakın bir yerde bulunmakta ve bu konumu ile bölgenin kontrol altında tutulmasında etkili olmaktadır.

Kıbrıs; jeolojik devirlerde yerkürenin oluşumunda İskenderun Körfezi’nden kopmuş iddialarını kuvvetlendirecek bir şekil taşımaktadır. (Harita. 4)’ de görüleceği şekilde, Kıbrıs’ın Anadolu’ya mesafesi 71 km. iken Yunanistan ana kıtasına uzaklığı 800 km.dir.

Kıbrıs adasının tarih boyunca hiçbir dönemde Yunan toprağı olmamasına rağmen Yunanistan’ın hedefleri içinde olması, Kıbrıs’ın Türkiye’yi güneyden kuşatıcı stratejik Türkiye’nin güney sahilleri ve limanları, keza Suriye, İsrail,Süveyş Kanalı ve Mısır’a uzanan bölgedeki deniz yolları, tamamıyla adanın etki ve kontrol alanı içinde bulunmakta, ada, Akdeniz’den gelen bütün istikametlere Ortadoğu’yu kapatmakta veya açmaktadır. Ortadoğu Devletlerinin deniz yolu ile Akdeniz’den yapacakları bütün ticari faaliyetler adanın etkisi altındadır. Ortadoğu’nun zengin petrol potansiyeli gözönüne alındığında adanın önemi biraz daha artmaktadır. Buna paralel olarak Süveyş Kanalı ile bağlanan Dünya deniz ticaret yolunda adanın etkisi ve

kontrolünde olduğu düşünülürken Kıbrıs'ın jeostratejik önemi ortaya çıkmaktadır.⁹²

İşte Kıbrıs, Akdeniz'deki bu önemli konumu dolayısıyla onu ele geçiren devletlere pek çok avantajlar sağladığından tarih boyunca jeostratejik kıymetiyle doğrudan orantılı olarak değerlendirilmiş ve devletlerin elde etmek ve elde tutmak gayretlerini ada üzerinde birleştirmesine neden olmuş, böylece doğu ile batı politikalarının zaman içerisindeki mücadelelerine sebep teşkil etmiştir.

Atatürk'ün, Kıbrıs'a hem stratejik bir ada olması bakımından, hem de stratejik adada Anavatan sevgisi ve özlemi ile yaşayan bir Türk halkı bulunması nedeni ile yakın ilgi duyduğu bilinmektedir.

Güney'de 6 ncı Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün Deniz Teğmeni olarak katıldığı bir askeri tatbikatı izleyen Atatürk, etrafında bulunan subaylara:

“Türkiye'nin yeniden işgal edildiğini ve Türk kuvvetlerinin sadece bu bölgede mukavemet ettiğini farzedelim. İkmal yollarımız ve imkânlarımız nelerdir ?” sorusunu sorar. Subaylar bir çok görüş ve düşünceler ileri sürerler. Atatürk hepsini büyük bir sabır ve metanet ile dinleyerek, elini haritaya uzatır ve Kıbrıs'ı işaret ederek:

“Efendiler, Kıbrıs düşmanın elinde olduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır.”

Ulu önder Atatürk, Şükrü Kaya Bey ile dolaştığı bir sırada ise Kıbrıs ve Oniki Ada için şunları söylemiştir:

“... Ben elimde belki yüzlerce pafta ve harita eskitmiş bir askerim. Öyle sanırım ki harita üzerinde dünyayı gözümle görmüş gibi tanırım. Fakat haklıymışsın. İnsan

görmedikçe hüküm vermemeli. Hakikaten Oniki Adalara yazık olmuş... Ne Oniki Adalar ne de... Türk Kıbrıs'ı yabancı ellere kaptırmamalıymışız... Bu güzel adalar dış manzaralarıyla bile bak buram buram Türk kokuyorlar” demiştir. ⁹³

4.2. 1918-1930 Kıbrıs'ın Durumu:

4.2.1. 1918-1930 Kıbrıs'ta Megali idea'nın Uygulanışı

Yunanistan Megali İdea hedefleri içinde önemli bir yer tutan Yunanistan'ın bağımsızlığa kavuştuğu günden beri Kıbrıs'ı Yunanistan'a ilhak (Enosis) yapmak için planlı bir şekilde çalışmıştır. Adadaki Rumları kışkırtmış örgütlemiş Kiliseler bir silah deposu olarak kullanılmıştır.

Bu dönem içinde Venizelos Anadolu'dan toprak isterken Kıbrısı da entrikacı bir politika ile almak istemiştir.

Paris Barış Konferansı'nda; Venizelos, Yunan toprak isteklerini 30 Aralık 1918 günü sunarken, Kıbrıs'a değinmemiştir. Venizelos bunu bilerek yapmıştır. Kitsikis bu durumu şöyle değerlendiriyor;

“Kıbrıs konusundaki isteklerinde Yunan Başbakanı son derece ölçülüdür. Bunun sebebini anlamak kolaydır. Diğer bütün Yunan isteklerinin desteklenmesi beklenen büyük dost İngiltere'yi ürkütmemek söz konusudur. Kaldı ki Venizelos, bu ada için de Lloyd George'un Yunanistan'ın işine gelir. Bu sebeple muhtırasında Kıbrıs'tan özellikle söz etmemiştir. Şu kadarını söylüyor: “Adalar konusuna gelince hepsi binlerce yıldan beri Gerektir ve bu yüzden hepsinin Yunanistan'a verilmesi gerekir.

Balkan Savaşları sırasında stratejik sebeplerle bunlardan bir kısmının Yunanistan'a verilmeyişini anlaşılır kılan şartlar bugün geçerli değildir.”

“Bu cümle elbette değişik şekilde yorumlanabilir. Ancak Venizelos'un ne demek istediği, 3 Şubat 1919 toplantısında, Onlar Konseyi'ndeki konuşması dikkate alınacak olursa, açıkça anlaşılacaktır: “Kıbrıs adası konusunda kesin bir istekte niçin bulunmadığımız sorusu akla gelebilir. Bunu yapamayışımızın çeşitli sebepleri vardır. En önemlisi, elli yıl önce İyonya (Yunan) adalarını vererek Yunan Krallığının büyümesine yardım eden ilk devlet olan İngiltere'nin, sonunda Kıbrıs'ı da Yunanistan'a verecek kadar lütufkâr davranacağına inanmakta oluşumuzdur. Kısacası, Yunanistan, Kıbrıs, Rodos, Meis, Oniki Adalar, İmroz, Bozcaada da içinde olmak üzere bütün Doğu Akdeniz adalarını istemektedir...”⁹⁴

Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde, Yunanistan, “Megali İdea” ve “Büyük Yunanistan” uğrunda çabalarına hız veriyordu. Bu konuda, 1919'da Venizelos'un şu sözleri dikkat çekicidir:

“Yunanistan, en iyimser olanımızın bile hayalinden geçemeyecek ölçüde büyük ve güçlü bir devlet durumuna gelecek. Bütün Trakya'yı alacağız ve büyük devletlerle birlikte İstanbul'un ortak hâkimi olacağız. Anadolu'ya çıkacağız ve öyle ümit ediyorum ki, içinde Rumların yaşadığı bütün illere girmemize göz yumulacaktır. Oniki adalar ve Kıbrıs için henüz sonuçtan emin değilim ama Yunanistan'ın dört denizle yıkanan ve kendi penceresinden Karadeniz'i seyreden bir ülke olacağını güvenle söyleyebilirim... Yunanlılar, Hellenizm'in Anadolu'dan hareketle İstanbul'da doruğa ulaşacağını bilirler.”⁹⁵

Yunanistan'ın, Kıbrıs konusundaki çalışmaları sessizce sürdürülürken, Kıbrıs'tan Enosisçi heyetler de Londra ve Paris'e gelerek bu çalışmaları destekliyordu. Heyet İngiliz bilim adamlarından basında yer alan yorumları aracılığıyla yararlanmaya çalışıyordu.⁹⁶

Bu arada 12.10.1919 tarihinde Lefkoşa Partikhanesi'nde toplanan Kıbrıslı Rum temsilciler aldıkları kararda “Anavatanımız Yunanistan ile birleşmek hususunda tekrar tekrar belirttiğimiz değişmez ve kutsal kararımızı bir daha teyit eyleriz” diyerek Enosis isteğini bir kere daha belirtiyorlardı.⁹⁷

Rumların Kıbrıs'ta bir yandan kışkırtma ve tahrik faaliyetleri de devam ediyor, 1920'de yapılacak olan Belediye seçimlerine adaylığını koyan Lanidis adlı Rum, “Kıbrıs'ı devralmaya gelecek Yunan ordusuna layık olduğu karşılama törenini yapabilmek için beni seçin” diyor, Limasol Rum Belediye memurları kasketlerine Yunan arması takıyorlardı. ⁹⁸

Haziran ayı içinde, Kıbrıs'taki Yunan Başkonsolosu Atina'dan gelen bir emre dayanarak Kıbrıs Rumları arasından Yunan ordusuna gönüllü yazacağını ilan etti ve isteklilerin Lefkoşa'da Saray önündeki (şimdiki Atatürk Meydanı) konsolosluk yazıhanesine başvurmalarını bildirdi. Bu çağrı üzerine Rum delikanlıları müracaata başladılar. Türk semtinin en seçkin yerinde ve avukat dükkânları arasında tek gözden ibaret olan bu ofis gelenleri almadığı için, müracaat sahipleri dükkânın dışına kadar taşarak bekletiliyorlardı. Her gün sabahtan akşama kadar Yunan ordusuna gönüllü yazılmak için sıraya giren Rumlar, Türklere karşı adeta bir meydan okuma manzarası arz ediyordu. Rumca gazeteler, sayısı 4550'yi bulan bu gönüllülerin, Yunanistan'dan gönderilecek bir gemi ile aldırılacaklarını yazıyor, konuyu Yunanlılık propagandası için alabildiğine istismar ediyorlardı. Ancak, sonuçta Kıbrıs Türklerinin başvurusu üzerine Lefkoşa Komiseri Kalahar, ancak Yunanistan teb'ası olanların Yunanistan'a gitmek üzere gönüllü yazılabileceklerini bildirdi.⁹⁹

Gelişen askeri ve siyasi olaylar sonrasında 10 Ağustos 1920'de imzalanan Sevres Antlaşması'nın Kıbrıs ile ilgili maddeleri şunlardır: ¹⁰⁰

3. Kıbrıs

Madde 115. Bağıtlı Yüksek Taraflar, İngiliz Hükümetince 5 Kasım 1914'de ilan edilmiş olan Kıbrıs'ın kendisine bağlanmasını tanıdıklarını bildirirler.

Madde 116. Türkiye bu adanın Padişaha ödenen vergiye olan hakkı da içermek üzere, Kıbrıs üzerinde ya da Kıbrıs'a ilişkin bütün haklardan ve sıfatlardan vazgeçer.

Madde 117. Kıbrıs adasında doğmuş ya da orada oturan Osmanlı uyrukları, yerel yasa koşulları içinde, Osmanlı uyrukluğundan ayrılarak İngiliz uyrukluğunu alacaklardır.

Ancak bilindiği gibi Sevres Antlaşması, uygulanamayacak, başlayan Türk Kurtuluş Savaşı sonucunda Lozan Antlaşması imzalanacaktır.

24 Temmuz 1923'de imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nda yer alan Kıbrıs ile ilgili maddeler de şunlardır:¹⁰¹

Madde 16. Türkiye ile Antlaşmada belirlenen sınırları dışındaki tüm topraklar ile bu topraklardan olup gene bu Antlaşma ile üzerinde kendi egemenlik hakkı tanınmış bulunanlar dışındaki Adalarda ki bu toprak ve Adaların geleceği ilgililerce saptanmış ya da saptanacaktır, her ne nitelikte olursa olsun, sahip olduğu tüm hak ve senetlerden vazgeçtiğini açıklar.

İşte maddenin hükümleri komşuluk nedeniyle Türkiye ile ortak sınırı bulunan ülkeler arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan özel hükümleri bozmaz.

Madde 20. Türkiye, Britanya Hükümetince Kıbrıs'ın 5 Kasım 1914'te açıklanan ilhakını tanıdığını bildirir.

Madde 21. 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adasında yerleşmiş olan Türk uyrukluları, yerel yasanın belirlediği koşullara göre, İngiltere uyrukluğuna geçecek ve böylece Türk uyrukluğunu yitireceklerdir. Bununla birlikte, bu Türkler, isterlerse, bu Antlaşmanın yürürlüğe konulmasından başlayarak iki yıllık bir süre içinde, Türk

uyrukluğunu seçebileceklerdir. Bu durumda, seçme haklarını kullandıkları günü izleyen oniki ay içinde Kıbrıs Adasından ayrılmak zorunda kalacaklardır.

İşbu Andlaşmanın yürürlüğe konulması günü Kıbrıs Adasında yerleşmiş bulunup da, yerel yasanın belirlediği koşullara uyularak yapılan istem üzerine, o gün İngiltere uyrukluğunu edinmiş yada edinmek üzere bulunmuş olan Türk uyrukları da bu nedenle Türk uyrukluğunu yitireceklerdir.

Şurası da kararlaştırılmıştır ki, Kıbrıs Hükümeti, Türkiye Hükümetinin izni olmasızın Türk uyrukluğundan başka bir uyrukluğa edinmiş olan kimselere İngiltere uyrukluğunu tanımayı reddetmek yetkisine sahip olacaktır.

24 Temmuz 1923 Lozan Barış Andlaşmasıyla, İngiltere Kıbrıs'ın egemenliğini resmen kazanmış oluyordu. 10 Mart 1925'ten sonra ise, Kıbrıs'taki İngiliz Yüksek Komiserliği kaldırılarak yerine Valilik konmuş ve ada, öteki İngiliz sömürgelerinde olduğu gibi bir İngiliz toprağı olarak bir İngiliz Vali tarafından yönetilmeye başlanmıştır.¹⁰²

Birinci Dünya Savaşı boyunca, Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların enosis çabaları devam etmiştir. Yunanistan, bir yandan İngiltere nezdinde Kıbrıs'la ilgili girişimlerde bulunurken, öte yandan da Kıbrıs Rum halkını "Enosis" doğrultusunda kışkırtmaktan geri kalmamıştır. 1916 ve 1917'de İngiltere, Kıbrıs'taki Yunan konsolosunu "Enosis propagandası ve kışkırtma yapması" yüzünden protesto etmiş sonuçta Yunanistan Dışişleri Bakanlığı, Kıbrıs'taki konsolos Vatimbella'nın dikkatinin çekildiği ve bir daha aynı faaliyette bulunarak adanın içişlerine karışmayacağını bildirmiştir.

1918 başında ise, Yunan Başbakanı Venizelos tarafından Atina'ya, Yunan kilisesinde görev almak üzere davet edilen Kıbrıslı Piskopos Meletios Metaxakis, Atina'ya giderek burada "Atina Metropoliti" seçilmiştir. Atina'da yaptığı konuşmalarda; "Kıbrıs Rum halkının Enosis özlemini" dile getirmiş, Kıbrıs Kilisesi Ruhani meclisi'ne

gönderdiği telgrafta ise, “Bütün Kıbrıs emin olsun ki, ben Ada’nın Yunanistan ile birleşmek isteğinde olduğunu her zaman haykıracağım” demiştir.¹⁰³

23.10.1921 tarihinde Kıbrıs’ın Lefkoşa şehrindeki Papadopulos tiyatrosunda toplanan Rum Milli Meclisi, toplandıktan sonra şu tebliği neşretmişti:

1. Kıbrıs Rum Milli Meclisi, Tanrı ve beşeriyet huzurunda ilan eder ki Kıbrıs ahalisinin değişmez ve tek arzusu Kıbrıs’ın ana Yunanistan’a ilhakıdır.

2. Milli Meclis, vicdanına ve milli arzuya yabancı olan adetlerle uzlaşmamaya karar vermiştir.¹⁰⁴

Enosis’e bağlılığını açıkça ilan eden Meletios’un, İstanbul Patrikliği’ne seçilmesi ise Rumları sevinçten çoşturuyordu. Meletios’un İstanbul’a gelişinde (24 Şubat 1922) İngiliz temsilciliği ve General Harrington adına gönderilen temsilciler ile Romanya ve Sırbistan mümessilleri tarafından resmen karşılanması Atina ve Kıbrıs Rum basınında ölçsüz yorumlara yolaçtı. Kıbrıs’taki Rum gazeteleri, Yunan ordularının İstanbul’u devralacağı tarih üzerinde tahminler yürütüyor, Kıbrıs Rumları arasında Türk düşmanlığını körüklemek, Megali İdea ve Enosis hırsını kamçulamak, aynı zamanda Kıbrıs Türklerine karşı psikolojik savaşı sürdürmek için bütün gayretlerini harcıyorlardı.¹⁰⁵

Ada’da çoğunluğu ellerinde tutmak için her fırsatı değerlendiren Megali İdeacılar, 1922’de Anadolu’daki Yunan bozgunundan bile faydalandılar. Türkiye’den kaçan Rumların birçoğunu - İngiliz idareciler resmen izin vermediği halde - bir yolunu bulup Ada’ya yerleştirdiler. Böylece Rum nüfusunu biraz daha arttırdılar.

Kıbrıslı Rumlar, Enosis isteğini gerçekleştirmek için siyasi örgütler kurdular. Bunların en güçlüsü, 1922’de kurulmuş olan “Milli Örgüt”tür. Amacı, Enosis için gereken her yoldan mücadele etmek üzere, bütün yetişkin Kıbrıslı Rum erkeklerini seferber etmektir. Başkanı, Başpiskopos III. Cyril idi.¹⁰⁶

1922’de “Milli Meclis” (Rum Cemaat Meclisi), esaslı anayasal özgürlükler isteme kararı aldı. 16 Aralık 1922’de, Milli Meclis adına bu kararı Yüksek Komisere sunan Başpiskopos, enosis isteğini tekrarladı.¹⁰⁷

1924 yılı Şubat ayında, enosis isteğini ve o gerçekleşinceye kadar “Self Government” uygulanmasını isteyen memorandum, Rumlar tarafından yetkililere verildi. Paskalya yortusu Ada’nın her yanında kutlandı. Megali İdeacıların ateşli konuşmaları, Efsun kıyafetli gençlerin geçit resimleri. Enosis isteğinin tekrar tekrar dile getirilmesine vesile oluyordu.¹⁰⁸

1929 yılında, Kıbrıs’ta “enosis” faaliyetlerinin arttığı görülmektedir. Yasama Konseyi Üyesi Theodetou imzasıyla çıkan “Enosis Savaşımı Programının Maddeleri” başlıklı bir gazete yazısı, bundan sonra “Enosis” savaşımının daha ciddi ve örgütlü sürdürüleceğinin göstergesi oluyordu. Bu program maddelerinin tümü, Enosis uğrunda Rum toplumunun her kesimi için öngörülen ve verilmesinin zorunlu olduğu belirtilen maddi katkıları belirliyordu. Kiliselerin her birinin yılda 5 sterlin, bütün öteki dini kuruluşların ve manastırların ise yılda toplam 300 sterlin katkıda bulunmaları belirlenecekti. Bunun yanısıra programın öteki maddelerine göre, “hali vakti yerinde olan tüm kişiler, maddi imkânları ölçüsünde ve yılda 3 sterlinden aşağı olmamak üzere zorunlu katkıda bulunacaklardı. Ayrıca bütün çiftçilerin ve 18 yaşından büyük öteki köylülerin de yılda 1 şilin katkısı istenecekti. Bütün bu katkıların Başpiskoposluğa verilmesi istenmekteydi.¹⁰⁹

1930 ve 1931 yıllarında, Kıbrıs’ın her tarafında, Kıbrıslı Rumlar ve Kilise tarafından enosis uğrunda çalışmak üzere “Milliyetçi Gençlik Kulüpleri” kuruldu.¹¹⁰ 15 Haziran 1930 günü, Lefkoşa’da Başpiskopos başkanlığında Rum Cemaat Temsilcileri bir toplantı yaparak şu karara vardılar: “Kıbrıs hükümet sisteminde herhangi bir değişiklik ancak Grek halkın isteğine uygun olmak şartı ile Grek halkın rızası alınmak suretiyle yapılabilir. Kıbrıs Grek halkının en büyük isteği Yunanistan ile birleşmektir.”¹¹¹

17 Nisan 1931 tarihli olarak, Ada'daki İngiliz Valisi Storrs'un şu mesajı dikkat çekicidir:

Kilise tarafından korunan ve teşvik edilen güçlü bir grup, gerçekten içtenlikle Yunanistan'la birleşmeyi arzu etmektedir... Bu siyasal grubun güçlü olduğu yerler kentlerdir ve basınla politikacılar bu grubun denetimi altındadır... Ancak enosis isteği kırsal nüfus tarafından dile getirildiği zaman bilinmelidir ki bu yapaydır. Fakat durumu böyle belirtmek, aslında şöyle bir olasılığı da gözardı etmeyi gerektirmez: Aynı insanların siyasal maceracılar tarafından yaratılan heyecan ortamı içinde hükümete karşı gösterilere katılmaları ve eğer karşı koyarlarsa hainlikle damgalanacakları için enosis için bağırması olasılığı her zaman vardır.”¹¹²

1930–1931 yıllarında, Ada'nın ekonomik sıkıntısı, İngilizlerin yeni uygulamalarıyla daha da artınca Eylül 1931'den itibaren olaylar patlak vermeye başladı. Kıbrıs Teşrii Meclisi'nin Rum üyelerinden Nikodemos, 17 Ekim'de Meclisi toplayarak Rum üyelere bir bildiri dağıttı. Bu bildiri de; “Bizim her hususta tek kurtuluşumuz, milli hürriyetimizdir. Bu da, Yunanistan'la birleşmekle mümkün olacaktır. Kendilerine ve hukuki olmayan kanunlarına itaat etmeye mecbur olmadığımız yabancı idareciler memleketimizden uzaklaşmalıdır.” deniliyordu.¹¹³ 18 Ekim'de; amacı “Kıbrıs'ın Yunan siyasi bütünlüğü ile birleşmenin fanatikçe savunulması olan, Milli Radikal Birlik'i kurdular.¹¹⁴ Piskopos Nikodemos, 20 Ekim'de Limasol spor sahasında yaptığı bir konuşmada ise ilhaktan söz ederek; “İğrenç, kötü ve ahlaksız İngiliz rejiminin hukuki olmayan kanunlarına karşı halkın hürmet ve itaat göstermemesini” istedi. Daha sonra, “artık yabancılara, milli duygumuz ve tahsilimiz olduğunu, Yunan bayrağı altında hür yaşamamız gerektiğini göstermek zamanı gelmiştir. İğrenç ve kötü rejim kahrolsun. Yaşasın İlhak” diye bağırdı. 21 Ekim 1931 gecesi Lefkoşa'da başlayan isyan Dianysios Kykkotis adında bir papaz tarafından idare edilmekteydi.¹¹⁵

Kıbrıs'ta olaylar sürerken, 31 Ekim'de Yunan gazeteleri, başta eski Cumhurbaşkanı Amiral Kondouriotos olmak üzere birkaç Yunan önde geleninin imzaladığı bir bildiri yayınladılar. Kıbrıs Merkez Komitesi ve Kıbrıs Dostluk Derneği ile Kıbrıs Ulusal Bürosu kuruldu. Bildiride, Kıbrıslı Rumların savaşı övülerek, İngiliz yönetimi yeriliyordu. Yunan Kilisesi de bir protesto bildirisini yayınlıyor ve kiliselerde düzenlenen törenlerin ardından toplu yürüyüşler gerçekleştiriliyordu. Pire'de Kıbrıs'a gitmek üzere hazırlanan bin kişilik bir gönüllüler grubunu örgütleyen gizli bir komite ortaya çıkartılıyordu.¹¹⁶

Türk halkı, enosis karşısında olduğu için isyanın bastırılmasında İngiliz yönetiminin yanında yer almış, Vali Sir Ronald Storrs'u ölümden kurtaran Kavazı Sami Müdüroğlu olmuştur. Buna karşılık, mahalli İngiliz yönetimi, sanki Türkler isyan etmiş gibi sıkıyönetim yasaklarını Türklere tatbik etmiştir.¹¹⁷ 1931 isyanının hemen akabinde İngiliz yönetimi Kıbrıs Türk halkını Türkiye'den koparmak ve sömürgeleri arasında bulunan milyonlarca Müslüman ve Kıbrıs Türklerini birleştirmek için; Türk adını kullanmayı resmen yasaklayacak ve bundan böyle hep Müslüman deyimini kullanılacaktır. 1931 isyanını Rumlar çıkardığı halde, Türklerin de özgürlüklerini kısıtlayan İngiliz yönetimi, okullara, camilere Türk bayrağı çekilmesini, milli marş öğretilmesi ve Atatürk resimleri asılmasını, 19 Mayıs ve 29 Ekim'in törenlerle kutlanmasını yasaklamıştır. Türkiye'den kitap gelmesi yasaklanmış, varolanların da içlerinde milli konuları ve resimleri içeren sayfalar sökülüp atılmıştır. Türkiye'den gelen Türkiye haritalarının üzerindeki bayrak ve Atatürk resimlerinin üzeri yapıştırılarak kopartılmıştır. Okullarda Türk tarihinin okutulması da yasaklanmış; pek çok milliyetçi öğretmen tedirgin edilmiş istifaya ve göçe zorlanmıştır.¹¹⁸

İngiliz yönetimi, 1931 ayaklanmalarının sorumlusu olarak gördüğü kimseleri adanın dışına sürmüştü.¹¹⁹ Böylece Enosis propagandası adanın dışında özellikle Yunanistan ve İngiltere'den yürütülmeye başlandı. İngiltere'deki Enosisçi kadro bir yandan "Kiliseler Eliyle Uluslararası Dostluk Dünya Birliği" (The World Alliance for International Friendship Through the Churches) gibi kuruluşlarla işbirliği yapmaya

başlarken, bir yandan da İngiliz aydın tabakasını etkilemeyi başarıyor, etkisini İngiliz Parlamentosu'na kadar götürebiliyordu.¹²⁰

Kıbrıs; Megali İdea'nın Yunanistan'ın Batı Anadolu'nun muharebe meydanlarında perişan olmasına rağmen, yitip gitmediğini gösteren iyi bir örnektir.

4.2.2. Kurtuluş Savaşının ve Atatürk'ün Kıbrıs Türklerine Etkisi

Birinci Dünya Savaşını takip eden yıllar, Kıbrıs Türk toplumu için yeni bir kimlik arayışı dönemidir. Kıbrıslı Türkler, Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı'nı dikkatle izlemeye başlamışlardır. Kıbrıs'ta, Türk toplumunun anavatan Türkiye'ye karşı olan bağlılığı, yabancı idare altında karşılaştığı türlü zorluklar ve baskılara rağmen zayıflamamış, tam tersine bu bağlılık geçen zaman içinde kat kat artmıştır.

İngiliz yönetiminin, Birinci Dünya Savaşı sırasında Kıbrıslı Türklerden ileri gelenleri sebep göstermeden tutuklaması ve savaş sonuna kadar Girne Kalesinde hapsedmesi buna bir örnektir.¹²¹

İngilizler; Çanakkale ve Süveyş harekât esnasında kendilerine esir düşen ve sayıları 2000'i bulan Türk askerlerini de Magosa yakınlarındaki Karakol bölgesinde hazırladıkları kampta savaş boyunca esir tutmuşlardır. Magosa yakınlarında hazırlanan esir kampında hem Mısır'dan getirilen Türk esirleri hemde Kıbrıslı Türkler bulunmaktaydı.

Bu dönemde şehit düşen 217 Türk esirin mezarları bugün Magosa Türk mezarlığındadır. Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa Milli mücadeleyi başlatırken Kıbrıs Türküde elinden geleni yapmaya çalışmıştır.

Kongresi'ni yaparak izlenecek stratejiyi belirlemiştir. Kongrede alınan kararlar şunlardır;

Kıbrıs Türk Toplumunu, Anavatan Türkiye'de Büyük Atatürk'ün önderliğinde saltanatın yıkılıp, Cumhuriyet idaresinin getirilmesi ile başlayan ve birbirini izleyen yenilikleri, kanun zoru ile değil, gönüllü olarak hatta zorluklara karşı gelerek benimsemiş ve uygulamıştır.¹²²

Kurtuluş Savaşı başladığı sıralarda Kıbrıslı Türkler, başlayan kuraklık sonucunda fakir düşmüş ve Kıbrıs'ta açlık başlamıştır. Türk köylüleri ne yapacağını hesabı içinde derin derin düşünmekte ve kurtuluş çaresi aramaktadır.¹²³

Bu dönemde; Doğru Yol, Söz ve Ankebut gibi Türkçe yayımlanan gazeteler, Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı ile yakından ilgilenmekte ve desteklemektedir.¹²⁴

Kıbrıs Türk basını, Anadolu'yu desteklerken, Kıbrıs Türk halkı da, bir taraftan kendi arasında para toplayıp Anavatan'a ulaştırılıyor, diğer yandan camilerde gizlice Atatürk ve askerleri için dua ediliyordu.¹²⁵

“Muhacirin-i İslamiyeye Yardım Cemiyeti” adlı kuruluş vasıtasıyla yardım kampanyaları örgütlenirken, düzenlenen etkinliklerden bazıları şunlardır:

1. Sinema Müdürü Ahmet Cemali Efendi'nin Muhacirin-i İslamiye yararına film gösterimi.(1921)
2. Gönyeli köyünde muhacirin yararına bağış toplanması (1921).
3. Anaty köyü eşrafından Hacı Mustafa Mehmet Efendi'nin Hanımı muhacirin yararına 3 adet yirmilik altın verdi. (1921)
4. Magosa'da Müderris Abdülcelil Efendi tarafından muhacirin cemiyetine hediye edilen devekuşu yumurtası, 3 sterlin 4 şilin 5 kuruşa açık artırma ile satıldı.(1921)

5. Magosa’da bayramın 1. ve 2. Günü Hilal-i Ahmer menfaatine sergi düzenlendi. Sergide Türk kadınlarının verdiği değerli eşyalar satılarak 50 sterlin toplandı (1922)

6. Larnaka Müderrisi Ahmet Hulusi halkı Hilal-i Ahmer’e yardıma çağırdı. (1922)

7. Evkaf murahhası Musa İrfan, bütün İmam ve hatiplere direktif vererek camilerde verecekleri vaazlarla halkı Hilal-i Ahmer’e yardıma çağırmasını istedi.

8. Piskolou köyü Türkleri Hilal-i Ahmer için 6 sterlin 7 şilin bağışladı.

9. Londra’da Kurtuluş Savaşı’nı destekleyen Hilal-i Ahmer Cemiyeti dergisinin önerisi üzerine Kıbrıs’ın bütün köy ve kasabalarında bayramın birinci günü Türkler, Hilal-i Ahmer’e bağış yaptılar, kurban derilerini bağışladılar, şehitlerin ruhları için Arife gecesi mevlüt ve hatm-i şerif okuttular.¹²⁶

Kıbrıs Türklerinin Kurtuluş Savaşı’na duydukları ilgiyi o günlerde Kıbrıs’ta bulunan Kemal Oram şöyle anlatıyor:

“İstiklal Savaşı sıralarındaydı. Hayalperest ve şımarık Kıbrıs Rum basını, daima Türklerin moralini bozacak yayınlar yapmakta idiler. Haber alma imkânları mahdut, esasen Anadolu yurdunun acıklı durumu ile üzgün olan Türkler, Kıbrıs Rumlarının bu doğru-yanlış yayınlarının etkisi ile manevi bir ızdırap içerisinde idiler. Bu sırada, Rumların propagandasının daha yoğun olduğu Baf kasabasından ve Rumların tesiri altında olan Türk köylerindeki Türklerin moralini düzeltmek ihtiyacını duymuştum. Bu maksat için yapacağım çalışmaları kamufle edebilmek amacı ile bir ticarethane açtım, O zaman, yegâne menba olan Reuter’e abone olan Baf Türk Kulübüne gelen İngilizce telgrafları günü gününe, hatta saati saatine tercüme ederek köylere dağıtmak çaresini aramış ve bu maksat için teşkilat kurmuştum. Hergün, o günlerin yegâne ümit ışığı olan İstiklal Savaşı’nın seyri hakkında bilgi ediniyordum. Yakında olan Türk köylüleri kasabadaki mağazama hergün adam göndererek bu haberleri alıp, köylere yaymakta idiler. Yine, bu köylerden adamlar daha ücra köylere dağılarak yelpaze şeklinde

haberleri bütün Türk köylerine yaymaktaydılar. Bu teşkilat sayesinde Baf kazası Türk köyleri Rumların sahte propagandalarına rağmen sabır ve ümitle bu acı günleri geçirerek İzmir zaferine ulaşmıştır.”¹²⁷

9 Eylül 1922’de İzmir’in kurtuluşu ve Kurtuluş Savaşı’nın zaferle bitirilişi üzerine Lefkoşa’da kendiliğinden oluşan bir miting yapılmıştır:

“... Toplantı öncesinde İngiliz makamlarından izin isteyen iki temsilciye olumlu ya da olumsuz herhangi bir cevap verilmemiştir. Türk halkı buna aldırış etmeden sevinç gösterileri yapmaya başlamış ve davul zurna eşliğinde oyunlar oynanmıştır. Konuşmacılar ise Atatürk ve Türk Ordusunun üstün başarılarından dolayı Kıbrıs Türkünün duyduğu memnuniyeti belirtirlerken şu mesajı gönderiyorlardı : “Paşam seni çok özledik. Artık bizi de kurtar.”¹²⁸

Kemal Oram, anılarında o günleri de anlatıyor:

“... Önemli bir telgraf geldiği zaman bunu Baf kıraathanesinde tercüme eder ve herkesin önünde okurduk. Hiç unutmam İzmir istirdadı telgrafını tercüme ettiğim zaman o kadar çok kalabalık toplanmıştı ki halk kıraathaneye sığmadığından beni omuzlarında taşıyarak mektep avlusuna götürerek orada yüksek bir yere çıkartıp telgrafi tekrar okutmuşlardı.

Nihayet İstiklal Savaşı’ndan sonra 1922 Sonbaharında Lefkoşa’ya geldik. Bunun sebebi, Kıbrıs’ta bulunan Türkiye aleyhtarı Rum muhacir Ermeniler ve (Sabri Hoca, Sait Molla ve diğerleri gibi) yüzelliliklerle Hicaz Kralı Hüseyin “Şerif” vs. gibilerin Türkiye aleyhine faaliyetlerde bulunmaya başlamalarıydı. Ben bunları incelemek ve Mustafa Kemal hükümetine rapor vermek için Lefkoşa’ya gitmek ihtiyacını duymuştum. Bu geliş kolay olmuştu. Zira Kıbrıs Maarif Müdürü Canon Newham öteden beri İngiliz mektebine hoca olarak davet etmekteydi. Bu durum karşısında evvelce kabul etmediğim bu görevi hemen kabul ettim. Lefkoşa’da yayınlanmakta olan

Söz ve Doğru Yol Gazeteleri ile temas kurarak aldığım bilgileri onlar vasıtasıyla da Türkiye'ye aktarmayı temin ediyorum. Maksadım Türkiye aleyhtarı faaliyetleri takip etmek ve ilerisi için bilgi toplayarak bir teşkilat kurmaktı.¹²⁹

Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı'ndan sonraki günlerde de Kıbrıs Türkünün Anadolu'daki durumu yakından izlediği görülmektedir. Fazıl Küçük, o günleri şöyle anlatıyor:

“9 Eylül'deki toplantı sona ererken, oradaki halk bundan sonra Atatürk tarafından gerçekleştirilecek herşeyin desteklenmesini, alınacak kararların uygulanmasını ve başarıyla sonuçlandırılan hareketlerin kutlanmasını kararlaştırmıştı.

İzmir'in kurtuluşundan sonra Ada'ya gizlice Türk bayrağı ve Atatürk'ün resimlerini getirmeye başlamıştık. Türkiye Cumhuriyeti kuruluncaya kadar resim ve bayrakları hiçbir yere asamadık. Ancak gizlice yürütülen bu faaliyetleri sömürge yönetimi öğrenmişti. İngiliz Valisi bugün hayatta olmayan bazı arkadaşlarımızı çağırmış ve şu itirafta bulunmuştu. “Atatürk savaş kazanıyor, Türkiye'de halk zafer sevinciyle coşuyor ve şenlikler düzenleniyor. Buna bir diyeceğimiz yok. Fakat sizlere ne oluyor? Mustafa Kemal'in ne yüzünü gördünüz, ne de sesini duydunuz. Buna rağmen sokaklara dökülüp, onun zaferini kutluyorsunuz. Hayret doğrusu !”

İngiliz Valisi bu şekilde konuşunca, arkadaşlarımızdan beklenmedik ve çok kesin bir cevap aldı;” Kıbrıs Türklerinin Türkiye'nin kopmaz bir parçası olduğunu ve İngiliz yönetiminin, Kıbrıs Türk halkının karakterini, Türklük duygularını ve Anavatan'a bağlılığını değiştirmesinin mümkün olmadığını” belirten arkadaşlarımız, Vali'nin moralini oldukça bozmuşlardı.”¹³⁰

Kıbrıs Türklerinin, Mustafa Kemal Atatürk ve inkılâplarına bakışı, 1932’de, Kıbrıslı Yusuf Kemal Bey’in yaptığı bir madalyada ortaya konmaktadır. Bu konuda, 25 Ağustos 1932 tarihli Söz Gazetesi’nde şu bilgiler yer alıyor:

“... Yusuf Kemal’in işlediği madalyanın bir yüzünde, Gazi Hz.nin çok muvaffik olunmuş fotoğrafları vardır ve Samsun’a ilk ayak bastıkları tarih olan 19.5.1335 yazılıdır.

Diğer yüzünde, Gazi Hazretlerinin Koca Tepe’de alınmış resimleri bulunmakta ve çizmesiyle iki ejderin üstüne bastığı görülmektedir.

Bu ejderin birisi taassup ve softalığın timsali, öbürü de kapitülasyonun timsalidir. Üst kısmında sulh perisinin Gazi’ye çelenk takdim ettiği görülmektedir. Çelengin alt kısmında Cumhuriyet renk olarak T.C. ve yeni harflere işaret olmak üzere A.B.C. harfleri göze çarpmaktadır. Gazi’nin başucunda doğan güneş, Cumhuriyet feyzinin bütün memlekete yayıldığının resmidir.”¹³¹

Yeni Türkiye Cumhuriyeti daha Atatürk döneminde Kıbrıs’ta genç kuşakların eğitilmesine özel bir önem vermiştir.

Bu dönemde Kıbrıs’taki Türk Konsoloslugu’nun bazı faaliyetleri görülmektedir. 1935 yılındaki Cumhuriyet Bayramı kutlamaları sırasında, TC Konsolosluğunda halkın tebriklerinin kabul edildiği, şehir ve kasabalardaki Türk aileleri arasında ziyaretler yapıldığı ve 29–30 Ekim’de Türk liselerinin tatil edildiği görülmektedir.¹³²

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, Türk Ordu mensuplarının Kıbrıs’a yaptıkları ilk resmi ziyaret ise, 20–22 Haziran 1938’de HAMİDİYE adlı okul gemisiyle Magosa limanına gelmeleri ile gerçekleşmiştir. Hamidiye’nin karşılanışı milliyetçi gösterilere neden olmuş ve limanda “Yaşasın Anavatan, Yaşasın Atatürk” sloganları ile 5.000 kişilik bir kalabalık sevgi gösterilerinde bulunmuş, halk gemiyi ziyaret etmiştir.¹³³

Hamidiye'nin, yani ilk kez bir Türk askeri gemisinin Kıbrıs'a gelmesi, Türk halkı arasında milliyetçi duyguların kabarmasına, Anavatan'a olan güven ve bağlılığın gösterilmesine ve Türk milliyetçiliğinin Kıbrıs'ta kökleşmesine neden olmuştu.

Kıbrıs Türkleri, İngiliz sömürge yönetimi döneminde bile Türk Milletinin ayrılmaz bir parçası oldukları gerçeğinden hiçbir zaman ayrılmayarak Anavatanları Türkiye ile olan ilişkilerini sürdürmüşler, Rumların enosis çabaları karşısında daima direnmişlerdir. Kurtuluş Savaşı yıllarında sömürge yönetimi altında yaşadıkları halde ellerinden gelen katkıyı sağlamaya çalışmış ve nihayet Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu yakından izleyerek Atatürk ilke ve inkılâplarını hiçbir zorlama olmadan benimsemişlerdir. Böylece Kıbrıs Türkleri, Türk Milletinin ayrılmaz bir parçası olarak Atatürkçü bir toplum olarak yaşamlarını sürdürmüş ve bu sayede bağımsız "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti"ni kurmuşlardır.

Kıbrıs Türk'ünün özgürlük mücadelesinde müstesna bir yeri olan KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş, Atatürkçülüğün önemini şöyle dile getiriyor:

"Bu soruyu gerçek bir Türk'e sorunuz! Cevabı açıktır: Gençliğin yolu Atatürk'ün yoludur! ... Eserlerinde, ilkelerinde, özgür ve güçlü, çağdaş Türk Ulusu'nun tarihinde ve temelinde arayacaksınız. Atatürk'ü anlamak için sadece Onun yolunda olmak yetmez; O yolda Onun gibi yürümek, Onun gibi çalışmak, Onun gibi yaşamak, Onun öngördüğü nurlu hedefe Onun adımları ile yılmadan, yorulmadan koşmak gerekir! ...

Onun yolu özgürlükten geçer, esarete gitmez, daha güzel, daha engin, daha kalıcı özgürlüklerden oluşan milli bir istikamette ilerler! Onun yolunda; karnın doysun ve günün geçsin diye kendi ülkende yabancılara boyun eğmek, haklarından feragat ederek rahatı seçmek, yoruldum ve bıktım artık diyerek özgürlük mücadelesinden vazgeçmek yoktur...

Biz Atatürk'ü böyle tanıdık ve çocuk denecek yaşta Onunla övündük, Onunla sevindik. Onun ölmezliğine inandık! ...

O, öğretmenlerimizin her sözünde en güzel misal, en unutulmaz örnekti! O, Kıbrıs Türk'ü için bir koloni idaresinin karanlıklarını aydınlatan meşale, yarınlar için ümit, bize can ve kan veren bir kaynaktı! ...

Atatürk, bugün gençliğimizde düşüncelerimize hâkim olan, yaşamımıza yön veren ve neden olan bir dinamo gibiydi. Ona layık olmak şaşmayan ülkümüzdü!¹³⁴

K.K.T.C. Cumhurbaşkanı Denктаş sözlerini şöyle sürdürüyor:

“... Rum'un ENOSİS rüyası, dıştan zorla ve paralı Yunan ajanları tarafından, kilisenin de yardımı ile empoze edilirken, Kıbrıs Türk'ü kendi imanından doğan duygularla Anadolu'ya bakıyor, Atatürk'ün meşalesi ile yolunu aydınlatıyordu.”

Sömürge idaresinin bu ruhu öldürmek için her yola başvurduğunu anlatan Denктаş şöyle dedi:

“... Bütün bu saldırılar karşısında Türk toplumunun dimdik ayakta durmasının başlıca nedeni Atatürkçülüğüdür görüşümdedir. Bizi Atatürk'ten kopartmak, Türkiye'den ayırmak için çok çalışıldı. Başaramadılar. Hala bu yönde çalışanlar vardır. Onlar da başaramayacaklardır. Türk toplumunun özgürlük mücadelesinin temelinde Atatürkçülük vardır. Atatürkçü bir gençlik vardır. Bu nedenle özgürlüğümüzün daimi olacağına ve bu toplumun Kıbrıs'ta asla ikinci sınıf bir vatandaş olarak Rum hegemonyasına girmeyeceğine yürekten inanıyorum.”

“Karşımızda ‘Kıbrıs Yunandır!’ diyen bir kitle vardı. Uyanık olmadığımız takdirde bunlar Türk'ü Yunanistan'ın sömürge çocuğu yapacaklardı. Hâlbuki Atatürkçülük'te sömürge çocuğu olmak yoktur, özgür olmak ve Türk gibi yaşamak vardı! ...”

Evet, bu düşüncelerle büyüdük. Sayıca çok Rum'un silahına, topuna, zırhlısına, güçlü kilisesine karşı koymanın sırrı buradadır! ...

1955'lerin EOKA tedhişi başladığında silahsızdık, hamisizdik, yalnızdık! ... Aynı şartlar altında Atatürk'ün yapacağını yapmaktan başka yol yoktu. Onu yaptık. Ulusal direnişe geçtik. Kıbrıs'ta bizi Yunanistan'ın sömürgesinde ikinci sınıf vatandaş yapmayı amaçlayanların karşısında "Asla olmaz" diyerek 1974'lere kadar direndik. Atatürk'ün askerleri gelinceye kadar ayakta durduk, biz çökmedik, Yunanistan'ın şehitlerimizin kemiklerini sıplatmasına rıza göstermedik, özgürlüğümüzden taviz vermedik! Kısacası Atatürk'ün bizden bir Türk olarak ve insan olarak beklediği şekilde mücadele ettik. Türklük şerefine ve insanlık haysiyetine kestden Rum liderliğinin oyununa gelmedik."

Aslında KKTC. Cumhurbaşkanı Rauf DENKTAŞ'ın Atatürkçülüğü, aileden gelen bir hasletidir.

Anavatanına ve Atatürkçülüğe bağlı olan Kıbrıs Türkleri çok acı ve yalnız dönemler geçirdiler; fakat Anavatana olan bağlılıklarını ve birgün gelip Türkiye'nin kendilerini kurtaracağı ümidini asla yitirmediler. İnandılar, direndiler ve işte bugün Anavatanlarına ve Atatürk ilke ve inkılâplarına olan bağlılıklarının neticesini bağımsızlık ve özgürlüklerini kazanarak aldılar. Dün başlayan ve bugüne değin hiç kesintisiz süren bu karşılıklı ilişki ve bağlılık gelecekte de Kıbrıs Türklerinin varolmalarının en büyük güvencesi olacaktır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

KIBRIS'TA MEGALİ İDEA'YA KARŞI ATATÜRK İLKE VE İNKILAPLARININ UYGULANIŞI;

5.1. Atatürk İlke ve İnkıplarının Kıbrıs'ta Uygulanışı

Kıbrıs o dönemde bir İngiliz sömürgesi olup tamamen İngiliz kanunlarının uygulanmasına rağmen Kıbrıs Türkleri üzerinde Atatürk'ün ve Türkiye'nin büyük bir prestiji ve Türkiye'de yapılan yenilik ve İnkıplara karşı bir hayranlık duygusu vardı. Türkiye'de İnkılap kanunları geçerli iken Kıbrıs'ta böyle bir kanun olmadığı gibi İngilizler Kıbrıs Türk toplumunu siz sadece Müslümansınız propagandalarıyla Türkiye'den ayırmak gayretini gösterirken Kıbrıs Türk halkı Türkiye'deki İnkıpları yakından takip etmiş sanki Türkiye'nin bir vilayeti gibi bu İnkıpları büyük bir heyecan ve coşku ile uygulamıştır.

5.2. Atatürk ilkelerinin Kıbrıs'ta Uygulanışı

Atatürk'ün Türkiye Cumhuriyeti Devletini kurarken temel aldığı ilkeler olan Cumhuriyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Milliyetçilik, Devletçilik ve İnkılapçılık ilkelerinin Kıbrıs Türk'ü tarafından yürekten gelen bir sevgiyle uygulandığını görüyoruz.

1. Cumhuriyetçilik

“Atatürk'ün Cumhuriyeti ilan ettiği 29 Ekim 1923 günü Kıbrıs'ta büyük bir şenlik başlamış ve yer yerinden oynamıştı. Kimsenin İngiliz sömürge yönetimine aldıracağı yoktu. Evler, okullar ve camiler ilk kez korkusuzca Türk bayrakları ve Atatürk'ün resimleriyle donatılmıştı.”¹³⁵

Atatürk'ün zafer kazandığı günler olsun, Cumhuriyeti ilan ettiği ve daha sonraki inkılap hareketlerinde öğretmen olarak bizler üzerimize düşen görevleri korkusuzca yerine getirirken, öğrencilerimiz de daima Anavatanlarına ve Atalarına karşı büyük heyecan duymuşlar, anlattıklarımızı ilgiyle izlemişlerdir. Sık sık sordukları bir soru da “Atatürk buraya gelecek mi” sorusu idi. Ve biz de cevaplandırıyorduk : “Atatürk'ü görmesek de, sesini duymasak da o her zaman kalbimizde olacaktır.”¹³⁶

Aslında, Türkiye’de Cumhuriyet ilan edilmesiyle Kıbrıs Türkü’nün yaşamında herhangi bir değişiklik beklenemezdi. Çünkü o tarihte Ada, Türkiye’den resmen koparılmıştı. Yabancı idare altında karşılaştığı zorluklar Anavatan’a bağlılığı daha da kuvvetlendirmişti. Şimdi durum, bu bağlılığın iyice bilinçlendirilmesini gerektiriyordu. Çünkü İstanbul’dan ayrılan saltanat yanlısı kişilerden bir kısmı Ada’ya gelmiş, İngiliz idaresinin kayırmasıyla Evkaf İdaresi’nde işe alınmış ve Kıbrıs Türklerinin din duygularını sömürmeye kalkışmışlardı. İngiliz işbirlikçilerine karşı milli benliği korumak zorunlu idi.¹³⁷

O sıralarda yüzelliliklerden olarak, Türkiye’den sınır dışı edilmiş bulunan Sait Molla¹³⁸, Ayasofya’da Lefkoşedeki II nci Selim Camii’nde sık sık verdiği vaazlarda Ankara hükümeti aleyhine ağıza alınmayacak küfürler savururdu. Milliyetçi ve Atatürk’e bağlı olan Kıbrıs Türkleri bundan çok müteessir ve bizar kalmışlardı. Fakat İngilizlerin idaresinde olan Evkaf tarafından yardım gören bir vaiz olarak bunu yapmakta ve İngilizlerin himayesinden güç almaktaydı. Fakat nihayet sabrı tükenen Kıbrıs Türk halkı özellikle, lise talebeleri bu yobazı birgün kürsüden çok münasebetsiz sözler söylemesi üzerine kendisini vaiz sandalyesinden alaşağı ederek dövmüşlerdi.

Gazeteci Remzi Bey, Sait Molla ile tartışmaları yüzünden İngilizler tarafından iki defa hapsedilmişti.

Bu dönemde, Kıbrıs Türk aydınları, topluma cumhuriyeti benimsetme faaliyetlerine giriştiler. Böylece cumhuriyetin ilanından sonra, Türkiye’de gerçekleştirilen yenilik

hareketleri, Kıbrıs Türk toplumunda da benimsenmiştir. Türk toplumu, Türkiye'deki yenilikçi hareketi izlediğini, hiç gizlemeden toplantılarla, kutlamalarla, çeşitli törenlerle gösteriyordu. Türkiye ve Cumhuriyet aleyhine yapılan propagandaları bertaraf etmek ve milli benliği korumak için milli duyguların beslenmesi gerekiyordu. 29 Ekim gibi Milli Bayramlar, bu duyguların en kuvvetli gıdası idi.¹³⁹ Özellikle 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, Kıbrıs Türk toplumunun önde gelenlerini, devlet memuru, yargıç ve öğretmen Türklerin ve Türkiye'nin Kıbrıs Konsolosunun katılımıyla kutlanıyor, Ankara'daki törene katılmak üzere Kıbrıs'tan temsilciler yollanıyordu.¹⁴⁰

1925 yılı Haziran'ında Lefkoşa'da Türkiye Şenbenderliği açıldı. O yıl, Cumhuriyet Bayramı kutlamaları için yapılan faaliyetleri B.Remzi Özorun şöyle anlatıyor:

“... Türkçe gazeteler adeta bir kampanya açtılar... Dükkânlar, kulüpler, Türk bayraklarıyla, Mustafa Kemal'in resimleriyle donatıldı. Türk Şenbenderliği, bayram günü Ada'nın her yanından gelen binlerce Türk tarafından ziyaret edildi.

1927'de Türkiye Şenbenderliği lağvedildi. 1928 yılı Temmuz ayında Asaf Bey tekrar gelerek bu defa Şenbenderliği Larnaka'da açtı. O yıl Cumhuriyet Bayramı'nın merkezi Larnaka idi. Bu günün okullarda resmi tatil olarak kabul edilmesi bilhassa köylerde törenlere ayrı bir renk katmıştı.¹⁴¹

1929 yılında Cumhuriyet Bayramı kutlamaları daha renkli oldu. Söz Gazetesi'ne, Karpas bucağının Galatya köyünden Ali Vehbi imzası ile gönderilen ve 1 Kasım 1929'da yayınlanan bir mektuptaki şu satırlar olayı daha iyi açıklanmaktadır:¹⁴²

“Galatya'da Cumhuriyet günü ve gecesi şerefine yapılan tezahürat pek fevkalade idi. Mektep talebeleri muallimlerinin idaresi altında muntazam yürüyüşle Gazi Paşa'nın resimlerini taşıyarak ve “Yaşasın Gazi ve arkadaşları” avazeleri ile arada milli marşlar söyleyerek köyün her tarafını dolaştılar. Köydeki kahvane ve dükkânlar ile birçok

evler mersin dalları, Türk bayrakları ve fenerlerle tezyin edilmişti. Talebe geceleyin kahve meydanlığına gelerek mili marşlar terennüm etmişlerdir. Başmuallim Salih Selçuk Bey bir nutuk irad ederek 29 EKİM'in ve Cumhuriyetin manasını izah etmiştir. Bu hitabeden sonra talebe tarafından İstiklal Marşı terennüm edilmiş ve "Yaşasın Millet, Yaşasın Cumhuriyet, Yaşasın Gazi Mustafa Kemal Paşa" temenniyatı ile merasime son verilmiştir."

Kıbrıslıların, 1933 yılında, Ankara - Ulus'taki Cumhuriyet Meydanı inşa edilirken, ortaya koydukları davranış ise onların Anavatan'a olan hasret ve bağlılıklarını göstermektedir. Bu olayı Kıbrıslı Şevket Yurdakul şöyle anlatıyor :¹⁴³

"1933 yılında; Cumhuriyetimizin 10 ncu yılı, muazzam bir şekilde kutlanmıştı... Ankara'da tesis edilen Ulus'taki Cumhuriyet Meydanı yapılırken, bütün il, ilçe, bucak ve köylerden toprak getirilerek Ankara Cumhuriyet Abidesi kaidesine konulmuştur. O günlerde Yavru Vatan Kıbrıs, Anavatan uğruna evvelce verildiği yabancı ellerde köle idi... Türkiye'de 1932 yılında kurulmuş olan Kıbrıs Türk Talebe Birliği İdare Heyeti olarak toplandık ve Ankara'daki Cumhuriyet Meydanı için verecek hür toprağımız olmadığından, halis Türk kanı olan kanımızı, Cumhuriyet Meydanı temeline koydurmaya karar verdik. Bu karar üzerine İdare Heyeti topluca ve diğer hemşehrilerimizi de alarak Cerrahpaşa Hastahanesi'nin Baştabibi merhum Rüştü Çapacı Bey'e koştuk. Olayı anlattık ve kanımızı aldırдық.

Vakit geçirmeden, aldığımız bu kanı, Cumhuriyet Halk Partisi Başkanı ve Atatürk adına hamiliğimizi yapan merhum Cevat Kerim İncedayı'ya götürdük. Ankara'da yapılacak olan Cumhuriyet Meydanı temeline, vilayetlerin toprağı yerine konmak üzere Ankara'ya gönderilmesini rica ettik. Çok mütehasıs oldu ve Ankara'ya gönderdi. Temel atma merasiminde, merhum Recep Peker, Kıbrıs'tan, Kıbrıslılardan ve bizlerden bahsederek verdiğimiz kanı temele koydu. Bir müddet sonra, merhum İncedayı, bize, bu davranışımızdan dolayı Ata'nın iltifatlarını ilettiler...

5.2.2.Laiklik

Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin en belirgin özelliği din ve devlet işlerini birbirinden ayırması idi. Laiklik, Kıbrıs Türkleri tarafından da hemen benimsenmiştir. Bunun en önemli göstergesi ise, irticanın katlettiği Kubilay'ın şehit edilmesinin Kıbrıs Türkleri arasında yarattığı şok ve Kıbrıs Türk Basını'nın Kubilay olayına yaklaşımıydı.

16 Nisan 1931 tarihli Söz Gazetesi Menemen'de bir Kubilay Abidesi'nin dikileceğini haber vermekte ve şöyle demektedir : "... Genç Kubilay'ın feci akibetine sızlanmayan, Onu vatana en çok hizmet ve yararlılık göstereceği hararetle çağında kara topraklara gömen kara kuvvete ve karanlık zihniyete lanet etmeyen bir Türk genci bulunabileceğine inanmıyoruz. Kubilay'ı şehit eden eller, her gün gırtlığımızı atılmaya müheyya kara kuvvetin cebbar ve hünhar elidir."144

1 Temmuz 1931 günü toplanan Türk Muallimin Cemiyeti'nde bir konuşma yapan Leymosun Başmuallimi Raşit Bey, şehit Kubilay'dan bahsetmiş ve arkadaşlarından bu meslektaşlarının hatırası için yapılmakta olan abideye iştirak etmelerini istemiştir. Raşit Bey şöyle konuşmuştur : "Efendiler, bu kesilen ve sarıklar üzerinde gezdirilen baş Kubilay'ın başı mıydı? Hayır Efendiler! Bu Türk gencinin, Türk münevverinin ve Türk teceddüdünün başıydı. Onunla Türk gençliğini öldürüyorlardı ..."145

Başlatılan yardım kampanyasında toplanan 30 Lira, 6 Şilin, 2 Kuruş bir miktar masraf çıktıktan sonra 8 Ocak 1932'de TBMM Başkanı Kazım Paşa'ya gönderilmiştir.

Laikliğin, Atatürk döneminde Kıbrıs'taki en hızlı savunucusu Avukat Cengizzade Jön M.Rıfat Bey'dir. Din, politika ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, dini esasa çalışan şer'i mahkemelerin kaldırılması, Medeni Kanunun çıkarılması ve Miras Hukukunun değiştirilmesi için mücadele etmiştir.146

5.2.3. İnkılapçılık

5.2.3.1. Harf İnkılabının Uygulanışı

Türkiye’de gerçekleştirilen Harf İnkılâbı da Kıbrıs Türkleri arasında yankısını buldu. Yeni harfler hemen benimsendi. Anavatan’da olduğu gibi, yavruvatan Kıbrıs’ta da 1928 senesinde yeni harfleri öğrenmek ve öğretmek için büyük bir gayret başlamıştı. Kitapçılar Türkiye’den alfabe getiriyor, halk bunları temin etmek için kuyruğa giriyordu. Öğretmenler ve kulüpler ise Kıbrıs Türk halkı ve Türk çocuğuna yeni harfleri öğretmek gayesiyle seferber olmuşlardı.¹⁴⁷

Kıbrıs Türk Muallimin Cemiyeti de 15 Ağustos 1928’de Lefkoşa’da yaptığı toplantıda Latin harflerini kabulü konusuna önemli bir yer vermişti.

Kıbrıs Türküne yeni harfleri öğretmek üzere, Kıbrıs Türk aydınlarına Söz Gazetesi, 13 Eylül 1928 tarihli sayısında şu çağrıda bulunuyordu :

“Türkiye’de olduğu gibi Türkiye dışındaki Türk münevverlerine düşen vazife yeni harfleri benimsemek ve derhal tatbika koymaktır. Her tarafta gece mektepleri açılmalı ve bunlarda, kulüpler de vazife almalıdır... Mukaddes inkılabın bu kısmındaki muvaffakiyet pek mühim ve şümullüdür. Çünkü bununla yalnız Türkiye’deki Türkler değil, dünyanın dört bucağındaki milyonlarca Türk, maarif nimetinden hissesini alarak tenevvür edecek ve benliğinin idrak eyleyecektir.

4 EKİM 1928 tarihli ve 357 sayılı nüshasında Söz Gazetesi, eski Türkçe olan başlığının değiştirerek, yeni Türk harflerinden oluşan bir başlıkla yayını sürdürmeye başlamıştır. Böylece M.Remzi Okan’ın Söz Gazetesi, yeni harflerin öncülüğünü bu küçük değişiklikle başlatmış oluyordu.

Bu sıralarda meydana gelen bir olayı Beria Remzi Özorun şöyle anlatıyor:

“Yeni harflere geçiş döneminde babam Remzi Okan’da Latin harfleri ile yayına geçmek için Almanya’da bir firmaya harf siparişi vermişti. Ancak bir tesadüf eseri olarak Türkiye Cumhuriyeti’de yanılmıyorsam Cumhuriyet Gazetesi için (veya başka bir amaçla da olabilir) aynı matbaaya harf siparişleri vermişti. Siparişler sonuçlanınca firma siparişleri karıştırarak veya iki siparişin de Türkiye için verildiğini sanarak tek fatura çıkarmış ve Türkiye’ye göndermişti.

Türkiye’de durum araştırılınca mesele anlaşılmış ve Söz için verilen siparişlerin de Türkiye’ye ait faturalara eklendiği ortaya çıkmıştı. Bu durumu Atatürk’e aktarmışlar ve ne yapılması gerektiğini sormuşlar. O da derhal Söz’ün siparişlerinin ödenmesi için direktif vermiş. Bu olayı babam anlatmıştı.¹⁴⁸

Kıbrıs’ta zaman içinde Arap harfleri yerini yavaş yavaş Türkçe harflere bırakmış ve yayımlar latin harfleri ile yapılmaya başlanmıştır. Yeni harflerin kabulünden sonra, 1 Eylül 1929’da başlayan 1929 – 1930 ders yılında, Kıbrıs okullarında tümüyle yeni harfler kullanılmaya başlanmıştır.¹⁴⁹

13 Mart 1930 tarihinde yeni Türkçe harflerin resmi ve genel uygulaması için görevlendirilen komisyon, kısa bir süre içerisinde araştırmalarını tamamlayarak, Nisan 1930 başlarında raporunu sundu. Hükümete verilen rapor hemen dikkate alınarak, memurlara hitaben bir emirname yayınlanmıştır. Bu emirnameye göre, bütün Türk memurlar Haziran’a kadar yeni Türkçe’yi öğrenecek ve 3 ay zarfında sınava katılacaklardı. Köy muhtar ve azaları ile imamlar ve kâtipler de yeni harflerimizi bu süre içinde öğrenmeye zorlanmışlardır. 1931 yılına kadar hükümete verilecek Türkçe dilekçelerin Arap harfleri ile yazılmasına izin verilecekti. Fakat 1 sene sonra yapılacak her türlü başvurunun yeni harflerle yazılması zorunlu olacaktı. Bu amaçla, Türk muallimler Haziran ayı başından itibaren halkı okutmak için, okullarını açık

bulunduracak ve ders vereceklerdir. Süratle ve büyük bir heyecanla adanın her tarafına yayılan bu hareket, kısa sürede meyvesini vermeye başlamış ve 1930 senesi ortalarından itibaren ada Türkleri tümüyle Arap harflerini bırakarak, yeni Türk harflerine sahip çıkmayı başarmıştır.¹⁵⁰ 11 Mayıs 1930 tarihinde toplanan Öğretmenler Cemiyeti Genel Kurulu okul müfredatlarının yeniden düzenlenmesi için komisyonları oluşturmuş ve Türk eğitim sistemi ile Kıbrıs Türk eğitimi arasında daha yakın ilişkiler kurulması kararı alınmıştır.¹⁵¹

Kıbrıs Türklerinin Latin Harfleri ile yazıya geçmelerinden sonra, dildeki yenilikler de benimsenmiş, Atatürk'ün öncülüğü ile kurulan "Türk Dil Encümeni"nin ürettiği yeni kelimeler Kıbrıs Türk basını tarafından kullanılmaya başlamıştır.¹⁵² Ses Gazetesi Kıbrıs'ta öztürkçeyi en çok kullanan gazetedir. Başlığı üzerinde Cumhuriyet Halk Partisi'nin 6 okunu amblem olarak taşıyordu. Bu durum İngiliz Komiserinin dikkatini çekmiş, ancak bu 6 okun Türkiye ile ilişkisi olmadığı, Kıbrıs'taki 6 kazayı işaret ettiği şeklindeki yakıştırmadan sonra gazetenin basımına izin vermiştir.¹⁵³

Bu dönemde, Atatürk'ün emri ile Söz Gazetesi sahibi M.Remzi Okan'a iki ayda bir belli bir para yardımı yapılmaktaydı. Naşit Hakkı Uluğ, bu olayı şöyle anlatmaktadır:

O zamanlar (1926 – 1928) Gazi'nin başında bulunduğu devlet teşkilatı içinde dış basınla ilgili bir büro yoktu. Gazi, bu alandaki yardım ve ilişkisini, Hâkimiyet-i Milliye Başyazarı Siirt Mebusu Mahmut (SOYDAN) eli ile sürdürüyordu. Ben, Hâkimiyet - i Milliye'nin Yazı İşleri Müdürü idim. Gazi'nin emirlerinin tatbikinde görevlendirildim.

Kıbrıs, O zaman İngiliz idaresi altında idi ve Ada'da yüzellibin Türk'ün yaşadığını tahmin ediyorduk, Kıbrıs Türkü'nün dili ile gazetelerin neşriyatına Gazi çok önem veriyordu. Söz Gazetesi bunlardan belli başlısı idi.

Mahmut Bey, önceleri her üç ayda bir, sonraları iki ayda bir, az da olsa muayyen bir paranın İstanbul'dan, özel bir adresten Lefkoşa'ya gazete sahibine yollanmasını

emretmişti. Aradan aylar geçtikten sonra bir sonbahar günü, büroma yaşlıca, orta boylu, esmer güzeli bir zat geldi. Biz, Türk harfleri ile gazete çıkarmak için çok meşgul günlerimizden birini yaşıyorduk. Tanımadığım bir misafir, tatlı bir Kıbrıs şivesi ile :

“Lefkoşa’dan geliyorum, ben Remzi ...” deyince her işi bırakıp, Türk dilini bir bayrak gibi Yeşilada’da sürdüren meslektaşımız ile müsafaha etmişim. Remzi Bey, İstanbul’dan Türk harflerini almak için gelmişti. Anavatan’a gecikmeden ayak uyduran bu teşebbüsten Büyük Gazi, hem memnun olmuş, hem de adına ilgilenmemizi emir buyurmuş, kendisine verilmek üzere de bir kapalı zarf verdikten sonra : “Kıbrıs’ta Türk dili sönmemelidir” demiştir.¹⁵⁴

5.2.3.2. Kıyafet İnkılabı’nın Uygulanışı

Kıbrıs Türkü, Anavatan’da gerçekleştirilen Kıyafet İnkılâbını da benimsemiştir. Kıbrıslı Türk kadınları çarşaflarını çıkarmışlar; erkekler şapka ve kravat takmışlar, şalvar yerine pantolon giymişlerdir. Atatürk’ün kadınlara tanıdığı haklar ve onların eşitliği ilkesi de benimsenmiştir.¹⁵⁵ Şapka İnkılâbının uygulanması ile birlikte Kıbrıs Türkleri şapka giymeye başlamıştır. Bu arada lise talebeleri de şapka giymek istediklerini ilgililere duyurmuşlardır. Ancak Maarif Başmüfettişi Canon Newham bu hareketi engellemeye çalışmış ve kendi kurmuş olduğu İngiliz okuluna şapka ile gelen Türk çocuklarını evlerine göndermiştir. Bu olayın inkılâpçı Türkler arasında büyük tepkiye yolaçması üzerine 1926–1927 öğretim yılından itibaren ortaokul ve liselerde fes kaldırılarak öğrencilerin kasket giymesi sağlanmıştır. Müftü Hacı Hafız Ziyai Efendi de şapka giymenin küfür sayılamayacağı hususunda fetva vermiştir.¹⁵⁶

Rauf DENKTAŞ’ın babası; Mehmet Raif Bey İngiliz yönetimi döneminde en üst mevkiye yükselmiş bir hâkimdir. Türkiyede kıyafet inkılâbı başlatılmıştır.

Kıbrıs Türkleri’de, Anavatan Türkiyeye yürekten bağlılıklarının bir göstergesi olarak kadınlar çarşafları çıkarmış manto ve Tayyör – Etek giymişler Erkekler fes ve sarıkları bırakıp, şapka giymişler, kravat takıp, Takım elbise kullanmaya başlamışlardır.

1938 yılında Kıbrıs’taki İngiliz Yüksek Komiseri (Adanın Valisi) Storrs, Mehmet Raif Bey’e Hizmetlerinden dolayı İngiltere hükümetinin, İngiliz İmparatorluğu üyesi (Member of the British Empire= MBE) nişanı tevcih ettiğini kendisine Lefkoşe’de Hisaraltındaki sahada törenle takacağını bildirmiştir. Ancak İngiliz Valisi, Törene Fesli gelmesini söyler, Hâkim Mehmet Raif Bey, “Artık şapka giydiklerini Türkiye gibi Fesi çıkardıklarını” belirtir. İngiliz Valisi Müslümanların şapka giymeleri halinde cehenneme gideceklerini söylemesi üzerine Mehmet Raif Bey; “Eğer Türkiye’deki 13 milyon Türk cehenneme gideceklerse bizde onların arkasından seve seve cehenneme gideriz” demiş ve Fesle Kraliçe’nin madalyasını almayacağını belirtmiştir. (Sonunda, İngiliz Valisi Storrs İngiltere Kralı V. George adına, Halkın dürüstlüğüyle tanıyıp sevdiği Hâkim Mehmet Raif bey’e Fes giydirmeye muaffak olamadan nişanı takmak zorunda kalır. Ancak bir müddet sonra Mehmet Raif bey’i statüsü dışında Limasol’a tayin ederler.¹⁵⁷

5.2.3.3. Soyadı Kanununun Uygulanışı

Kıbrıs Türkleri, Soyadı Kanunu’nu da, hiçbir kanuni zorunluluk olmamasına rağmen kendiliklerinden kabul etmiş ve uygulamışlardır. 1935’ten itibaren, Kıbrıs Türkleri’nin öz Türkçe soyadı aldıkları görülmektedir.¹⁵⁸

ALTINCI BÖLÜM

ATATÜRK DÖNEMİNDE TÜRK YUNAN İLİŞKİLERİ (1923-1930)

6.1. Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası

Cumhuriyet ilan edilip Mustafa Kemal Atatürk Cumhur Başkanı seçildikten sonra Türk Dış Politikasında Atatürk dönemi başlamış oldu. Bütün Dünya'nın ilgi ve dikkatini çeken bu dış politika dönemi "Gerçekçi, İstikrarlı ve Başarılı" bir dönem olarak değerlendirilmektedir.

Atatürk döneminde uygulanan dış politikayı; 1923-1930 ve 1930-1938 olmak üzere iki bölüme ayırarak incelemek daha anlaşılır ve faydalı olmaktadır.

Atatürk'ün 1923-1930 döneminde dış politikada;

- Lozan'dan intikal eden meselelerin halledildiği
- Büyük Devletlerle olan ihtilafların çözümlendiği
- Barışçı yollarla geçmişin tasfiye edildiği ve
- Komşu Devletlerle iyi münasebetlerin kurulduğu görülmektedir.

1920-1938 döneminde dış politikada ise;

- Türkiye aktif bir politika izleyerek bölgede barış ve güvenliğin sağlanmasında etkin bir konuma gelmiştir.
- Türkiye Milletler Cemiyetine girmiş
- Balkan Atlant'ı, Sadabat Paktı, Montreux Boğazlar sözleşmesi, Türkiye İngiltere ve Türkiye Sovyet münasebetleri temin edilmiştir.

6.2. Yunanistan'la Lozan Barış Antlaşmasındaki Sorunların Çözümü

Lozan görüşmelerinin ilk döneminde Türkiye ile Yunanistan şu konularda anlaşmaya varmışlardır:

1. Askeri esirler ve sivil tutukluların değişimi
2. İki devlet arasındaki sınırın, Meriç Nehri'nden geçmesi; İmroz ve Bozcaada ve İtalya'nın egemenliğindeki On iki Ada dışındaki Doğu Ege Adalarının silahsızlandırma şartıyla Yunanistan'ın egemenliğine bırakılması
3. Türkiye'deki Rumlarla Yunanistan'daki Türklerin mübadelesi

İki ülke arasında Lozan'da çözümlenmemiş olan mübadele ve patrikhane sorunları vardı.

6.2.1. Türk-Yunan (établi) Antlaşmazlığı

Lozan'da 30 Ocak 1923'te imzalanan, "Türk ve Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol" ile Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyrukları ile Yunan topraklarında yerleşmiş İslam dininden Yunan uyrukluların, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesi kararlaştırılmaktaydı. Ancak, sözleşmeye göre, zorunlu mübadele, "İstanbul'da oturan Rumları" ve "Batı Trakya'da oturan Müslümanları" kapsamayacaktı.¹⁵⁷

Bir süre sonra Yunanistan, mümkün olduğunca fazla sayıda Rumu sözleşmenin öngördüğü istisna kapsamına alabilmek için İstanbul'da yerleşik Rum saydırmaya çalışmıştır. Yunanistan'ın böyle bir tutum takınmasındaki temel nedenin hem; büyük bir göç dalgasının, getireceği sosyal ve iktisadi problemleri önlemek, hemde; Anadolu'da mümkün olduğu kadar Rum bırakmak Megali ideaya giden yolları kapatmamak olduğu değerlendirilmektedir.

"Yerleşik (établi)" deyimini alabildiğince geniş yorumlayarak daha çok Rum'u İstanbul'da bırakmak isteyen Yunanistan'a karşılık Türkiye, yerleşikliğin Türk yasalarına uygun olarak tespit edilmesinde ısrarcı olmuştur.

Yunan Hükümeti, Batı Trakya'daki Müslüman-Türk halkın mallarına el koyup bunları Türkiye'den gelen Rumlara vermeye başlayınca, Türk Hükümeti de İstanbul'daki Rum mallarıyla ilgili olarak karşılık vermiştir.¹⁵⁸

6.2.2. Patrikhane Sorunu

Bu dönemde, İstanbul'daki Rum Ortodoks Patriğiyle ilgili sorunlar da çıkmıştır. Ortodoks Patrikliğin, gerek I. Dünya Savaşı, gerek Milli Mücadele sırasında Türkiye'deki Rumları Türkler aleyhine tahrik ve teşvik ettiği biliniyordu. Bu yüzden Lozan Görüşmelerinde Türk temsilcileri Atatürk'ün direktifiyle Patrikliğin İstanbul'dan kaldırılıp Yunanistan'daki Aynaros Adasına gönderilmesi için mücadele etmişler, fakat yalnız Yunan Hükümetinin değil, Başta İngiltere olmak üzere müttefiklerin de çetin mukavemeti ile karşılaşmışlardır. Neticede Lord Curzon'un teklifi üzerine Patrikliğin siyasi meselelerle uğraşmaması şartıyla İstanbul'da kalması kabul edilmiştir.¹⁵⁹

Mübadele olayına bağlı olarak birde patrikhane sorunu ortaya çıktı Ankara, 1924 yılında Fener'e Patrik olarak atanan Konstantin Araboğlu'nu mübadele kapsamına girdiği gerekçesiyle sınır dışı etti. 1925 yılında yeni bir patrik atanmakla birlikte, iki ülke arasındaki gerginlik 1930'lara kadar devam etti.

6.3. Türk-Yunan Barışı (10 Haziran 1930)

Lozan'dan sonra Türk-Yunan ilişkilerini zaman zaman tehlikeli durumlara sokan mübadele ve Patrikhane meseleleri yavaş yavaş çözülürken iki devlet arasında normal diplomatik ilişkiler kurulmuş, Cevdet Bey 1925 yılında ilk Türk Büyükelçisi olarak Atina'ya gönderilmiştir.

Yakınlaşmanın sonucunda, iki devlet arasında, 1 Aralık 1926 tarihli antlaşma ile nüfus değişiminin bazı problemleri çözüldü.¹⁶⁰

10 Haziran 1930 tarihinde, Türkiye ile Yunanistan arasında Ankara'da, nüfus değişimi meselelerini yeni esaslara göre düzenleyen bir antlaşma imzalandı.⁽¹⁴⁷⁾ Bu antlaşma ile, yerleşme tarihleri ve doğum yerleri ne olursa olsun, İstanbul Rumları ile Batı Trakya Türklerinin hepsi "etabli" deyiminin kapsamı içine alındı. Ayrıca her iki memleketin azınlıklarına ait mallar konusunda da birçok düzenleme yapıldı. Bu şekilde 6-7 yıldır devam etmekte olan anlaşmazlık sona erdi.¹⁶¹

1930 Antlaşması, yeni bir dönemi başlattı. Türk Hükümeti, "samimi bir dostluğun temellerini atmak için" harekete geçiyor ve Yunan başbakanı Venizelos da "Ben itilafi yeni bir devrenin başlangıcı addediyorum" diyordu.¹⁶²

Yunanistan Başbakanı Venizelos, Türk Hükümeti'nin daveti üzerine, 27-31 Ekim 1930'da Türkiye'ye geldi. Bu ziyaret sırasında, Dostluk, Tarafsızlık, Uzlaşma ve Hakem Antlaşması; Deniz Kuvvetlerinin Sınırlanması Hakkında Protokol ve İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Sözleşmesi imzalandı.¹⁶³

Türkiye Başbakanı İsmet Paşa (İnönü) ile Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü (Aras), 1931 Ekimi'nde Yunanistan'ı ziyaret ederek, Venizelos'un ziyaretini iade ettiler ve büyük gösterilerle karşılandılar.¹⁶⁴

1930 tarihli Türk-Yunan Antlaşması iki memleket arasında uzun zamandan beri devam eden, çatışmayı sonuçlandırıyordu. Bu antlaşmayı basit bir dostluk antlaşması saymamak gerekir. Çünkü Milli Mücadele'den sonra ve 1930 Antlaşması'nın imzalanmasından önce her iki devlet, aralarında tekrar uyuşmazlık konusu olabilecek meseleleri çözmek için çaba göstermişlerdir. Ancak, mübadelenin doğurduğu sosyal huzursuzlukların bir çırpıda ortadan kaldırılması mümkün olmadığı gibi, mübadillerin taşıdığı düşmanlık hislerini silmek de kolay olmamıştır.¹⁶⁵

Bu dönemde, Türkiye ve Yunanistan; Akdeniz'de dengenin korunması sorununu, öteki dış politika sorunlarının önüne çıkarmışlardır. 1932'de Yunan Hükümeti'nin resmi görüşü olarak İngiltere'ye bildirilen bir belgeden Yunanistan'ın Türkiye 'ye bakışı ve dış politika öncelikleri anlaşılmaktadır:

"Akdeniz'deki asıl büyük tehlike İtalya'dan gelmektedir. Oniki Ada, İtalya'nın Türkiye'nin zararına olarak büyüme isteklerine hizmet etmesi düşünülen üslerdir. İngiltere, Yunanistan gibi Türkiye'yi de yanına alabilir. Yalnızca kâğıt üstünde kalan bir düzenlemeden çok, iki ulusun da duygularını da yansıtan bir belge olan son Türk-Yunan Antlaşması, İtalya yüzünden yapılabilmıştır."¹⁶⁶

Bu gelişmeler; Balkan devletleri arasında bir yakınlaşmanın ve sonuçta Balkan Antantı'nın ortaya çıkmasını sağlayan gelişmeleri başlatmıştır. Türkiye ile Yunanistan, Yunan Başbakanı Çaldaris ile Dışişleri Bakanı Maksimos'un Ankara'yı ziyaretleri esnasında ortak sınırların güvence altına alındığı, "İçten Anlaşma Paketi"ni 14 Eylül 1933'te imzalamışlardır.¹⁶⁷ Nihayet, 9 Şubat 1934'te Atina'da toplanan Romanya, Yugoslavya, Yunanistan ve Türkiye arasında "Balkan Antantı"ni kuran anlaşma imzalandı.¹⁶⁸

Böylece Türkiye ve Yunanistan, ikili antlaşma bağlarından ayrı olarak bir de çok yanlı bir bağlaşmanın ortakları oluyorlardı.

Bu dönemde Türkiye ile Yunanistan'ın Avrupa'daki gelişmeler karşısında aynı doğrultuda politikalar izledikleri görülmektedir. Yunanistan Başbakanı E.Venizelos, 12 Ocak 1934 tarihinde Nobel Ödül Komitesi Başkanına yazdığı mektupta, "... Barışı takviye hareketi, yeni ve seçkin Türk Devletine bugünkü görüntüsünü veren tüm iç reform hareketleriyle birlikte yürümüştür. Türkiye yabancı unsurlarla meskûn vilayetlerini terketmek hususunda tereddüt etmemiş ve anlaşmalarda da belirtildiği üzere kendi milli sınırları ile samimi şekilde iktifa ederek Yakındoğu'da barışın gerçek bir savunucusu olmuştur... " diyerek Atatürk'ü Nobel Barış Ödülü'ne aday göstermiştir.¹⁶⁹

SONUÇ:

Bu tez'de ; asırlar boyu süregelen Türk-Yunan ilişkilerinin, kısa bir dönemi, 1918-1930 arası incelenmiştir. Tarih ilmi içinde çok kısa denebilecek bir zaman dilimi olmasına rağmen, bu süre içinde, başka milletlerin hemen bütün tarihini dolduracak kadar, siyasi ve askeri olayların cereyan ettiği görülmektedir.

Bu dönem, Türk tarafı için, büyük felaketlerin yaşandığı, Osmanlı Türk İmparatorluğunun tarihten silindiği, diğer yandan yeni bir Türk Devletinin kurulduğu ve parlak bir gelişme kaydettiği dönemi ihtiva etmektedir.

Aynı dönem; Yunan tarafı için, Megali idea (Büyük Yunanistan) ülküsünün son hedeflerinin ele geçirilmesi için, en uygun şartların oluştuğuna inandıkları, bir zaman olarak ele aldıkları dönemdir.

Bu dönemin olaylarının analizinden ortaya çıkan sonuç; Yunanistan'ın, bağımsız bir devlet olarak kurulduğu 1830 yılından itibaren, bütün tarihi boyunca, daima Avrupa devletlerinin desteğini alarak doğuya, Türkiye aleyhine genişlediği Avrupa devletleri; Yunanistan'ı Türkiyeyi zayıflatmak, parçalamak ve Anadolu'dan Asya içlerine sürmek için kullanırken, Yunanistan'da ; Avrupa devletlerini Megali ideasını tatbik etmek için kullanmıştır.

Türk milleti ise bin yıllık vatanında bir ölüm kalım savaşı vererek hem Yunanistan'ı hemde arkasındaki Avrupa devletlerini yenmiştir. Ancak, yaşanan bu ibret verici olaylardan ülkelerin aydınları, ilim adamları, siyasi ve askeri karar organları gereken dersleri çıkarmazlarsa, tarih tekerrür edecek, bundan her iki tarafta zararlı çıkacaktır.

-Yunanistan'ın Megali ideası, yani bu tehlikeli ihtirası bitmişmidir?

- Bu sorunun cevabını Megali idea doktrinini yüzünden yok olan Yunan ordusu'nun Komutanlarından öğrenebiliriz;

Anadoluya çıkan Yunan ordusunda Kolordu Komutanı olan Yunan Kralı Konstantin'in yeğeni Prens Andre büyük taaruzdan sonra yazdığı "Felakete Doğru" isimli eserinde, ¹⁷⁰ "Küçük Asyadaki bu son fedakarlık boşunamıdır? "Hayır!, Çünkü Yunan askeri tarafından Anadolu'da ekilmiş olan tohum günün birinde büyük ve çiçekli bir ağaç halinde açacaktır demektir. Görüldüğü gibi, Büyük Taaruzdan sonra, ikiyüzbin kişilik Yunan ordusu denize dökülmüş, Yunanistan tarihinin en büyük darbesini yemiş, Ege bölgesine yerleştirilen milyonlarca Rum perişan halde Yunanistan'a kaçmış, Ege Adaları boşalmış, bu atmosfer içinde dahi Prens Andre Megali idea'nın, Anadolu'da yine yeşerebileceğinden bahsedebiliyor, bu gösteriyorki herşeye rağmen Yunanlı Anadolu ihtirasından vazgeçmemektedir.

Günümüze kadar süren Türk-Yunan ilişkilerinde de, Yunanistan'ın; Megali idea'dan hiç vazgeçmediği, ancak başka yöntemlere başvurduğu ve Türkiye'nin başına açılacak problemlerin gelişmesini beklediği görülmektedir.

-Megali idea'ya rağmen Türk Yunan barışı sağlanabilir mi?

-Bu soruya en iyi cevabı, 1937 yılında yaşanan bir olayda Atatürk'ün sözleri vermektedir.

"1937 yılında Londra Büyükelçisi Fethi Okyar yaz tatili için Türkiye'ye gelmiş, Çankaya'da eski dostu olan Mustafa Kemal Atatürk'ü de ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sırasında hariciye vekili Tefik Rüştü Aras yanlarına gelir ve;

"Atina'dan yeni döndüğünü, Balkan Paktının sonbahar toplantısının Ankara'da yapılacağını, Yunanistan başbakanı Metaksas ile Atina'da geniş bir konuşma yaptığını ve Yunanistan'la aramızda artık hiçbir meselenin kalmadığını söyler.

Atatürk “Pek iyi , bunları Başbakan’a anlat, akşam senin izahatını sofrada hep beraber dinleyelim” der.

O akşamki sofrada alışılmışın dışında; Mareşal Fevzi Çakmak’da vardır. Tevfik Rüştü Aras Yunanistan’la hiçbir meselenin kalmadığını açıklayınca, herkes yakın mazide bu kadar kanlı bir çatışma içinde olduğumuz Yunanlılarla böylesine barış sever bir yaklaşmanın asıl mimarı olan Atatürk’e hayranlıklarını ifade eden sözler söylerler.

Atatürk bunları dinler ve mealen şöyle der;“Arkadaşlar, barış arzuları samimi ve köklü olduğu takdirde bir ölçüde’de olsa muhataba tesir eder.

Dünyada iki millet vardır’ki; nereden idare edildiği bilinemez. Bunlardan birisi Yunanlılar, diğeri Musevilerdir.

-Yunanlılar, Atina’dan Okyanus’daki ticaret filolarından hatta İstanbul’daki Rumlar tarafından idare edilirler, kısacası bütün Rumlar tarafından idare edilirler.

- Museviler ise henüz müstakil bir devlete sahip değillerdir, fakat azami 10 sene içerisinde binlerce senelik ısrarla ve azimle taakip ettikleri gayelerine vasıl olacaklardır. Zira bugün Musevilerin nüfuzları , büyük zannedilen birçok devletlerin üstündedir.

Biz Türkler tarihimiz ve coğrafyamız olarak bu iki milletin bünye ve gayelerini hakiki çehresi ile her zaman bilmek ve bunu hatırdaki tutmak mecburiyetindeyiz.”der ve sözlerini şöyle bitirir;

“Şüphesiz ki; Türk Yunan dostluğu lüzumlu ve faydalıdır. Ancak bizim, Yunanlıları bu dostluğa her zaman zorlayabilecek güce sahip olmamız şartı ile”¹⁷¹

Sonuç olarak; Türk devletinin en zayıf anında ve Yunanistan'ın Megali idea hedeflerine ulaşmak üzere bulunduğu bir anda buna mani olan, Türklüğü ve Anadolu'yu kurtaran büyük asker ve eşsiz devlet adamı Mustafa Kemal Atatürk'ün işaret ettiği; “Yunanistan'ı dostluğa zorlayabilecek güce sahip olmak şartı” daha açık bir şekilde ifade edilecek olursa;

-Yunanistan'ın Türkiye aleyhindeki politik girişimlerini bertaraf edecek kadar bilinçli siyasi kadrolardan meydana gelen bir “ Siyasi güç”ü oluşturmak,

- Bir iç tehdid'e ve aynı anda birkaç cephede birden, savaşıma tehlikesine rağmen, Yunanistan'ın askeri tehdidini bertaraf edecek kadar bir“ Askeri güç” ü oluşturmak,

- Dışa bağımlı olmayan ve en az Yunanistan'dan üstün bir ekonomik seviyeyi sağlayacak “Ekonomik güç” ü oluşturmak,

-Bütün Milletin ve özellikle yöneticilerin Megali idea tehdidine karşı bilinçlendirilip yüksek bir milli şura sahip olan bir “Psikososyal güç”ü oluşturmak, ve

-Son teknolojileri ülkemizde geliştirecek ve kullanabilecek kadroları ve alt yapıyı sağlayan bir “ Teknolojik güç”ü oluşturmak,

Yunanistan'la devamlı bir barışın sağlanması ve Türk-Yunan ilişkilerinin barış içinde devam etmesi için, gerekmektedir.

KAYNAKLAR

I. BELGELER:

A. ARŞİVLER:

1.Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi;

BC Arşivi ; 18.094.6.1921

BC Arşivi ; 272. 11/19.91.5

2.Genelkurmay ATASE Arşivi:

K:1661-D:31, K:2885-D:348-349, K:2902-D:420,

K:3454-D:83, S:12686, Kutu : 656,Göml.:135,

3.Sabahattin Egeli Özel Arşivi:

B. BASILI BELGELER

ATATÜRK Özel Arşivinden seçmeler, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1981.

(Hazırlayan: ATASE Başkanlığı)

A.Ü.SBF.Yay., “Osm. Hükümetinin Barış Antlaşması Tasarısına Yanıtı”

No:409, Ankara, 1977.

KNUDSEN, Erik; “Lance, Great Britain Constantinople and the Turkish Peace Treaty 1919-1922” Garland Publishing, Inc. New York and

London 1987.

OLCAY, Osman; “Sevr Antlaşmasına Doğru” AÜSBF, 445, Ankara, 1981.

PETSALIS-DIOMIDIS; “Greece at the peace conference 1919” 175-Institute

for Balkan Studies-175, Thessaloniki, 1978.

MERAY, L.Seha-OLCAY, Osman; “Osmanlı İmparatorluğu'nun Çöküş Belgeleri”, A.Ü.S.B.F.Yayınları, No 409, Ankara 1977

TBMM Gizli Celse Zabıtları, cilt III, TBMM Basımevi Ankara, 1980.

TÜRK-YUNAN İlişkileri ve Megali İdea, Kültür ve Turizm Bakanlığı yay.

594, Ankara, 1985. (Hazırlayan: ATASE Başkanlığı)

SOYSAL, İsmail; “Tarihçeleri ve Açıklamaları ile Birlikte Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları” I.Cilt (1920- 1945), Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1983.

II. GAZETELER

Hâkimiyet-i Milliye

Söz

Saadet

Yeni Zaman

Kıbrıs

Vatan

III. DERGİLER

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi

C.X, S.28, Mart- 1994.

C.XVI, S.46, Mart- 2000.

Belgelerle Türk Tarihi Dergisi

S.II, (Nisan-1985), S.III, (Mayıs-1985), S.VIII, (Ekim-1985), S XVIII, (Ağustos-1986), S XXXV, (Ocak -1988), S.XXXVI, (Şubat -1988).

ANILAR

ANDRE, Prens; Felakete Doğru, Erkân-ı Harbiye-yi Umumiye Matbaası, İstanbul 1933.

APAK, Rahmi; İstiklal Savaşında Garp Cephesi Nasıl Kuruldu, TTKB, Ankara,1990.

ARIBURNU, Kemal; Sivas Kongresi Samsun’dan Ankara’ya Kadar Olaylar ve Anılarla, AAM. Yayını, Ankara, 1997.

BIYIKLIOĞLU, Tevfik; Trakya’da Milli Mücadele, C.I, TTK. Yayını, VII. Seri, Ankara, 1955.

CEBESOY Ali Fuat; Milli Mücadeleye Katılan İstanbul, İstanbul, 1953.

CHURCHILL, Winston; İstiklal Savaşında, Yeni İstanbul Kültür Yayını, İstanbul, 1969.

ÇARIKLI, H.Muhittin; Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ve Hacim Muhittin'in Kuvayı Milliye Hatıraları, (1919–1920), TİTE. Yayını Ankara, 1967.

DENKTAŞ, Rauf R.; Karkot Deresi, Kıbrıslı yayımları, İstanbul, 1995.

GOLOĞLU, Mahmut; Erzurum Kongresi, Milli Mücadele tarihi, 1.Kitap, Ankara, 1968.

GÖKBİLGİN, M.Tayyib; Milli Mücadele Başlarken - Mondros Mütarekesinden Sivas Kongresine, 1.Kitap Türkiye İş Bankası Yayınları, Atatürk ve Devrimin Sesi, No:5, Ankara, 1959.

OBERLİNG, Pierre; Bellapais'e giden yol, Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Göçü Gnkur. Basımevi Ankara, 1987.

ÖZEL, Sabahattin; Milli Mücadele'de Trabzon, TTK Yayını, XVI. Dizi, S.63, Ankara, 1991.

TANSEL, Selahattin; Mondros'tan Mudanya'ya Kadar, C.I, Ankara, 1977.

ÜNAL, Muhittin; Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları, Cem Yayınları, İstanbul, 1994.

IV. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

A. KİTAPLAR

AKAR, Reşat; Atatürkçü Kıbrıs Türkleri, Veb Ofset, İstanbul, 1981.

AKŞİN, Sina; Paris Barış Konferansı'nın Yunanlıları İzmir'e Çıkarma

K a r a r ı ,

Üçüncü Askeri Tarih Semineri, Türk-Yunan İlişkileri, ATASE Yayını, Ankara, 1986.

- ALAYSA, H.Fikret; Tarih Tekrarlanır mı?,** TKAE Yayını,Ankara, 1985,
K.K.T.C. Tarihi, TKAE Yayını, Ankara, 1987.
- ARMAOĞLU, Fahir; Siyasi Tarih Dersleri 1789-1919,** AÜ.SBF. Yayını,
No:136, Ankara, 1961.
20.yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1980), Türkiye İş Bankası Kültür
Yayını, İkinci Baskı, Ankara, 1984.
- ATATÜRK, M.Kemal; Nutuk,** AAM Yayını, Ankara, 2000.
- AYBARS, Ergün; İstiklâl Mahkemeleri,** Ankara, 1975.
- BAĞIŞ, A. İhsan; Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler,** Ankara, 1983.
- BAŞER, Cem; Yunan Oyunu,** İnaf Yayını, İstanbul, 1988.
- BİLGE, A.Suat; Ankara - Atina - Lefkoşa Üçgeni,** İmge Kitap Yayını, Ankara,
1996.
- BOZKURT, Gülnihal; Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin**
İşığı Altında Gayri Müslim Osmanlı Vatandaşlarının
Hukuki Durumu (1839-1914), Ankara, 1989. C. I-VII.
- CEVDET, A.Paşa; Tarih-i Cevdet (1774-1826),** C.II, İstanbul, 1972.
- ERCAN, Yavuz; Kudüs Ermeni Patrikhanesi,** Ankara, 1988.
- ERGÜDER, Orhan; Harp Tarihi,** Harp Okulu Basımevi, Ankara, 1959.
- GORCE, La; Tarih Boyunca Yunanlılar,** Belge Yayınları, İstanbul, 1980.
- GÖNLÜBOL, Mehmet; Olaylarla Türk Dış Politikası,** Alkım Kitabevi
Yayınları, Genişletilmiş 7.Baskı, Ankara, 1989.
- GÜLER, Ali; XX.Yüzyıl Başlarının Askeri ve Stratejik Dengeleri İçinde**
Türkiye'deki Gayri Müslimler(Sosyo-Ekonomik Durum Analizi),
Gnkur. ATASE Yayını, Ankara, 1996.
Sorun Olan Yunanlılar ve Rumlar, Türkar Yayını., Ankara, 2003.
- GÜREL, Şükrü S.; Tarihsel Boyut İçinde Türk-Yunan İlişkileri (1821-1993),**
Ümit Yayını, Ankara, 1993.
Kıbrıs Tarihi 1878-1960, Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası
Politika, C.1, Kaynak Yayını, İstanbul, 1984.

- HATIPOĞLU, M.M.;** Yunanistan'daki Gelişmeler Işığında Türk-Yunan İlişkilerinin 101 Yılı, (1821-1822), TKAE Yayını, Ankara, 1988.
- İSMAİL, Sebahattin;** Atatürk Döneminde Türkiye - Kıbrıs İlişkileri (1919-1938), KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Kasım, 1989.
- JAESCHKE, Gotthard;** Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Ankara, 1970.
- KARABEKİR, Kazım;** İstiklal Harbimiz, Türkiye Yayını, İstanbul, 1969.
- KİTSİKİS, Dimitri;** Yunan Propagandası, Çeviren: Hakkı Devrim, Kaynak Kitaplar Yayını, İstanbul, 1974.
- Türk-Yunan İmparatorluğu,** İletişim Yayını, Çeviren: Volkan Aytar, İstanbul, 1996.
- KNUDSEN, Erik Lance;** Great Britain Constantinople and the Turkish Peace Treaty 1919-1922, Garland Publishing, Inc. New York and London 1987.
- KOCABAŞ, Süleyman;** Tarihte ve Günümüzde Türk-Yunan Mücadelesi, Bayrak Yayını, İstanbul, 1984.
- KODAMAN, Bayram;** II. Abdülhamid Devri Doğu Anadolu Politikası, Ankara, 1987.
- KURAT, Y.Tekin;** Osmanlı İmparatorluğunun Paylaşılması, 2.Baskı, Ankara, 1986.
- KUTAY, Cemal;** Türkiye İstiklal ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi, C VIII-XIX
- MANİZADE, Derviş;** Kıbrıs Dün-Bugün-Yarın, Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Bölgesi Yayını No.:8 Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1975.
- 65 Yıl Boyunca Kıbrıs, Yazdıklarım-Söylediklerim Kıbrıs Türk Kültür Derneği İstanbul Şubesi Yayını No.9, İstanbul, 1993.**
- NESİM, Ali;** Olaylarla Türk Dış Politikası, Alkım Kitabevi Yayınları, Genişletilmiş 7.Baskı, Ankara, 1989.
- ÖZGÜÇ, Adil;** Batı Trakya Türkleri, İstanbul, 1974.

- SADRAZAM, Kamil Paşa; Tarih-i Siyasi Devlet-i Aliye-i Osmaniye, C.III,**
Matbaa-i Ahmet İhsan, İstanbul, 1325.
- SARIKOYUNCU, Ali; Milli mücadelede Din adamları,** Diyanet İşleri
Başkanlığı Yayını, C.I. Ankara, 1999.
- SARINAY, Yusuf; Pontus Meselesi,** AAM. Yayını, Ankara, 1999.
- SALIŞIK, Selahattin; Tarih Boyunca Türk-Yunan İlişkileri ve Etnik-i**
Eterya, Kitapçılık Yayını, İstanbul, 1968.
- SELEK, Sabahattin; Anadolu İhtilali - Yeni Türk Devletinin Kuruluşu, C.II,**
İstanbul, 1965.
- SERTER, Vehbi Z.; Kıbrıs Tarihi, Başlangıcından Zamanımıza Kadar,**
Halkın Sesi Ltd.Yayını, Lefkoşa, 1981.
- SMİTH, M. Llewellyn; Anadolu Üzerindeki Göz,** Çeviren: Halim İnal,
Hürriyet Yayını, İstanbul, 1978.
- SONYEL, S. Ramadan; Türk-Yunan Anlaşmazlığı,** Kıbrıs Kültür Derneği
Yayını, Ankara, 1985.
- Büyük Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'nu Parçalama**
Çabalarında Hristiyan Azınlıkların Rolü, Belleten C:XLIX,
Aralık, 1985.
- ŞAHİN, M.Süreyya; Fener Patrikhanesi ve Türkiye,** Ötüken Yayını, İstanbul,
1980.
- TAMÇELİK, Soyalp; Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi,**
Türk Kültürü, 1995.
- TORUN, Şükrü; Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik**
Durumu, Gazeteciler Matbaası, İstanbul, 1956.
- TUNAYA, Tarık Zafer; Türkiye'de Siyasal Partiler, C.I.**
- TURAN, Mustafa; Yunan Mezalimi İzmir, Aydın, Manisa, Denizli**
1919-1923, AAM. Yayını, Ankara, 2006.
- TÜRK İSTİKLAL HARBİ; İç Ayaklanmalar, Gn.Kur. Bşk. C.VI -VII .**
- TÜRKGELDİ, Ali; Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi,** Ankara,
1948.
- TÜRSAN, Nurettin; Yunan Sorunu,** Harp Akademileri Yayını, Ankara, 1987.

UMAR, Bilge; İzmir’de Yunanlıların Son Günleri, Bilgi Yayını Ankara, 1977.

B. MAKALELER

CİCİOĞLU, Hasan; “Milli Mücadele’de Pontus Katliamlarında Yunanistan’ın Etkisi” Kıbrıs’ın; Dünü, Bugünü Uluslararası Sempozyumu (Gazi Magosa, 26 Ekim–2 Kasım 1991) Ankara, 1993.

DİL BİLİMİ KONGRESİ; “Dünya Pontus Helenizm’i-II (Yunanca)” Selanik, 1988.

ERZEN, Afif; “Kıbrıs Tarihine Bir Bakış” Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi (14-19 Nisan 1969), **Türk Heyeti Tebliğleri**, TKAE Yayını, Ankara, 1971.

KURAN, Ercüment; “Milli Mücadele Esnasında Pontus Rum Devleti Kurma Teşebbüsleri” I.Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, (13-17 Ekim 1986), Samsun, 1988.

ÖZORAN, Beria Remzi; Kıbrıs Türkü ve Rum Tahrikleri” Türk Kültürü Dergisi, Sayı 89, Yıl VIII, Ankara, 1970.

Kıbrıs’ta Cumhuriyet Bayramları, Türk Kültürü Dergisi, Sayı 120, Ankara, 1972.

ÖZTOPRAK, İzzet; “Londra Konferansı ve Türkiye Meselesinin Cereyan-ı Müzakerat”

SERTER, Vehbi Z.; “Lefkoşa’da Dikilen “Atatürk” Büst ve Heykelleri,” IX. Türk Tarihi Kongresi, Ankara, 21-25 Eylül 1981, Kongreye Sunulan Bildiriler, Cilt III, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1989.

SÜKAN, Bige; “Ortadoğu’da Petrol Savaşı”

ÜÇOK, Coşkun; “Osmanlı İmparatorluğu ve Rum Ortodoks Kilisesi, III. Askeri Tarih Semineri Bildiriler” Ankara, 1986.

ZİYA, Yusuf; “Kıbrıs’ta Harf ve Dil İnkılabı” Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu, 9-11 Eylül, 1991-Ankara C.2, AKDTY Kurumu, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1996.

ANSİKLOPEDİLER:

Büyük Larousse sözlük ve Ansiklopedi c15

Encyclopedia Britanica c.19

Meydan Larousse c.4

EKLER

EK-1

FATİH SULTAN MEHMET'İN FENER PATRİĞİ'NE
VERDİĞİ YETKİ BELGESİ

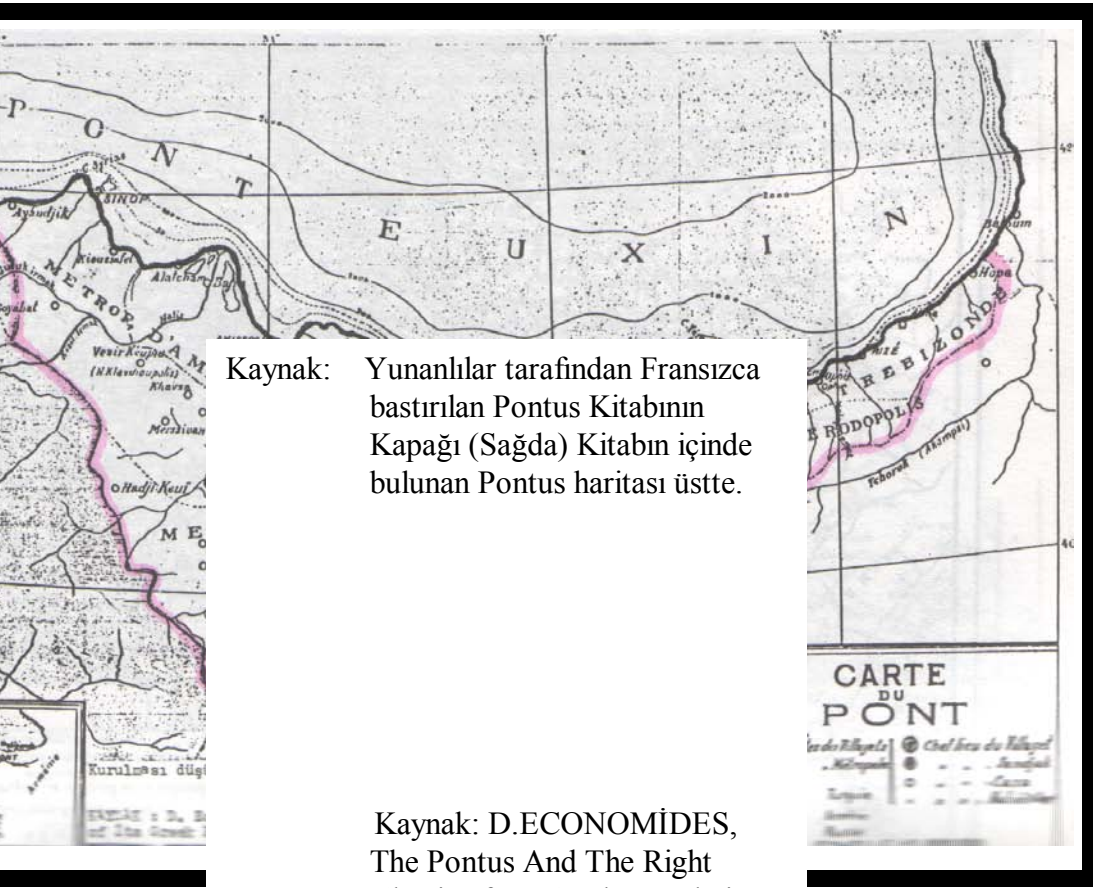
το γένος προστασίαν τῆς Θεοτόκου: «...Μὴ τοίνυν ἀναβαλοῦ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρεσβείαν...ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρεσβείαν ὑπόστηθι νῦν ἐντρεχέστερον...Πρόσθεσ τοίνυν τῶν ἀγαθῶν τὸ κεφάλαιον», ἐνῶ πάντα ταῦτα πράττει ἀφόβως καὶ εὐθαρσῶς, ὁ Πορθητῆς Σουλτᾶνος Μεχμέτ Β', ἀναγνωρίζει καὶ καθιστᾷ τὸν Ἀρχηγὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας «Βασιλέα καὶ Αὐτοκράτορα», «Αὐθέντην καὶ Δεσπότην», καθιστῶν οὕτω, ἐντὸς τοῦ ἰδίου τοῦ Κράτους, τὴν Χριστιανικὴν Ὀρθοδοξίαν «Κράτος ἐν Κράτει». Ἀναμφισβητήτως δὲ ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ ἐκ τοῦ αὐτοδυνάμου κύρους τῆς Ἐκκλησίας ἐπεβλήθησαν εἰς τὸν Πορθητὴν—οὐκ ἦν ἄλλως δυνατὸν γενέσθαι—τὰ παρ' αὐτοῦ παραχωρηθέντα εἰς τὸν Γεώργιον Γεννάδιον προνόμια, τὰ μετέπειτα περιληφθέντα ἐν πλάτει εἰς τὰ «βεράτια». Τὸ προπεμπτικὸν ὑποσχετικὸν τοῦ Σουλτάνου πρὸς τὸν Πατριάρχην—ἐγχειρισθὲν μετὰ πολλῶν δώρων—εἶναι σαφές:

Belge 1- Yunan tarih kaynaklarında geçen ve orijinali Fener Rum Patrikhanesi'nde bulunan belge (Sabahattin Eḡeli Özel arşivinden)

Αἰκλάμα: Ἀλτὶ ḡζιλerek ἰḡaretlenen cümlede; “Sultan Mehmet II, Elen Kilisesi'nin liderini “Kral ve İmparator addederek “Baş Despot” olarak kabul etmekte ve Hristiyan Ortadoks Ahaliyi Devlet içinde Devlet gibi görmektedir” denilmektedir.

EK-2

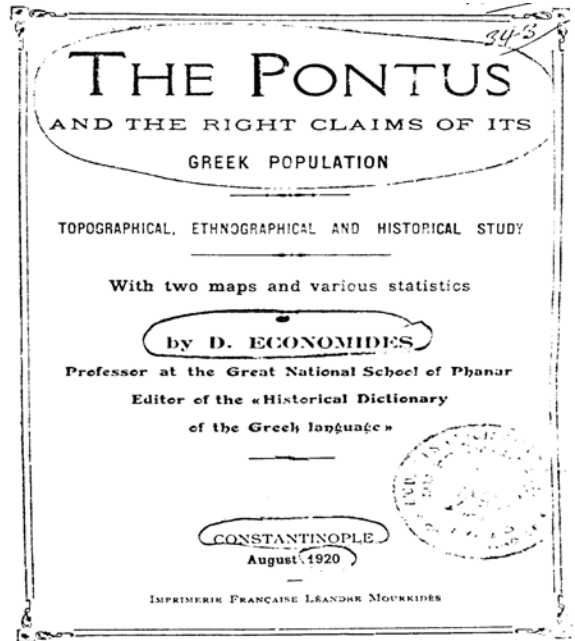
PONTUS HARİTASI

Kaynak: Yunanlılar tarafından Fransızca bastırılan Pontus Kitabının Kapağı (Sağda) Kitabın içinde bulunan Pontus haritası üstte.

Kaynak: D.ECONOMIDES,
The Pontus And The Right
Clamis of Its Greek Population,
Topographical, Etnographical

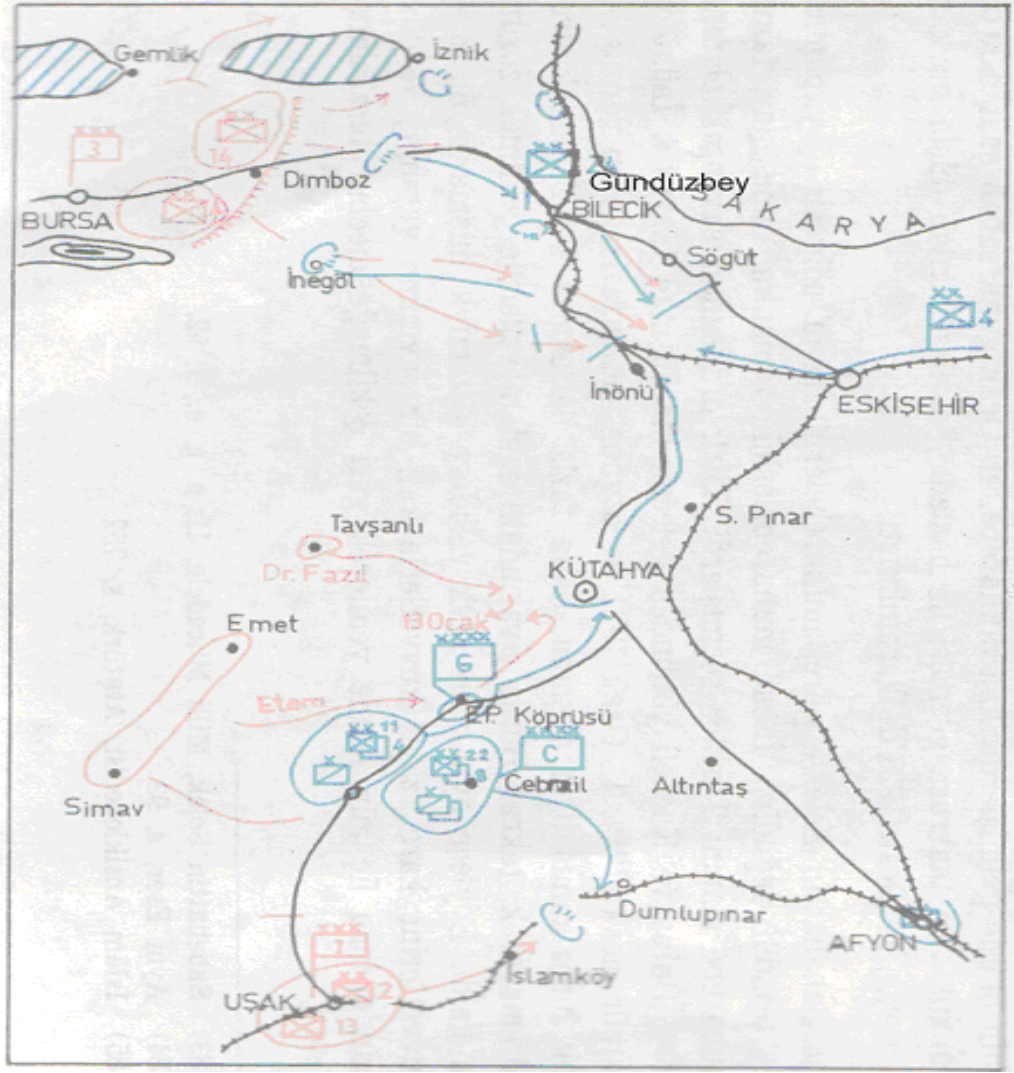
Harita 1: Pontus
Kitabının içindeki
Karadeniz kıyısında
Kurulması düşünülen
Pontus Devleti
Haritası

EK-3

BİRİNCİ İNÖNÜ MUHAREBESİ (6-9 Ocak 1921)

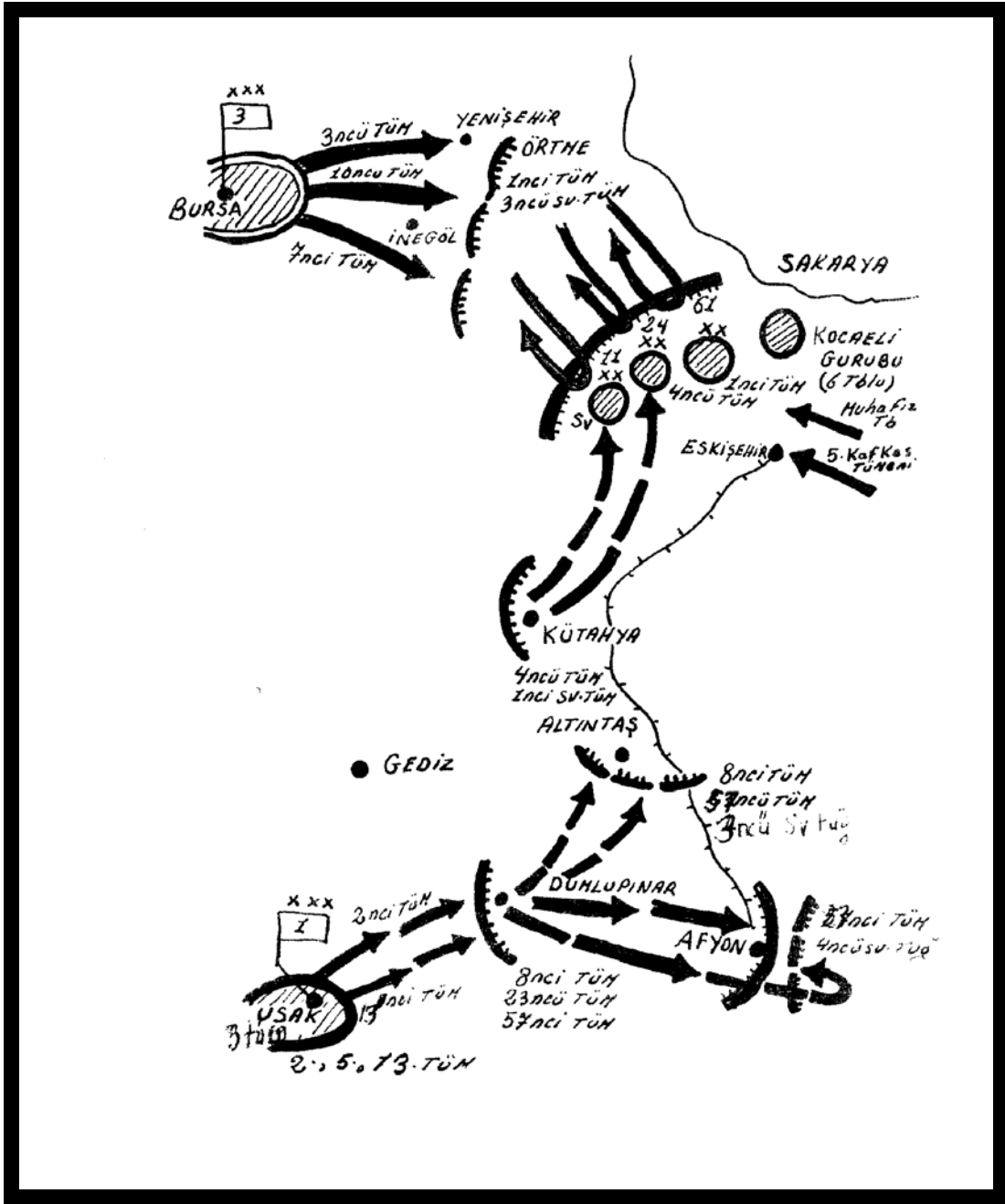
Kroki.1: Birinci İnönü Muharebesinin Cer yan

Not: Kırmızı renkler Yunan, Mavi renkler Türk Tarafını göstermektedir.

Kaynak: Gnkur, Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Türk İstiklal Harbi, II ncı cilt,
Batı Cephesi 3 ncü Kısım

EK-4

İKİNCİ İNÖNÜ MUHAREBESİ (27-31 Mart 1921)

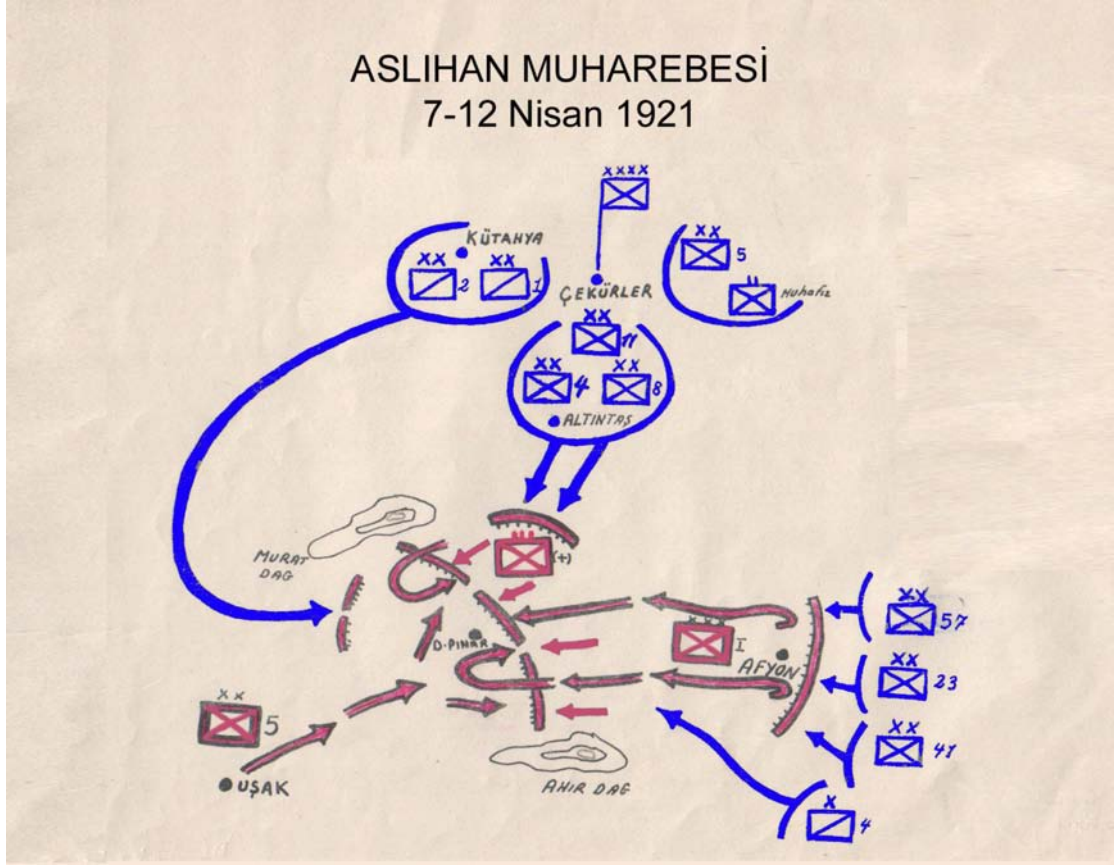
Kroki .2 İkinci İnönü Muharebesinin Cer yanı

Kaynak: Harp Tarihi Krokileri Kara Harp Okulu, Yayını Ankara, 1965.

EK-5

ASLIHAN MUHAREBESİ 7-12 NİSAN 1921

ASLIHAN MUHAREBESİ 7-12 Nisan 1921

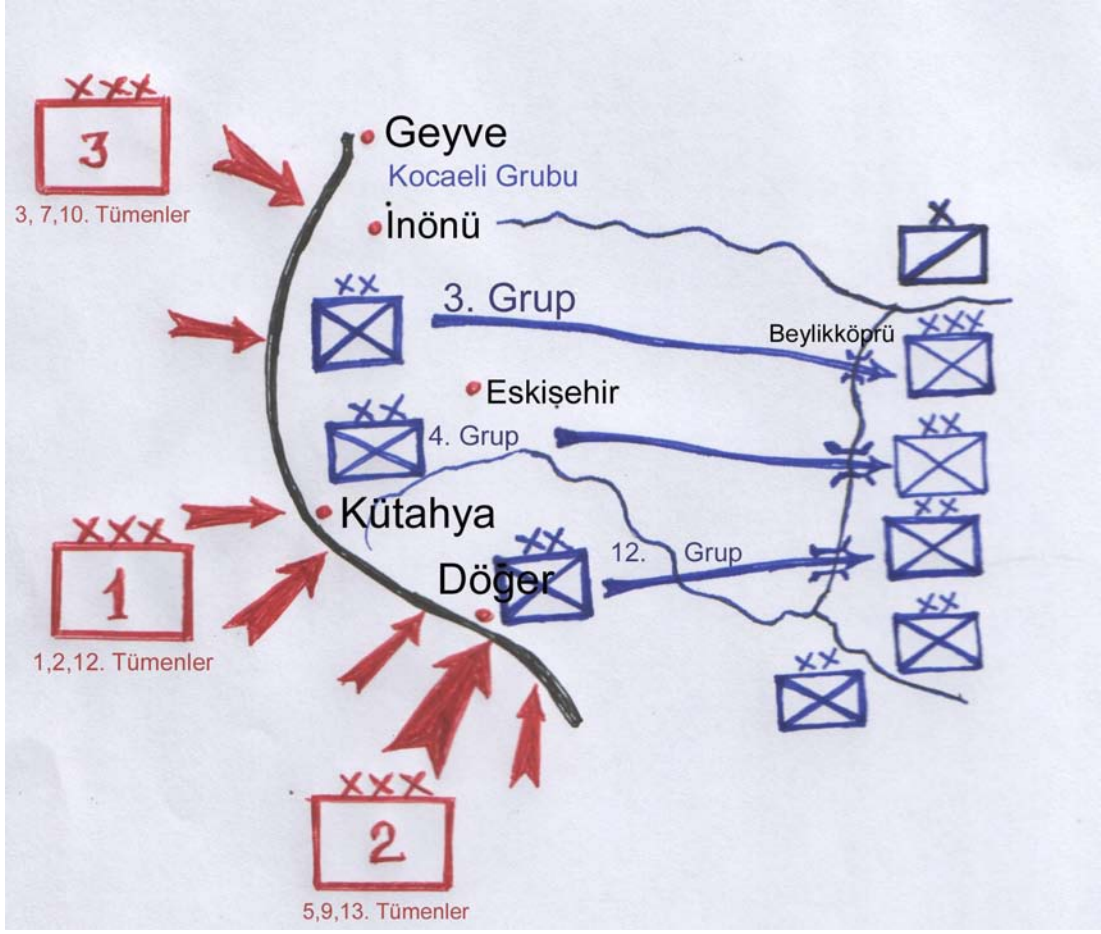

Kroki. 3 Aslıhan Muharebesi Cer yan

Kaynak: Harp Tarihi Krokileri, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara 1965.

EK-6

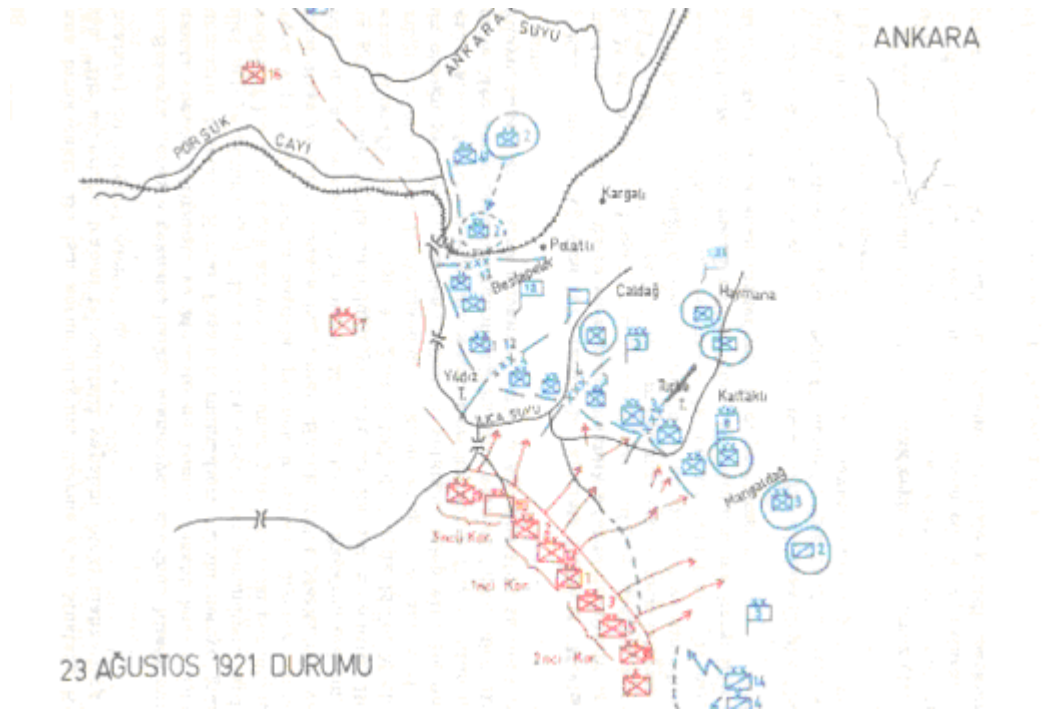
KÜTAHYA-ESKİŞEHİR MUHAREBESİ (10-20 Temmuz 1921)

Kroki. 4 Kütahya-Eskişehir Muharebeleri Cer yanı

Kaynak: Harp Tarihi Krokileri, Kara Harp Okulu Basımevi, Ankara 1965.

SAKARYA MUHAREBESİ (23 Ağustos-13 Eylül 1921)

Kroki 5: Sakarya Meydan Muharebesinin Cer yan1

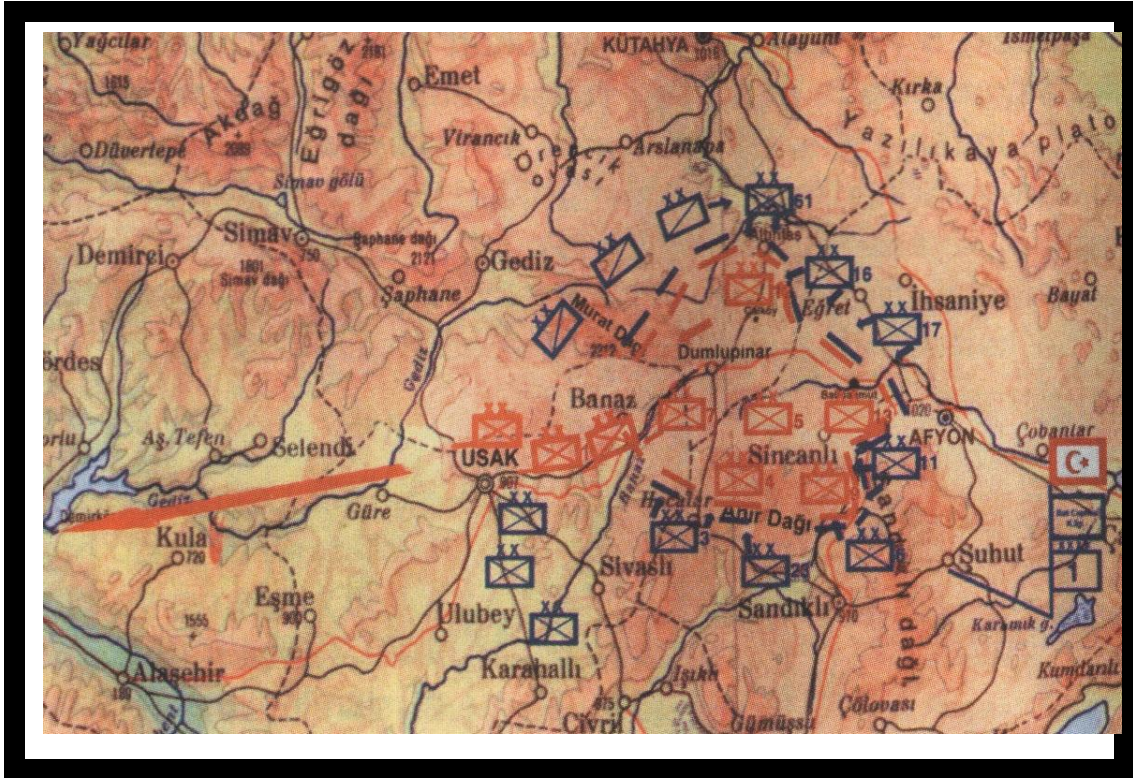

Kaynak: Gnkur Bşk.lığı Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları, Türk İstiklal Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 5 nci ks. 2 nci Kitap.

EK-8

EK-9

30 AĞUSTOS 1922 GÜNÜ DÜŞMANIN ÇEMBERE ALINIŞI

(
H
a
r
i
t
a
.3
)
D
u
m
lu
p
n

a

r Meydan Muharebesinde Düşmanın Çembere Alındığı Bölge

Kaynak: Gnkur. Harp Tarihi Başkanlığı Türk İstiklal Harbi II nci Cilt Batı Cephesi 6
ncı Kısım, 2 nci Kitap

EK-10

(Harita. 4) Kıbrıs, Akdeniz'in üçüncü büyük adasıdır

(Harita. 5) Kıbrıs, Yunanistan'a 800 km, Türkiye'ye 71 km uzaklıktadır.

ÖZGEÇMİŞ

Oğuz KALELİOĞLU

- 1945 yılında Artvin'de doğdu.
- İlk ve Ortaöğrenimini İzmit'te tamamladı
- 1966 yılında Kara Harp Okulunu bitirerek Topçu Subayı oldu.
- 1967'de Topçu ve Füze okulundan mezun oldu, çeşitli birliklerde kıta görevleri yaptı.
- 1973 yılında Kıbrıs'ta Magosa'ya Mücahit Tabur komutanı olarak gitti, Kıbrıs Barış harekâtında 8000 kişilik Yunan ve Rum Milli Muhafızlara karşı 252

kişilik mücahit Taburu ve Magosa halkı ile 1 ay Magosa'yı savunarak şehre Gazilik unvanını kazandırdı.

- 1978 yılında Harp Akademisini bitirerek Kurmay Yüzbaşı oldu.
- İngiltere Kraliyet Akademisinde, Almanya'da , ABD'de ve Belçika'da
- NATO Karargâhlarında ihtisas kursları gördü
- NATO'da Daire Başkanlığı yaptı.
- ÇORLU'da Alay Komutanlığını yaptı.
- İç güvenlik Harekatında Urfa-Adıyaman, Adana ve Diyarbakır'da görev yaptı.
- M.G.K. Genel Sekreterliği bünyesinde, “Yunanistan ve Kıbrıs” Daire Başkanı ve Koordinatör oldu.
- Genel Kurmay Başkanlığında 4 yıl Daire Başkanlığı yaptı. Kadrosuzluktan 1997 yılında emekli oldu.
- Diyanet İşleri Başkanlığında 4 yıl Başkanışmanlık yaptı.
- İnkılap tarih'i ve Türk tarihi konusunda araştırma ve çalışmalar yapmaktadır. Atatürk ve Atatürk ilkeleri “Muş Yemen Türküsü Gerçeği” isimli 2 si yayınlanmış, 6 sı basıma hazır 8 kitabı vardır.
- “Üstün cesaret, feragat” ve “Silahlı Kuvvetler Eser Yazma”, Şerit Rozetleri ile “Savaş ve İç Güvenlik Madalyaları” sahibidir.
- Evli ve 2 çocuk babasıdır, İngilizce bilmektedir.